

A close-up photograph of a pearl necklace with a string of white pearls. The necklace is draped across the cover of an old, worn book. The book's cover is a deep reddish-brown color with a visible wood grain texture. The spine of the book is visible on the left side, showing the binding structure. The lighting is soft, highlighting the luster of the pearls and the texture of the book cover.

JOSEPH ROTH

PRIČKA O
1002. NOCI

Joseph Roth

Die Geschichte der 1002. Nacht

Roman

PRIČA O 1002. NOČI

O knjizi

U prigodi državničkoga posjeta Beču šah od Perzije izrazi neodgodivu želju da provede jednu noć s lijepom, udanom groficom W. Diplomatski gledano, riječ je o vrlo osjetljivoj situaciji. Konjički zapovjednik Taittinger sjeti se svoje negdašnje ljubavnice: mala Mizzi Schinagl iz Sieveringa vrlo nalikuje grofici. Evo elegantnoga rješenja za bečki dvor, dok je za Mizzi, koju Taittinger još uvijek voli, '1002. noć' s dalekosežnim posljedicama. Njezina naknada, vrijedna biserna ogrlica, postaje za nju i Taittingera zla kob. Roth u svom romanu prikazuje frivolni svijet propale elegancije, erotska komedija pretvara se u smrtnu ozbiljnost. Riječ je o veličanstvenoj slici razvrata, ljuta i zajedljiva.

S proljeća godine 18.. počeo je šahinšah, sveti, uzvišeni i veliki monarh, neograničeni vladar i car svih država Perzije, osjećati nelagodu kakva mu do tada još nije bila poznata.

Ni najglasovitiji liječnici njegova carstva nisu mogli objasniti njegovu bolest. Šahinšah bio je i više nego uznemiren.

Jedne besane noći pozvao je k sebi glavnoga eunuha Patominosa, jer on je bio mudrac koji je poznao svijet, iako nikada nije napustio dvor. Rekao mu je ovako:

„Bolestan sam, prijatelju Patominose. Bojim se da sam veoma bolestan. Liječnik mi kaže da sam zdrav, ali ja mu ne vjerujem. Vjeruješ li mu *ti*, Patominose?”

„Ne, ni ja mu ne vjerujem!” rekao je Patominos.

„I ti, dakle, vjeruješ da sam teško bolestan?” upitao je šah.

„Teško bolestan – ne – to ne vjerujem!” odvratio je Patominos. „Ali bolestan! Bolestan, u svakom slučaju, Gospodaru! Postoje, Gospodaru, mnoge bolesti. Doktori ih ne vide, jer su izvježbani samo za bolesti tjelesnih organa. Što, međutim, čovjeku koristi zdravo tijelo sa zdravim organima, ako je njegova duša ispunjena čežnjom?”

„Odakle znaš da sam ispunjen čežnjom?”

„Dopuštam si takvu slutnju.”

„I, za čim ja čeznem?”

„To je nešto”, uzvratio je Patominos, „o čemu bih morao malo porazmisliti.”

Eunuh Patominos malo je zastao, kao da razmišlja, a onda je rekao: „Gospodaru, Vaša čežnja smjera prema egzotičnim zemljama, prema zemljama Europe, na primjer.”

„Dugačko putovanje?”

„Kratko putovanje, Gospodaru! Kratka putovanja donose više radosti od dugih. Od dugih putovanja čovjek se razboli.”

„A kamo?”

„Gospodaru”, rekao je eunuh, „u Europi postoji mnogo zemalja. Sve ovisi o tome što čovjek u konačnici u tim zemljama traži.”

„I što misliš, da bih ja morao tražiti, Patominose?”

„Gospodaru”, rekao je eunuh, „nevoljan čovjek poput mene ne zna što bi veliki Vladar mogao tražiti.”

„Patominose“, rekao je šah, „ti znaš da ja već tjednima nisam dotaknuo nijednu ženu.“

„Poznato mi je to, Gospodaru“, odvratio je Patominos.

„I ti, Patominose, misliš da bi tako što bilo zdravo?“

„Gospodaru“, rekao je eunuh i pritom se malo uspravio iz svoga pogurenoga položaja, „mora se reći da se ljudi moje vrste i ne razumiju puno u takve stvari.“

„Vama je zavidjeti.“

„Da“, odvratio je eunuh i u cijelosti se uspravi do svoje pune veličine. „Iz dna duše sažalijevam druge muškarce.“

„Zašto nas sažalijevaš, Patominose?“ pitao je vladar.

„Mnogi su razlozi“, odgovorio je eunuh, „ali na poseban način zato što su muškarci podložni zakonu promjene. Riječ je o varljivu zakonu: jer ne postoji nikakva promjena.“

„Jesi li time htio reći da bih ja trebao otputovati radi određene promjene?“

„Tako je, Gospodaru“, rekao je Patominos, „da se uvjerite kako nikakva promjena ne postoji.“

„I tek će me to ozdraviti?“

„Ne uvjerenje, Gospodaru“, rekao je eunuh, „nego doživljaji koji su čovjeku potrebni da dođe do toga uvjerenja!“

„Kako si došao do tih spoznaja, Patominose?“

„Zahvaljujući tomu što sam uškopljen, Gospodaru!“, odvratio je eunuh i opet se poguri.

Savjetovao je šahinšahu daleko putovanje. Predložio je Beč. Vladar se spomene: „Muhamedanci su tamo bili još prije mnogo godina.“

„Gospodaru, tada im nije pošlo za rukom ući u grad. Inače na Stjepanovu tornju danas ne bi bio križ, nego naš polumjesec!“

„Stara vremena, stare priče. Sada živimo u miru s carem Austrije.“

„Dakako, Gospodaru!“

„Krenimo!“ zapovijedi šah. „Ministrima, na znanje!“

I bi kako je zapovjedio.

Najprije u vagonu prve klase, poslije u stražnjem dijelu broda, vladajući nad ženama, sjedio je glavni eunuh Kalo Patominos. Virio je na crveno žarko sunce kako zapada. Rasprostro je ćilim, bacio se na tlo i počeo mrmljati večernju molitvu. Stiglo se do nepoznatoga Konstantinopola.

More je bilo blago poput djeteta. Brod je tiho i dražesno, baš poput djeteta, uplovljavao u plavu noć.

II

Nekoliko dana šahov svadbeni brod kružio je po plavome moru. Jer nitko se nije usudio velikomu Gospodaru kazati da se mora čekati na odgovor perzijskoga veleposlanika u Beču. Nakon dan i po šah je već postao nestrpljiv. Iako se za kurs broda nije brinuo, nije mogao ne zamijetiti da pred njim izranja stalno onaj isti dio obale koji je upravo bio ostavio za sobom. Bilo mu je također neobično da je tako snažnom brodu potrebno toliko vremena da prūde tako malo more. Pozvao je velikoga vezira i natuknuo mu kako je nezadovoljan sporošću vožnje. On je to samo natuknuo, ali ne i otvoreno rekao. Jer nije imao povjerenja ni u jednoga svoga slugu i kad se nalazio na čvrstom tlu, a još im je manje vjerovao dok je amo-tamo plovio vodom. Čovjek se na moru zacijelo nalazi u Božjim rukama, ali pomalo i u kapetanovim rukama. I uopće, uznemirio bi se svaki put kada bi pomislio na kapetana. Kapetan mu se nije nimalo sviđao, pogotovu što se nije mogao sjetiti je li ga ikada ijednom vidio. Bio je, naime, veoma nepovjerljiv. Naročito lako i rado sumnjičio je ljude koji su mu bili prisni i povjerljivi; a kako ne bi one koje nije poznavao ili kojih se nije mogao sjetiti? Da, bio je u toj mjeri nepovjerljiv da se nikada nije usudio svoje nepovjerenje priznati – u djetinjastom i moćnom Gospodaru često je nadolazilo uvjerenje da su oni još prepredeniji od njegovih sluga. Stoga je sada velikomu veziru samo oprezno natuknuo da mu nije baš ugodno ovako dugo naokolo putovati. Veliki vezir, koji je dobro znao da šah ne želi izraziti svoju nepovjerljivost, nije ničim dao znati da nepovjerljivost osjeća.

„Gospodaru“, rekao je veliki vezir, „i meni se čini neshvatljivim da nam je toliko puno vremena potrebno da prijeđemo more.“

„Da“, potvrdio je šah, kao da je i sam tek zahvaljujući zamjedbi velikoga vezira svratio pozornost na predugačku vožnju, „da, u pravu si: Zašto se tako sporo vozimo?“

„To bi se, Gospodaru, moralo upitati kapetana!“ rekao je veliki vezir.

Dode kapetan i šah upita: „Kada ćemo napokon stići na obalu?“

„Velemoćni Gospodaru“, odvratio je kapetan, „život Vašega Veličanstva za nas je nadasve svet! Svetiji od naše djece, svetiji od naših majki, svetiji od zjenica naših očiju. Naši instrumenti nagovješćuju oluju, more se na tren može pričiniti tako miroljubivim. Dok je Vaše Veličanstvo na palubi, moramo tisućostruko paziti. Jer,

što je važnije za naš život, za našu zemlju, za svijet, od posvećenoga Života Vašega Veličanstva? – A naši instrumenti na žalost nagovješćuju oluju, Veličanstvo!"

Šah pogleda prema nebu. Bilo je plavo, napeta svoda, sjajno. Šah pomisli da mu je kapetan lagao. Ali to nije rekao. Rekao je samo: „Čini mi se, kapetane, da tvoji instrumenti nisu ničemu!"

„Jamačno, Veličanstvo", odgovori kapetan, „ni instrumenti nisu uvijek pouzdani!"

„Baš kao ni ti, kapetane", rekao je šah.

Odjednom na rubu obzorja zamijeti sićušan, bijeli oblačić. Istinu govoreći: jedva da je to bio oblačić, bio je poput vela, zapravo samo dašak oblačića. I kapetan ga je spazio u isti tren – i već se ponadao kako mu je u pomoć došlo čudo, pa će on i njegove laže i njegovi varljivi, prevrtljivi instrumenti u očima Gospodara svih vjerujućih iznenada biti opravdani. Ali bilo je upravo suprotno. Jer: koliko je sićušan i tanak poput daška oblačić bio, toliko je još i uvećao šahov gnjev. Već se bio obradovao tomu kako je velikoga vezira i kapetana uhvatio u podloj laži – a sada, eto ti same prirode – rodila je nekakav oblačić (a kako bi lako odatle mogli nastati i pravi oblaci!) i na koncu dala pravo varljivim instrumentima! Srditom pozornošću šah je promatrao oblike oblaka koji su se bez prestanka mijenjali. Domalo se rasklima. Vjetar ga malo nagrize. Potom se skupi još čvršće nego prije. Sada je izgledao poput koprene, zbijene u klupko. Potom se rasprostire u duljinu. Potom, napokon, postade tamniji i čvršći. Kapetan je još uvijek stajao iza šahovih leda. I on je razmatrao promjenjive oblike maloga oblaka, ali nimalo srdito, nego srca ispunjena utjehom. Ah, međutim: kako ga samo izda njegovo osjetilo! Naprasito i bijesno okrenu se šah, a njegovo se lice kapetanu pričinilo poput prijetećega, ljubičastoga oblaka ispunjenoga krupom. „Svi se vi varate", počeo je moćni Gospodar posve lagano, glasom koji je gotovo nečujno dolazio iz nepoznatih korijena duše. „Svi se vi varate, ako mislite da nisam prozreo vaše smicalice. Ne govorite mi istinu! Šta ti meni pričaš o tvojim instrumentima? Kakvu oluju oni najavljuju? Moje su oči još pouzdan baš kao i tvoji instrumenti. Svuda naokolo nebo je plavo, rijetko sam do sada vidio tako jasno i plavo nebo. Otvori svoje oči, kapetane! Reci sâm, vidiš li i ti još jedan jedincati, makar i ovako sićušan oblačić, na obzorju?"

Ustrašenost kapetana bila je velika, ali još je snažnije bilo njegovo čuđenje. A od njegove ustrašenosti i njegova čuđenja još je veća bila njegova bespomoćnost. Je li Gospodarev gnjev bio pravi ili samo glumljen? Ne stavlja li ga njegov Gospodar na kušnju? Tko bi to mogao znati? Nikada nije živio u šahovoj blizini, nisu mu bile poznate njegove sklonosti. Sad ovaj, sad onaj znali su kapetanu prigodice pričati kako šah katkada glumi ljutnju kako bi dokučio stupanj iskrenosti za koju su njegovi sluge sposobni. Nedaća je htjela da je ubogi kapetan upravo sada mislio na tu, općenito uzevši, nerazpoznatljivu karakternu crtu Gospodara te je odlučio biti iskren. „Gospodaru“, reče, „Oči Njegova Veličanstva jednako su tako ugledale oblake tamo na obzorju.“ I nevoljni kapetan svojom odvažnošću ode tako daleko da je čak ispružio prst i pokazao prema oblačiću, koji se oblikovao između pravoga, crnoplava oblaka koji je neobičnom brzinom hitao bliže brodu.

„Kapetane!“, zagrmi šah, „zar ćeš ti mene učiti kako promatrati nebo? I ti onu maglicu nazivaš oblakom? Zar ne osjećaš sunčeve zrake?“

U tom se trenutku dogodi nešto neočekivano. Oblak se u svega par sekundi pretvori u duboki, kišni, plavocrni, olujni oblak, rasprostire se čak do sunca i zamračuje svijet. Kapetan obori niza se obje ruke, a preko njegovih drhtećih usana više nije prelazila nijedna riječ. Izgledao je kao da želi reći: Gospodaru, na moju žalost primoran sam dopustiti nebu da govori. Ono se upravo spremalo da umjesto mene odgovori Vašemu Veličanstvu. Doduše, i sam je šah dakako vidio kako se sunce zamračilo. Još zapravo nije znao treba li se radovati iskrenosti svoga sluge, koji mu je u stvari podnio točno i istinito izvješće o oluji koja se bliži ili bi se trebao ljutiti što je podlegao vlastitoj nepovjerljivosti. Osjećao je da se našao u opasnosti da na vidjelo izađe njegova smetenost. To se ni u kojem slučaju nije smjelo dogoditi – stoga zapovijedi: „Pokaži mi svoje instrumente, kapetane!“

Dok su se kretali uzduž palube, šah naprijed, kapetan straga, nebo se još više zamračilo, sve dokle je dopirao ljudski pogled, a iznimka je bila samo uska, plava pruga na sjeveroistoku. Na zapadu su oblaci bili posve zlosutni i ljubičasti, na rubu neba postajali su nešto blaži i svjetliji, na istoku su svijetlili upravo dobroćudnom bljedoćom.

Kapetana, tri koraka za šahom, obuze istinski, pravi strah. Ovaj put to nije bila, kao prije, strepnja pred Vladarom i vlastitom laži, nego strah od Alaha, Gospodara svijeta i od oluje koju je tako lakomisleno bio pretkazao. Prvi je put kapetan imao čast primiti na konak na svome brodu šahinšaha. Što je znao o zakonitostima diplomacije on, čestiti kapetan? Već je dvadeset godina tomu kako kruži morima, i to uvijek na carskome parobrodu „Ahmed Akbar“. Proživio je mnoge oluje, u svojoj mladosti plovio je jedrenjacima, a na jedrenjacima je i upoznao plovidbu morem. Taj šah, otkako je stupio na vlast, još nikada nije osjetio potrebu preploviti more. Njega, ubogoga kapetana, sustigla je opasna iznimnost, da prvi put preko vode vozi moćnoga Gospodara. „Ne smijemo u propisano vrijeme stići na europsku obalu“, rekao mu je veliki vezir. – „Njegovo Veličanstvo veoma je nestrpljiva karaktera i želi da mu se ispune želje čim ih izgovori. No razumijete, kapetane, postoje diplomatske zapreke. Moramo prvo čekati na odgovor Njegove Visosti našega veleposlanika. Tako se dugo moramo upirati da kružimo u blizini obale. Ako vas Njegovo Veličanstvo priupita, recite da se pribojavate oluje.“

Tako je govorio veliki vezir. I eto ti na: oluja se doista primicala. A instrumenti je uopće nisu nagovijestili. Nagovijestila ju je naprosto laž, obična laž! Kapetan je bio pobožan i bojao se Alaha.

Došli su u kapetanovu kabinu. Tamo i nije bilo nešto instrumenata, pogotovu nije bilo onih koji su mogli kazati bilo što o oluji koja se približava. Nalazila se tamo samo velika busola, engleski proizvod, čvrsto uvrćem na okruglu površinu stola. Šah se nadvisi nad tim. „A što je ovo, kapetane?“ upita. „Veličanstvo, busola!“ odgovori kapetan. „Aha“, reče šah. „Nemaš i neke druge instrumente?“ – „Ovdje ne, Veličanstvo, ostali su tamo dolje, u sobi inženjera!“ – „Oluja, dakle!“, upita šah. Nije imao volje razgledati ostale instrumente a, osim toga, iskreno je priželjkivao oluju. „Kada će napokon doći ta oluja?“ upita dobrodušno. „Cijenim, kada sunce zađe!“, rekao je kapetan.

Šah je hodao, a za njim i kapetan. Kada su stupili na palubu, dan je bio gotovo već mračan, poput prave noći. Časnik iz službe užurbano dode, trčao je, galopirao. Nešto je priopćio kapetanu, izrazima koje šah još nikada nije čuo. Hodao je dalje, ne vodeći računa o njima

dvojici. Popeo se na ogradu gornje palube i s istinskim zadovoljstvom promatrao bjesneću pjenu valova koji su nadirali, uzmicali i opet nadirali. Brod se počeo ljuljati. Svijet se počeo ljuljati. Valovi su bili zeleni, crni, plavi i sivi jezici snježnobijelih oboda. Silovita nelagoda iznenada prože šaha. Nepoznata grdosija je rovala i okretala se u njegovoj utrobi. Jednom je, sjeti se, bijaše još dječak i bijaše bolestan, veoma bolestan, osjetio sličnu nevolju.

Kapetana spopadne dvostruka uzrujanost: prvo, njegov se gospodar loše osjećao; drugo, približavala se upravo ona oluja koju je on tako lakoumno bio slagao. Kapetan nije bio na čistu s tim, za što da se revnije pobrine: za oluju ili za Gospodarovu nelagodu. Odlučio se svoju pozornost svratiti na šaha. To je bilo sređeno to prije, jer je bez zapovijedi okrenuo što je prije moguće bilo što bliže obali. Ispružen, umotan u više pokrivača, ležao je šah na palubi. Osobni liječnik, kojega je toliko mrzio i koji je, prema njegovu mišljenju, bio jedini čovjek kojemu više nikada u ovome životu neće moći izmaći, nadvio se nad bolesnoga Gospodara. Radio je ono što je bilo samorazumljivo: ulio je u šaha valerianu. Prve teške kišne kapi padoše na bijeli samet šatora koji su podigli oko šaha. Vjetar je zazvonio prstenima koji su povezivali zidove šatora s tri metalne šipke. Šah se osjećao bolje. Znao je da je vani sijevalo i godila mu je grmljavina koju je osluškivao. Brod je mirovao, jedva dvije morske milje od obale. Samo je more u pravilnom razmacima zapljuskivalo bokove broda.

Ovu je oluju kao posebnu milost velikom vezira poslalo samo nebo. U okretnim čamcima stigli su tajnici Konstantinopola usred noći. Sljedećega dana, oko devet izjutra, istim okretnim čamcima vratili su se natrag. Šah je još spavao. Oni su donijeli brzojav bečkoga veleposlanika: u Beču su čekali na Veličanstvo. Sve je bilo spremno za doček ...

I oluja je zamrla. Novo, naraslo sunce blistalo je snažno i veselo, kao nekoć, za prvoga dana njegove stvorenosti.

I kapetan je blistao. I veliki vezir je blistao. Brod je punom parom odmicao ususret Europi.

III

Do njegova carskoga i kraljevskoga apostolskoga veličanstva vijest o šahovu posjetu došla je oko osam sati izjutra. Bilo je tomu točno dvije stotine godina, otkako je najokrutniji od svih muhamedanaca krenuo u napad na Beč. Tada je Austriju spasilo pravo čudo. Daleko strahotnije nego nekoć Turci, sada su drevnoj Austriji prijetiti Prusi – i iako su bili gotovo veći bezvjerci od muhamedanaca – jer bijahu protestanti – Bog u odnosu na njih nije učinio nikakvo čudo. Više nije bilo nikakva razloga bojati se sinova Muhameda više od protestanata. Sada je nadošlo drugo, strašnije razdoblje, doba Prusa, doba janjičara, Luthera i Bismarcka. Na njihovim crno-bijelim barjacima – boje stroge žalosti – nije se, doduše, nalazio polumjesec, nego križ; ali bio je to upravo željezni križ. I njihovi kršćanski simboli bili su oružja koja su sijala smrt.

Na sve to mislio je car Austrije kada su mu podnosili izvješće o predstojećem šahovu posjetu. Slično su mislili i carski ministri. Šaputalo se Bečom, nagađalo se po uredima, pred vratima, iza vrata, u kabinetima, po hodnicima, u uredničkim sobama, kavanama a čak i u separeima. Posvuda se pripremalo za šahov posjet.

U dan u koji je vlak šahinšaha ušao u kolodvor Franje Josipa četiri počasne satnije i dvije stotine stražara, pješke i na konj ima, zakrčili su ulice. Brižna gostoljubivost njegova carskoga i kraljevskoga apostolskoga veličanstva pobrinula se za to da svi vagoni vlaka kojim je perzijski vladar stigao u Beč budu obojeni u bijelo, u svadbenu bijelu boju, poput broda kojim se šah uspeo do Konstantinopola. Na peronu je stajala jedna kompanija pukovnije Hoch- und Deutschmeister. Kapelnik Josef Nechwall naložio je perzijska nacionalnu kimnu. Činele i bubanj i takozvani dank pravili su veću buku no što je to zahtijevala sama perzijska nacionalna himna. Ni bubanj, natovaren na inače tako strpljiva i muzikalna mazgova, nije htio odstupiti u pozadinu; i mazgov je od vremena do vremena drhtao, istodobno je provocirao; ali nije zamjećivao ni bubnjeve ni kapelnika Josefa Nechwala. Mislio je na odličja u izlogu Tilleri.

Car se osjećao nelagodno u tuđoj odori. Bilo je, osim toga, vruće: bio je to jedan od onih rano prispjelih svibanjskih dana, koji preuranjeno poprime obilježja pravoga ljeta. Stakleni krov povrh

perona se žario. Himna se caru uopće nije dopala. Slušao ju je s izrazitim poštovanjem – s osjetnim poštovanjem ...

Kada je šah izašao, car ga je površno obgrlio. Iza pravoga zida vojnika povikivali su ljudi: „Živio, živo, živio!" Policijski su se konji razdražili i usprkos nastojanjima jahača izudarali su i povrijedili dvadeset dvojicu znatiželjnika. Policijsko izvješće u „Fremdenblattu" govorilo je o „tri slučaja onesvješćivanja".

IV

Ta tri onesvješćivanja nisu nimalo pomutila radovanje bečkoga pučanstva velikom šaku Perzije. Svi ljudi koji su promatrali njegov dolazak i ostali zdravi, pa i oni onesviješteni, krenuli su usrećeni natrag svojim kućama; usrećeni upravo kao da su osobno obdareni radošću. Radosni su bili i radnici na kolodvoru i nosači prtljage, a veoma su se preznojavali. Jer veliki šah od Perzije stigao je s brojnim i teškim koferima. Njima su bila ispunjena ne manje od četiri normalna teretna vagona, koja se međutim u Trstu zaboravilo prikopčati na svadbenobijeli dvorski vlak njegova veličanstva. Ađutant meštra dvorske ceremonije, Kirilida Pajidzani, trčao je peronom amo-tamo. Iza njega je trčao glavari željezničke postaje Gustl Burger. U službeničkoj sobi glavaru željezničke postaje otkucavao je neumorno brzozjavni aparat. Ubogi građanin, glavari željezničke postaje nije razumio nijedan ton francuskoga, koji je blebetao ađutant perzijskoga meštra dvorske ceremonije. Jedincati čovjek koji bi u tako očajnoj situaciji mogao biti od pomoći uspio je, dostojan zavisti, stojeći boraviti u bifeu koji se nalazio u dvorani restorana prve klase. Bio je to konjički kapetan barun Taittinger od devetoga zmaja, kojeg je na neodređeno vrijeme njegova pukovnija odredila i dodijelila uredu dvora i ka bineta za takozvanu „specijalnu namjenu“. Barun se oslonio na bife, ledima okrenut prozoru, ali se s vremena na vrijeme osvrtao i s grozomornim uživanjem promatrao smiješnoga šefa postaje i njegova perzijskoga druga, Kirilida Pajidzanija. Taittinger ga je potihom za sebe već nazvao „janjičarem“. Sat je povrh bifea pokazivao već tri sata popodne. Taittinger je u pola pet imao dogovor s gospođom Kornbach kod Hornbichla. Njezin je muž bio tvorničar koji se bavio svilom, vijećnik za trgovinu, stanovali su u Döblingu. Gospođa Kornbach bila je njegova strast, tako je samomu sebi umišljao. Samomu je sebi jednom kazao, ona je njegova strast, on ju je prozvao svojom strašću, a samomu sebi to je dokazivao tako što joj je ostajao vjeran. Ona – neka se i to odmah kaže – nije bila njegova prva, nego druga strast.

On se, konjički kapetan Taittinger, naslonio na bife. S vremena na vrijeme gledao je kroz prozor, a onda opet na sat povrh plavušaste gospodice koja ga je posluživala i koju je držao za aparat nužan za obavljanje željezničke službe. Radovao se tomu što vani obojica

tako uzbuđeno trčkaraju naokolo, „janjičar“ i glavara željezničke postaje. Morao je nažalost čekati da stigne kofer šaha od Perzije, a morala je čekati i gospođa Kornbach; to nije bilo dobro. Ali nije se dalo ništa učiniti.

Napokon, a bilo je već pola četiri, konjički kapetan počinjao je srkati četvrtu Hennessy, uvezao se uz silovito špricanje, kao da je pravi ekspres, izvanredni vlak koji se sastojao od samo četiriju vagona. U njima se nalazila prtljaga šaha od Perzije.

Tek u tom trenutku izjuri Taittinger na peron. Prihvatio je glavara željezničke postaje i rekao: „Morate to učiniti brzo! Skandal je već i to što su vlasti morale čekati tako dugo! Njegovo je Veličanstvo stiglo još prije sat i po! Njegovo veličanstvo čeka uznemireno. Blamaža! Kakva samo blamaža, gospodine glavaru željezničke postaje!”

I ne čekajući na odgovor, okrene se barun svomu perzijskomu drugu Kirilidu Pajidzaniju i rekne mu na tečnom francuskom, koji je napokon zazvučao kao carsko-kraljevski francuski i činilo se da se sastoji samo od samoglasnika: „U pravi trenutak! U pravi trenutak!” Naša je željeznica najtočnija na svijetu!” – Željezničari i nosači pohitaše. Zapovijedao im je osobno glavara željezničke postaje; a za to je vrijeme konjički kapetan svomu perzijskomu drugu preporučivao zaprepašćujuće, pravo orijentalno čudo bečkih noćnih lokala.

Perzijanac je slušao, smijući se dobroćudnim smijehom koji ravnodušna svjetski ljudi uvijek nabace kada je riječ o tome da sakriju vlastitu popustljivost. Po tome dobroćudnom smiješku barun je odjednom prepoznao s kim je imao posla. Ovo nije bio nikakav „janjičar”. On je prosipao drevni, ljupki, posve prislan uzduh svjetski uglađen laži; i barun se odmah osjetio kraj njega kao kod kuće.

Barun je Perzijanca već potihom nazvao „šarmantnim” – naj – viša pohvala koju je imao za udijeliti. Za njega su naime postojale samo tri klase ljudi: na vrhu su stajali „šarmantni”; potom dolaze „ravnodušni”; treća i posljednja klasa sastoji se od „dosadnih”. Kirilida Pajidzani – to je bilo sigurno – spadao je u „šarmantne”. I odjednom je barun mogao i teška imena izgovarati tako tečno, kao da je od djetinjstva igrao s perzijskim prijateljima. „Gospodine Kirilida Pajidzani”, rekao je konjički kapetan, „žao mi je što ste se tako dugo zadržali. Ah ta željeznica! Ta željeznica! Vjerujte mi! Pronaći ćemo odgovorne!”

Da Perzijancu pokaže da ne lupeta prazne riječi, ode do glavara željezničke postaje i rekne uzvišenim glasom: „Svinjarija, gospodine glavaru željezničke postaje, oprostite na teškoj riječi!" – „Gospodine konjički kapetane", uzvratu glavar, „to je doista prava svinjarija, naime, tršćanska svinjarija." – „Trst ili ne, to je sasvim svejedno", rekao je konjički kapetan još malo glasnije. „Glavno je to što je Njegovo Veličanstvo stiglo prije dva sata, a koferi još uvijek nisu na mjestu i položaju!" Građanin glavar željezničke postaje, koji se postupno počeo pribojavati svoga premještaja, usiljavao se na ljupku i bezbrižnu ljubaznost. Brzo mu pade na pamet jedina primjerena riječ, te reče: „preuzvišeni koferi su konačno tu, gospodine barune!" – „Tu, tu", podrugljivo će konjički kapetan, „ali nisu na mjestu i položaju!"

Prošlo je još pola sata dok dvadeset i dva okrupna kofera njegova perzijskoga veličanstva nisu bila istovarena. Tek je tada barun mogao napustiti kolodvor. Na sreću, još su uvijek čekala kola koja su stavljena na raspolaganje ađutantima velikoga vezira. Izvrsno odglumljenom plahovitošću govorio je Taittinger Kirilidu Pajidzaniju: „Ako smijem zamoliti, rado bih se priključio, morao bih do određene točke –"

Perzijanac mu nije ostavio mogućnost da nastavi s laganjem, nego odmah reče: „Htio bih Vas zamoliti za tu čast, da Vas osobno smijem otpratiti do točke koju Vam nalaže Vaša služba!"

Uspeo se unutra. A kofere otkotrljaše prema naprijed, na troja teretna kola, upregnuta u teškoga bjelaša Pingauera. Na putu se podiže konjički kapetan, lupnu kočijaša po ramenu i reče: „Zaustavite tek kod Hornbichla."

Kočijaš u znak razumijevanja podigne bič. Klimnuo je, Da! u zraku i lagano pucnuo. S olakšanjem i vedro, spusti se Taittinger natrag u mekan sjedalo pokraj „šarmantnoga" perzijskoga druga. Kod Hornbichla se kola zaustave. Barun ode u vrt iza živice udesno u „ljubavni kutak", kako je već deset godina navikao zvati taj stol. Žena vijećnika trgovine Kombach čekala je već četvrt sata. Prvi je put ugledala svoga ljubavnika u paradnoj odori – njihova veza još nije bila starija od četiri mjeseca. Kaciga zlatnih rebara je zabljesne i zaboravi na sve pregovore koje je petnaest minuta u sebi brižno pripremala. „Napokon, napokon!" dahtala je.

V

Narednih dana konjički kapetan uopće se nije odvajao od šarmantnoga Kirilida. Za to se vrijeme uvjerio da šarmantna Kirilida zna sve, više od velikoga vezira. S njime se dalo o svemu porazgovoriti. Pokazalo se, na primjer, da veliki vezir uopće nije bio nesklon piću u mjeri u kojoj bi se to moglo misliti. Naprotiv: veliki vezir bio je sklon u svakoj prilici ogriješiti se o Kuran.

Tijekom dvaju poslijepodneva saznao je konjički kapetan Taittinger daleko više i daleko važnijih stvari od onoga što je profesor Friedländer, poznati orijentalist priključen svečanomu odboru kao stručnjak, mogao saznati tijekom svoga dugačkoga života. Profesor Friedländer, naime, nije pio. A to i jest od toga, što čovjek ne pije, mislio je barun Taittinger.

Ah, profesor Friedländer, pogotovu, jedva da je znao kamo bi sa svojom znanošću. Nedostajalo je samo malo da počme sumnjati u ispravnost svoga memoranduma, u čijem su se temelju nalazila istraživanja, posve egzaktna i uzdignula iznad svake sumnje. I tako je profesor od baruna Taittingera tek sada, nakon dvadeset godina orijentalistike, naučio da neki muhamedanci piju, čak i sam veliki vezir. Njegov ađutant, gospodin Kirilida, sastao se u jednoj prilici, u društvu s Taittingerom, s Friedländerom, ne znajući ništa o perzijskoj literaturi. Čak je barun Taittinger ustvrdio da glavnomu eunuhu dvorske sluge potajice donose normalnu kriglu piva od *vis-à-vis* Wiesenthalera te da ju ispija poput normalnoga kršćanskoga krojača. Još više zbunjujući od samih Taittingerovih pripovijedanja bili su članci neovlaštenih novinara. U njima su se nalazile jezovite neistine o životu u Perziji i o perzijskoj povijesti. Profesor Friedländer uzaludno je nastojao glavnim urednicima pisanim demantijima priopćiti istinu. Ishod njegovih intervencija bilo je samo to da su novinari dolazili na njegov seminar i u njegov stan kako bi dobili intervju o Perziji. Novinari su dolazili čak i na njegova predavanja.

Vojnu paradu u Kagranu omeo je, na žalost, veliki pljusak. Ispod njegova propuhu izložena šatora, čija su tri grimiznacrvena platna nervirajuće klepetala, nadimala se i propuštala kišne kapi, šahinšah se nije zadržao dulje od četvrt sata. On nije ni spadao u oduševljene pristaše vojnoga spektakla. Dok je rastreseno gledao veličanstven galop kopljanika, koji je poput ukroćene oluje bjesnio povrh vlažne

zelene livade, osjećao je neumoljive vodene kapi kako u uznemiravajuće pravilnim razmacima padaju na njegovu visoku, smeđu šubaru i na grimiznocrvenu kragu njegove pelerine crne kao noć. Bojao se, osim toga, za svoje zdravlje. Jer europskim liječnicima vjerovao je još manje nego svomu židovskom Ibrahimu. Bio je stiješnjen i opkoljen stranim generalima, koji nisu prezali od kiše, navikli na vjetar i na nevrijeme. Konjanici su mahali sabljama. Vojna glazba je treštala iz mokrih truba, grmila je iz promočenih bubnjeva. Sada je još trebala doći i pješadija, potom topništvo. Ne! Bilo mu je dosta. Digao se, a s njim istodobno i veliki vezir, njegov ađutant, cijela svita. 'Sah je napustio šator, kiša je curila, povio se pod vlažnim udarcima, svi ostali, koji su ga u tišini proklinjali, slijedili su ga uspravno, kao da hodaju ispod blistava sunčeva sjaja. On se okrenuo u smjeru odakle se nadao kolima koja će ga spasiti. Instinktom ugroženoga čovjeka uskoro je pronašao mjesto na kojem su čekala kola. I ne osvrćući se, uđe. Sva ostala gospoda isto tako. Na tribini su ostala dva generala koji su, udubljeni u vojni spektakl, vukli vojnike ispred šaha. Bila je to kišovita parada. Svejedno su taj dan vojnici bečkoga garnizona dobili svinjsko pečenje, slane krumpire, grašak i pivo te, po čovjeku, kutiju mađarskih cigara, zvanih „uska tračnica“.

I sutradan je kišilo, ali to više nije bilo važno. Jer predstava se odigravala u španjolskoj školi jahanja. Budući da se steklo uvjerenje da se prethodni dan zamijetilo kako egzotični suveren ne podnosi hladan zrak, loža jahaonice obložila se debelim, pravim perzijskim tepisima, tkaninama, drevnima materijalima iz odaja dvorca, debelim jastucima od crvenoga samta, a pukotine na vratima zakovane su tankim kožnim porubima kako ne bi vukao propuh. U prostoriji je, iako je bila veoma široka, vladala omara. Šah je odbacio svoju pelerinu. Teška šubara strašno je opterećivala njegovu glavu. Roza svilenim džepnim rupcem s vremena na vrijeme brisao je znoj sa čela. Gospoda u njegovoj pratnji postupala su isto, dijelom da pokažu da je i njima vruće, dijelom zato što im je doista bilo vruće. Ovaj put, međutim, šah nije napustio svoju ložu. Njegova konjušnica u Teheranu brojila je dvije tisuće i osam stotina konja. Oni su bili probraniji i daleko dragocjeniji od samih žena iz njegova harema. Tamo, u šahovoj konjušnici bilo je arapskih pastuha, čija su se leđa

sjala poput smeđega zlata; bjelaša iz glasovitoga rasploda Jephathan, čija je griva bila meka i nježna poput paperja i pahuljica; egipatske kobile koje su bile dar moćnoga imama Arasbi Sura; kavkaški stepski konji koji su bili dar cara cijele Rusije; teški pomoranski dorati kupljeni za grdne pare od škrtoga kralja Pruske; poludivlje životinje, svježije isporučene iz mađarske Puszte, nepristupačni ljudskoj ruci, svakoj ljudskoj utjesi i goropadno zbacujući i najbolje perzijske jahače.

Ali što su bile sve te životinje u usporedbi s lipicancima carske i kraljevske španjolske škole jahanja. Vojna kapela, izgrađena na pozornici nasuprot carskoj loži, svirala je perzijsku himnu „Bože sačuvaj”. Vojnik u perzijskoj nošnji, kakve je šah viđao samo na portretima svoje prabake i nikada u Perziji, s visokom kapom od janjeće kože na glavi, kroz koju su bile provučene zlatne, pletene, debele uzice, u plavome ogrtaču prevješanom preko ramena, u visokim, od sirove kože, crvenim čizmama sa zlatnim ostrugama, s uvijenim turskim mačem na boku, ujahao je prvi u arenu. Bjelaša na kojem je sjedio krasio je plavo-crveni vijenac. Ususret mu je, u bijeloj svili, u bijelim eskarpinama, u crvenim sandalama, došao glasnik.

Dokoro je bjelaš, na jednu perzijsku melodiju, koja je međutim šaku bila nepoznato-poznata, a dolazila je od kapelnika Nechwala, počeo izvoditi doista duhovite kretnje. U bokovima, u kopitima, u glavi, u stražnjem dijelu: posvuda se nastanili gracioznost. Ni riječi, ni glasa! Ni govora o bilo kakvoj zapovijedi! Je li zapovijedao jahač bjelašu, je li zapovijedao bjelaš jahaču? Naokolo je vladao tajac. Svi su ljudi ostali bez daha. Iako su sjedili u samoj blizini arene, tako da su mogli dokučiti životinju i jahača, predstavu su promatrali kroz lornjone i operne durbine. Nije se moglo biti dovoljno blizu. Bjelaš je naćulio uši: bilo je kao da se naslađuje tišinom. Njegove krupne, tamne, vlažne, pametne oči pregledavale su s vremena na vrijeme gospodu i dame u poprištu, povjerljivo i ponosno i ispitivački – ne očekujući nipošto zapovijed kao bjelaš u cirkusu. Samo je jednom podigao pogled prema loži Njegova Veličanstva, vladara Perzije, kao da je htio usput primiti k znanju, komu je ovdje bio namijenjen. S ponosnom ravnodušnošću podigao je desnu prednju nogu, samo malo, kao da pozdravlja sebi jednaka. Potom se jednom okrenuo oko samoga sebe, jer je izgledalo da to glazba zahtijeva. Zatim je

oprezno stao kopitima na crveni tepih, iznenada je uz zvuk činela napravio začudan, ali plemenit i, u okviru glumljene nestašnosti, odmjeren skok te je iznenada ostao stajati, čekajući jednu sekundu na slatki ton flaute, da bi se potom konačno pokorio njemu i jednim nježnim, upravo baršunastim kasom u jedva naznačenu vrludanju uskoro odustao od raspoloženja orijenta. Na trenutak glazba ušuti. Za to vrijeme tišine nije se čulo ništa do li oprezan, nježan udarac o tepih. U velikom haremu perzijskoga šapa – koliko se on sjeća – još ni jedna jedina od njegovih žena nije pokazala toliko ljupkosti, dostojanstva, gracioznosti, ljepote kao ovaj lipicanac bjelaš iz ergele njegova carskoga i kraljevskoga apostolskoga veličanstva.

Šah je nestrpljivo iščekivao ostatak programa: krotku elegantnost drugih životinja koje su izvođene preda nj; nj ihovu gracioznu pamet; njihova vitka, čudesna tijela koja mame na predanost, bratstvo, ljubav; njihovu snažnu blagost i njihovu slatku snagu: šah je mislio samo na bjelaša.

Rekao je velikomu veziru: „Kupi bjelaša!”

Veliki vezir pohitao je prema konjušnicama. Konjušar Türling je s dostojanstvom jednoga carskoga i kraljevskoga ministra rekao: „Visosti, mi ništa ne prodajemo. Mi samo darujemo – ako Njegovo Veličanstvo to dopusti našem caru.”

Pitati Njegovo Veličanstvo, to se nitko nije usudio.

VI

Svi su poprimili izgled uzvišenosti. Za četvrt sata počeo je bal.

U dvorani dvorca dame i gospoda, poredani u dva reda, čekali su na monarhov dolazak. Gdjekad bi se probilo stidešljivo kašljanje iz grudi jednoga starijega gospodina. Bilo je to kašljanje koje se stidjelo samoga sebe više nego onaj koji je kašljao i koji je na ustima držao svilenu džepnu maramicu. Gdjekad bi jedna dama nešto došaptavala drugoj. To zapravo i nije bilo šaptanje, bio je to upravo dašak, ali je svejedno u svekolikoj tišini zvučalo gotovo poput siktanja.

U toj tišini začulo se polagano udaranje teškoga, crnoga štapa po crvenome tepihu, poput urednoga kucanja. Svi se prenuše. Kroz nevidljivim rukama raširena krila bijelih, zlatom optočenih dvostrukih vrata dode Veličanstvo. Na suprotnome kraju dvorska kapela je intonirala perzijsku kimnu. Šah pozdravi orijentalnom manirom, rukom prelazeći s čela na grudi. Dame naprave dvorski naklon, a gospoda se duboko poviše. Kao kroz polje polomljenih klasova koračala su Veličanstva, gost i gostoprimac. Obojica su se smiješila, kako to i nalaže običaj. Smješkali su se ulijevo i udesno, iako nitko nije mogao vidjeti njihovu ljubaznost. Smijuljiti su se plavim i crnim damskim frizurama, svijetlim ćelama muškaraca i kruto utimarenim razdjeljcima.

Tri stotine četrdeset i dvije voštanice u srebrnim svijećnjacima osvjetljavale su i zagrijavale dvoranu. Veliki kristalni stakleni luster, koji je visio u sredini, nosio ih je ne manje od četrdeset osam. Plamen voštanica zrcalio se tisućostruko u svijetlom plesnom, ovalnom parketu, tako da je izgledalo kao da je i pod istodobno osvjetljen odozdo. Car i šah sjeli su u grimiznocrveno presvučenoj etaži na dvije prostrane stolice od blistave ebanovine, koje su izgledale kao da su odsječene od crne noći. Kraj cara Austrije stajao je voditelj dvorske ceremonije. Njegov teški, zlatom provezeni ovratnik usisavao je, pio, nezasitno ovijao zlatnu svjetlost svijeća, odsijevao je njome, caklio se, svjetlucao, grabio je lakomo svjetlost i opet je velikodušno prosipao, upravo se natjecao sa svijećnjacima te ih i nadmašivao. Pokraj šaha stajao je veliki vezir u crnoj odori. Njegovi crni brkovi zastrašujuće-veličanstveni, snažni i teški visjeli su preko njegovih usta. S vremena na vrijeme smješkao se u pravilnim

razmacima, kao da je kakva strana moć dirigirala njegovim mišićima lica. U skladu s rangom i dostojanstvom, dame i gospoda predstavljeni su perzijskomu Veličanstvu. Pomno je zagledao žene, svojim djetinjim, užarenim očima u kojima je bilo sadržano sve što je mogla dati njegova jednostavna duša: požuda i radoznalost, taština i pohotljivost, ljupkost i okrutnost, sitničavost i veličajnost usprkos svemu. Dame su osjećale požudan, radoznao, pohotljiv, tagt, okrutan i veličanstven pogled šaha od Perzije. Lako su se preplašile. Voljele su šaha, a da to nisu ni znale. Voljele su njegovu cmu pelerinu, njegovu crvenu, srebrom izvezenu kapu, njegovu uvijenu sablju, njegova velikoga vezira, njegov harem, svih njegovih tri stotine šezdeset pet žena, čak i njegova glavnoga eunuha i cijelu Perziju: voljele su cijeli Orijent.

Gospodar Perzije, međutim, volio je u tome trenutku cijeli Beč, cijelu Austriju, cijelu Europu, cijeli kršćanski svijet. Nikada u svome životu, bogatom ljubavima i ženama, nije osjetio takvo uzbuđenje – ni prije mnogo godina kada je, kao dječak i jedva dorastao za ženidbu, prvi put upoznao ženu. Zašto je prema ženama svoga kućnoga harema bio ravnodušan i zašto su mu bile nesnosne, zašto mu se učinilo ovdje, u Beču, da žene predstavljaju čudesan, njemu još posve nepoznat rod, rijetku vrstu koju tek vrijedi otkriti? Njegovo se tamnosmeđe lice lagano crvenjelo, njegovo je bilo žešće udaralo, sićušni znojni biseri stajali su na glatkom, nenaboranom, mladalačkom, nedužnom, brončanom čelu. Hitro k očima prinese svoj svileni, zeleni rubac. Ponovno ga vrati u duboki džep, koji se nalazio u unutrašnjosti njegova rukava te se počeo svojim vitkim, gipkim prstima sve brže igrati malom uzicom od velikih, plavičastih bisera, koje je lijevim ručnim zglobovom gladio. I ti, inače hladni kameni, koji su oduvijek bili spremni na hladne dodire prstiju, danas su mu se učinili vrućima i kao da zrače nemirom. Njemu su do sada bile poznate samo gole i zastrte žene: tijela i odijela. Prvi je put vidio zastrtost i nagost ujedno. Odjeća koja je izgledala kao da od sebe želi spasti, a ipak ostaje čvrsto na tijelima: može se prisposobiti nezatvorenim vratima, koja ipak nisu otvorena. U trenutku kada su žene izvodile dvorski naklon, šah je u djeliću sekunde uhvatio dojke, potom svijetao sjaj finoga sala povrh bijelih vratova. A trenutak u kojem su dame očima rukama podigle suknje, prije no što su

ponovno ispravile koljeno, za nj se odlikovao nečim neizrecivo nevinim i ujedno neizrecivo grešnim, bilo je to obećanje koje se ne može zadržati u mislima. Gospodar Perzije, moćni vlasnik harema, mislio je na nezatvorena vrata koja se ne mogu otvoriti. Svaka poluotvorena i istodobno zabravljena žena, svaka pojedina, bila je primamljivija od cijeloga harema, ispunjena s tri stotine šezdeset pet ravnodušnih tijela lišenih zagonetnosti, tajanstvenosti. Kako samo nedokučivo mora biti ljubavno umijeće zapadnoga čovjeka! Kakva samo rafiniranost počiva u tome da se lica žena ne zastiru! Što ima u svijetu, a da može biti ujedno tajanstvenije i ogoljenije od lica jedne žene! Njihovi poluspušteni očni kapci odavahu i skrivahu, obećavahu i uskraćivahu, otkrivahu i odbijahu. Što je bio sjaj dijadema koje su nosili u kosi u odnosu prema crnom, smeđem, plavom sjaju njihove kose i koliko je samo nijansi boja bilo unutar tih boja! To crnilo bilo je plavo poput noći usred ljeta, a tvrdoća i mat kao u ebanovine; smeđa boja bila je zlatna poput posljednjega pozdrava večeri koja tone, a ona crvenkastost poput plemenitoga javorova lista u kasnu jesen; plava boja bila je svijetla i lakomisljena poput zlatne kiše u proljetnome vrtu, a ona mat i srebrna poput prvoga mraza u jesensko praskozorje. I misliti da je svaka ova pojedina žena pripadala jednom jedinom muškarcu ili bi uskoro mogla pripadati! Svaka pojedina, jedan očuvani dragi kamen!

Ne! Na to šah u tome trenutku nije želio misliti. Bolne, pogubne pomisli! Došao je u Europu da uživa u onome jedinstvenome, da različitost zaboravi, da ono očuvano orobi, da ovdje vladajuće pravo krši, da samo jednom, jedan jedini put sudjeluje u razbludnosti nezakonita posjedovanja te da iskuša posve osobit, rafiniran način Europljana, kršćana, zapadnjaka. Kada je počeo ples – bila je najprvo polka – njegova su se čula posve smela. Zatvorio je na sekundu svoje krupne, lijepe, zlatnosmeđe, nedužne plahe oči, sramio se žudnje i radoznalosti koju je u njima osvijetlio. Sve su mu se sviđale. Ah nije žudio za drugim spolom. On je bio ispunjen čežnjom za ljubavlju, vječnom muškom čežnjom za obožavanjem, božanskim, božicom, jedinim. Već se je nauživao svih radosti koje može pružiti ženski rod. Nedostajalo mu je još samo jedno: bol, koju može izazvati samo ono Jedino.

Pripremao se, dakle, na odabir. Sve je više žena u dvorani izdvajao. Bio je uvjeren kako je sad kod ove sad kod one otkrivao manje-više prikrivenu manu. Preostala je napokon jedna, Jedina: bila je to grofica W. Cijeli ju je svijet poznavao.

Plavokosa, svijetla, mlada i obdarena očima, za koje se može kazati da su čudnovata vrsta ljubičice s izgledom potočnice, bila je već tri godine, od njezina prvoga bala, užitak za oči u društvu, biće za kojim su muškarci žudjeli i koje su poštovali. Spadala je u one djevojke koje već odavno, bez ikakve druge zasluge osim ljupkosti, uživaju poštovanje i bivaju obasute obožavanjem. Kada bi čovjek vidio nekoliko njezinih kretnji, osjećao bi se veoma obdarenim i bio je uvjeren da njoj duguje zahvalnost.

Bila je kasno rođen dijete. Njezin se otac mogao ubrojiti u već drevne sluge monarhije. Živo je sam i odao se samo svojoj zbirci minerala na svom posjedu u Paraditzu u Mähernu. Katkada bi zaboravio na ženu i kćer. U jednom takvom trenutku, u kojem je upravo dobio doista rijedak malahit koji mu je poslao prijatelj iz Bozena i zaboravivši posve na obitelj, najavio mu se nepoznati šef odjela iz Ministarstva financija. Bio je to grof W To nipošto nije bio, kako se starac već bio ponadao, ljubitelj minerala, nego samo njegove kćeri. Svaki obični bjelutak stari bi gospodin iz Paraditza u najmanju ruku promotrio kroz džepno povećalo. Mladić, koji je žudio za njegovom kćeri, bacio je samo na trenutak pogled kroz lornjon. „Izvolite!“, rekao je bez okolišanja. „Budite sretni s Helenom.“

Mlada gospođa voljela je svoga čovjeka, iako se u njoj očuvalo katkada slatko, katkada nesnosno sjećanje na šarmantnoga baruna Taittingera, prekomandiranoga za posebnu namjenu. U vrijeme kada je još bila djevojka i iako je imala ispravno gledanje na sve njegove odlike – čak kad bi on govorio, izgledalo je kao da pleše – učinio joj se u određenoj mjeri opasnim, tako da ga je jednoga dana počela susretati ledena raspoloženja. Siromašni Taittinger imao je, doduše, dovoljno mašte da se uživi, kako je žestoko i beznadno zaljubljen, ali ne toliko ustrajnosti, koliko bi u onim danima bilo potrebno da se dočeka uobičajeni ishod žestokih ljubavnih nastojanja. Bio je kavalerist, prekomandiran za posebnu namjenu, odvažan i, posebno nakon sata provedena s djevojkom, u kojem mu je rečeno da slobodno može ići jer da ona nije raspoložena s njim nastaviti

razgovor, u potpunosti uvjeren da u konačnici ima mnoštvo takvih djevojaka te da i njegova čast nečemu vrijedi, a možda i više.

On je, dakle, bio, kako je samomu sebi rekao, odlučan, „lom“, a to ga je u određenoj mjeri učinilo melankoličnim, tako da se jednoga dana odlučio pješice lutati kroz Sievering. Što ga se ticao Sievering? Bio je u većoj mjeri neugodan, negoli dosadan: bio je, naime, „bljutav“. Dan kasnije postao je, doduše, šarmantan. – Za to je zaslužna Mizzi Schingal.

VII

Dani u kojima se naša priča odigrava, na žalost, leže toliko u prošlosti, da više ne možemo sa sigurnošću utvrditi je li barun Taittinger imao pravo kada je bio uvjeren da Mizzi Schinagl izgleda kao sestra blizanka grofice W.

Tumarajući žalostan i upravo očajan kroz Sievering, donio je odluku da kupi glinenu lulu. I stupio je u dućan Aloisa Schinagla. Bio je pripravan u dućanu zateći postarijega, dostojanstvenoga čovjeka. Na vratima se nalazilo zvučno zvono kao alarm. Ali nije iznenadilo baruna Taittingera. Iznenadilo ga je, štoviše, uplašilo ga je što se umjesto staroga trgovca lulama, kojemu se nadao, za dućanskom tezgom pojavilo biće koje je, kako je vjerovao, već prilično poznavao: ako to nije bila grofica W osobno, bila je to zacijelo njezina sestra. Odlučio je najprije odulje vrijeme isprobavati lule, o kojima, doduše, nije znao ništa.

Lule su bile smiješne, baš kao i njihove cijene. Dok se izgovarao isprobavanjem lula, svaku je pojedinu prinosio usnama, kroz svaku je puhao – kao da je bio uvjeren da ju je jednom već vidio, kada je svoga pokojnoga gospodina oca, staroga dvorskoga savjetnika Taittingera pratio u Olmütz u kupovini lule – promatrao je kradimice, ali žarko nježno lice dvojnice. Da, nema sumnje, izgleda kao grofica W: iste oči ljubičice s pogledom potočnice; isti raspored kose preko niskoga čela; isti pepeljastoplavi čvorovi na vratu – a vidjeli su se svaki put kad bi se djevojka okrenula potražiti novu lulu na stalaži uza zid; isto podizanje vjeđa i isti slatki i ujedno podrugljiv smiješak; isti oštri kutnjaci koji su se otkrivali prilikom svakoga osmijeha; isti pokreti ruku i iste ljupke jamice na rukama, s obje strane lakata.

Zlatna puceta odore konjičkoga kapetana, kako je noć postajala dublja, širila su sve jači sjaj u dućanu. Lule su se mogle još jasno vidjeti, ali djevojci, dvojnici grofice W., postalo je nelagodno, pogotovu što je bila s tuđim časnikom, te je upalila okrugao fitilj povrh pulta, desno od prodajne tezge. Svjetlost je najprije zaplamtjela i začadila. Taittinger je kupio petnaest beskorisnih glinenih lula. Još je upitao: „Što je zapravo vaš gospodin otac, draga gospođice?”

„Pećar Alois Schinagl!” rekla je djevojka. „On pravi i lule, ali samo onako usput. Većina stalnih mušterija ljudi su kojima su potrebne

peći. K nama rijetko dolazi netko u trgovinu, lule već imaju svi ljudi."

„Doći ću", rekao je barun Taittinger, „sutra još jednom. Potrebno mi je puno lula."

Tri dana poslije došao je opet u Sievering, učinio mu se „šarmantnim". Bila je subota, tri sata poslijepodne, a Mizzi ga je pozdravila kao staroga poznanika, iako je ovaj put Taittinger bio u civilu. Vani je bilo toplo i sjajno. Mizzi je zatvorila dućan i uspela se u fijaker i povezla prema Kronbaueru.

Povezla se prema Kronbaueru i tri sata poslije pripovijedala stranomu gospodinu da je zapravo već bila zaručena. Bila je već zaručena s Xandlom Parrainerom, frizerom i vlasuljarom. Svake je nedjelje s njim izlazila.

To su bile priče koje Taittingera uopće nisu brinule i razumio ih je samo napola. U konačnici, vjerovao je kako mu ova čestita djevojka želi preporučiti dobrog brijača. „Pošalji ga samo meni", rekao je, „pošalji ga samo! Herrengasse 2, prvi kat."

VIII

Doskora je Taittinger postao svjestan da mu je Mizzi dosadna. Jednoga dana priopćila mu je da je trudna, a to stanje bilo je gore od dosade: bilo je odbojno.

U ishodu te spoznaje Taittinger je otišao kod bilježnika. Taittinger više nije volio ni groficu W ni Schinaglovu, među kojima je uočio sličnost. Volio je još, kao i obično, jedino samoga sebe.

Kako je u to vrijeme nalagao običaj, odjahao je bilježnik do jedne pozamanterije. Sva gospoda čijim je poslovima upravljao željela su prirediti neku pozamanteriju. Sve dame snalaze se u svemu tome i danas dobro.

Barun je, dakle, uzeo dopust od dva mjeseca i oputovao u Bacsku, jednom ujaku s majčine strane, gdje ga nije mogla stići nikakva pošta.

Nije ga sustiglo nijedno jedino žestoko ljubavno pismo, koja mu je nepokolebljivo pisala Mizzi Schinagl. Ljubavna pisma pisala je na jedinu Taittingerovu adresu koja joj je bila poznata: Herrengasse 2. Doktor Maurer, Taittingerov tajnik, koji je znao razlučivati pisma, derao ih je bez čitanja.

Kada se barun Taittinger vratio iz Bacske, pozamanterija Mizzi Schinagl bila je već uredena i uhodana u Porzellangasse. Mizzi Schinagl bila je u devetome mjesecu.

Rodila je sina i dala mu je ime Alois Franz Alexander. Alois Franz upućuje na biološkoga oca; Xandl upućuje na zaručnika, frizera.

Pozamanterija je poslovala dobro, frizer je i dalje bio spreman oženiti Mizzi. I ona sama vruće je žudjela za mirnim i poštenim životom. Samo, dok je kovala takve razborite planove, ljubav je u njoj išla kroz srce i kroz glavu, a to je bila ljubav prema Taittingeru. Činilo joj se kako je njezin sin dorastao do veličajnosti. Ni na tren nije mogla odustati od nade da će jednom barun Taittinger ipak doći, da vidi plod svojih bedara. Ali Taittinger nije dolazio.

Kada su Xandlu bile tri godine, Mizzi Schinagl je na jednoj klupi u parku Schönborn, kako bi se to reklo, pukim slučajem, upoznala jednu brbljavu i ljubaznu gospođu koja joj je rekla da na Wiedenu ima jedna kuća, tamo su ljudi dobro uzgojeni – i da se tamo kreću otmjeni ljudi – i kakva bi to samo bila pozamanterija – i kakav bi to samo uopće bio život s djetetom, neudata a s pozamanterijom.

Kakav je to bio život? Mizzi Schinagl već je i sama često mislila doslovno isto.

„Kakvi su to otmjeni ljudi, koji se tamo kreću?" pitala je Mizzi Schinagl.

„Ne postoje otmjenija", uzvratila je nepoznata žena. „Mogu vam kazati i imena. Moram samo otići po popis."

Potom se požurila i donijela popis.

Mizzi ni sama nije znala zašto je sljedećega dana otišla kod gospođe Matzner. Što se nje ticala gospođa Matzner? Što je o gospođi Matzner ikada čula? Bilo je ljeto, kasno ljeto. Bilo je također veoma vruće. Zakašnjeli, još uvijek lakomisleni kosovi pjevali su na još uvijek zelenoj tratini, između kaldrme od neotesana kamena. Odbilo je šesti sat, kada je stala ispred kuće Josephine Matzner. „Josephine Matzner, maserka, II. kat, tri puta zvoniti" bilo je otisnuto pri dnu. Pozvonila je tri puta.

Upravo razmrvljen miris đurđice, jorgovana, ljubičice, sporiša, katančice nahrupi ususret Mizzi. I prije no što je bila svjesna što se s njom dogodilo, stajala je u takozvanom roza salonu: od roza svile bili su zastori na prozorima; od roza svile i zastori na vratima; od roza ruža bile su i tapete; u ružin pupoljak od proculana uvlačila se glavica od kvake.

Jednoga dana, štoviše jedne večeri, došao je on, ljubljeni Taittinger. Već se mnoge godine u kući Josephine Matzner osjećao kao kod kuće.

Kada je u toj kući spazio Mizzi Schinagl, uopće nije bio zaprepašten, kao što bi to vjerojatno bili mnogi muškarci na nje govju mjestu, nego se naprezao pronaći neko pitanje koje bi bilo primjeren okolnostima. Nije više pamtio, na koji je način njegov bilježnik pronašao Mizzi Schinagl, je li to bilo posredstvom praonice rublja, krojačnice ili pozamanterije. Suprotno tomu, vjerovao je da se točno može prisjetiti kako je gospodična Schinagl od njega dobila jedno dijete ženskoga spola i držao je da je na mjestu pitanje o tome kako je mala. „Bog!" rekao je, dakle. „Što je s našom malom?"

„Pa mi imamo dečka!" odgovorila je Mizzi, i porumenjela je prvi puta nakon mnogih godina, kao da i nije rekla čistu istinu, nego laž.

„Ah, da, riječ je o dečku!" rekao je barun. „Oprosti!"

Časak poslije naručio je šampanjac, da popiju čašicu u zdravlje dječaka, njegova dječaka. Više nije čuo sve što je Mizzi pripovijedala o dječaku. Nije čuo da je on dobro udomljen kod gospođe Schyschke, gospođe koja, doduše, potječe iz Bielitz-Biale, ali je ipak bila u potpunosti pouzdan. Ona je upravljala i pozamanterijom, koja je poslovala sasvim dobro. Utoliko je Mizzi Schinagl bila zadovoljna. Nosila je na sebi bijelu, svilenu haljinu s dubokim prorezom, a s vremena na vrijeme kopčala ju je za desnu podvezicu, očito kako bi samu sebe uvjerila da je njezin novac, novčanica od deset forinti, koju je taj dan zaradila, bila još uvijek na mjestu. Iako je znala da je barun Josephini Matzner došao jedino iz navike, počela je nakon dvije čaše šampanjca prigovarati da je došao isključivo zbog nje. Duskora je i konjičkomu kapetanu izgledalo da se danas dao na put ovamo samo radi Mizzi. Barun je imao malo srce, ali je isto tako brzo postajalo tronuto i zaboravno. Još je uvijek bio veoma rad Mizzi i pitao je samoga sebe, zašto ju je zapravo bio ostavio. Čak je i žudio za njom, ali sada su tu bile velike zapreke: činilo mu se jednostavno nepriličnim da kupuje onu ženu koju je nekoć posjedovao badava, takoreći badava, ne vodeći računa o pozamanteriji. Bilo je jednako neprilično, ako ne i nepriličnije, uzeti neku drugu djevojku, takoreći pred Mizzinim očima. U nadi da bi na taj način mogao uteći bolnim mislima, dao je najprije Mizzi kovanicu, zlatnu kovanicu od pet forinti. Ona je uzela u ruku, pljunula na nju i rekla: „Hajdemo gore kod mene, imam pristojan kabinet!”

Barun je pošao u kabinet i tamo ostao do ponoći, potonuvši u sjećanja. Obećao je da će često ponovno navraćati, a obećanje je i održao. Nije znao goni li ga prokletstvo ili blagoslov; je li volio groficu ili Mizzi; je li uopće volio; je li uopće još uvijek bio onaj stari Taittinger. Nedostajalo je još samo malo pa bi bio u stanju sebe uvrstiti u treću i posljednju kategoriju ljudi: u kategoriju „dosadnih”.

IX

Moćni gospodar Perzije, gospodar triju stotina šezdeset pet žena i pet tisuća triju stotina deset ruža od Šira nije bio naviknut žudnju prešutjeti niti požudu potisnuti. Jedva da je njegovo oko odabralo groficu W. i već se okrenuo velikomu veziru. Veliki vezir nageo se preko naslona stolice. „Da ti nešto kažem“, prošaptao je šah. „Želim“, nastavio je šah, „malu mladu ženu danas, srebrenastu plavušu, znaš na koju mislim.“

„Gospodaru“, odvažio se veliki vezir odvratiti, „znam na koju misli Vaše Veličanstvo. Ali to je, to je –“ Želio je reći „nemo guće“, ali znao je dobro da bi ga ta riječ mogla koštati života. Rekao je, dakle: „– to u ovoj zemlji ide veoma sporo!“

„Danas!“ rekao je šah, kojemu ništa od onoga što bi zapovjedio nije izgledalo neprovedivim.

„Danas!“ potvrdio je ministar.

Ples je bio nakratko prekinut. Gospodar i sluga dostojanstveno su se i polako zaputili natrag na svoja mjesta. Car im se ususret ljubazno smješкао. Glazba je opet otpočela. Ples je nanovo počeo.

Veličanstva su se ustala prije ponoći. Nestali su, a vrata dvostrukih krila iza prijestolja su se ispreplela.

Šah je čekao u susjednoj prostoriji. Nasuprot njemu, tako da je može točno promatrati, stoji Dijana od srebra na crnoj, okrugloj dasci.. Ona izgleda vjerna slika žene za kojom je žudio. Sve je u ovoj prostoriji uopće podsjećalo na žuđenu ženu: tamnoplavi divan, svilene, blijedoplave tapete, jorgovan u vazi s Majorke vitkoga vrata, čak i kristalni luster, čudesno titranje četveronožnoga svijećnjaka s četiri vitka kraka i srebrni ukras na dubokoplavome, samtnome tepihu ispod stopa gospodara Perzije. Čekanje, čekanje! A šah nije navikao na čekanje.

Mora, nä žalost, čekati. Jedva dvadeset metara od njega odvija se nekakva konferenciji, čiji su sudionici: veliki vezir, dvorski ceremonijar i ađutant njegova Veličanstva. Odlučilo se privesti i predsjednika policije. I usprkos tomu, ne vidi se nikakav izlaz: veliki vezir želi njegova prijatelja, adutanta Kirillida Pajidzanija imati uza se, on će ga potražiti, on ga već traži. Ali njega se ne nalazi; mladoga, željnoga života, lijepoga Pajidzanija.

Što je tema rasprave? Riječ je o tome je li dopušteno povrijeđiti načela pristojnosti ili načela gostoljubivosti.

Dvorski ceremonijar stvar je odbio s dostojnom odlučnošću; carev ađutant isto tako. Bilo je to samorazumljivo. Ni za jednoga od njih nije dolazilo u obzir da se njegovo Veličanstvo obavijesti posebnom želji visokoga gosta. Ali nije dolazilo u obzir ni da se visokomu gostu želja odbije.

Predsjednik policije napokon je rekao da bi se morao pronaći prikladan čovjek, jedan iz privatnog Svečanog odbora. I jedva da je pala riječ o „privatnom Svečanom odboru“, dvorski ceremonijar prozvao je Taittingerovo ime.

Odlučilo se da nastupi stanka. Dvojica gospode pošli su u plavu prostoriju, gdje je šah čekao. Dostojanstveno je sjedio u stoigrao se bisernom narukvicom te je samo upitao: „Kada?“

„Samo je riječ o tome“, lagao je veliki vezir, „da se damu pronađe.“

U pomutnji svečanosti nekamo je nestala. Svim snagama tragamo za njom.

„Svim snagama“ tražilo se, međutim, ne damu za kojom je čeznuo šah, nego Taittingera.

Šah je odmahnuo rukom i samo rekao: „Ja čekam!“

U glasu Veličanstva bilo je strpljenja i obzira, ali i prijatnje.

Jedan elegantni denuncijant, čija je zadaća bila odlaženje i dolaženje, nadziranje običaja i navika, loših običaja i ružnih navika, prijateljstva i veza gospodstva, dojavio je predsjedniku policije da se barun Taittinger već jedan sat nalazi u predvorju, u služinskoj sobi, gdje se bavi Wesselyevom kćeri, zapovjednika garderobe. Predsjednik policije je bez odlaganja otišao na spomenuto mjesto. Za posebnu namjernu prekomandiran konjički kapetan se digao kada je netko pokucao. Pristupio je vratima. Nimalo se nije plašio sramote zbog zatečenosti na nečasnim či nima, koja ne samo da su bila samorazumljiva, nego su čak izgledala naložena: bila je riječ o tome da sakrije od svijeta da se on družio s kćeri voditelja garderobe. On nije znao, jadni Taittinger, da je već odavno bio pod prismotrom tajnoga agenta Vondraka.

Taittinger namjesti bluzu i priđe vratima. Prepoznao je predsjednika policije i odatle zaključi da se već zna za malu Wesselyjevu pa se

zbog toga, kad je izašao na hodnik, više uopće nije trudio da za sobom prikuči vrata.

„Barun, molim vas, odmah!" rekao je predsjednik policije.

„Servus!" doviknuo je Taittinger kroz otvorena vrata Wesselyjevoj.

Dok se uz predsjednika policije uspinjao plosnatim stubama, nije upitao, zašto ga se zove. Već je slutio da bi se moglo raditi krajnje teškoj stvari, stvari koja je povezana s njegovom namj enom.

Da, nije uzaludno svoj edobno prekomandiran. U uobičajenim situacijama vjerojatno bi otkazao; u izvanrednim je radila njegova mašta. Tamo gdje su se nalazila tri zaprepaštena i bespomoćna gospodina, u maloj sobi, iscrpljeni od razmišljanja, blijedi od straha, gotovo bolesni od bespomoćnosti, pojavio se konjički kapetan Taittinger živahan poput mladoga vjetra. I nakon što su mu ostali bojažljivim francuskim šapatom iznijeli svoju zabrinutost, on je kao i obično, kao da sjedi za igrom taroka, na svom erarskom njemačkom, da je to podsjetilo istodobno na svekoliku žitorodnu zemlju monarhije, uzviknuo: „Ali, draga gospodo! To je veoma jednostavno!"

Sva trojica načulila su uši.

„To je veoma jednostavno!", ponovi Taittinger. U tili čas, u istoj sekundi u kojoj je začuo da je riječ o grofici W., u njemu naraste do tada još neosviještena mržnja, svojevrsna domišljata osvetoljubivost, krajnje domišljata, maštovita, upravo pjesnička osvetoljubivost. Ona je kroz njega govorila: „Gospodo draga!", rekao je. „U Beču ima mnoštvo, nebrojeno mnoštvo, nebrojeno mnoštvo žena! Njegovo Veličanstvo, šah – ne želim kazati da ima loš ukus, naprotiv, posve suprotno! Ali Njegovo Veličanstvo, što je lako shvatljivo, nikada nije imao priliku iskusiti, koja sve – sve – recimo, zbližavanja postoje."

Mislio je na sebe i, razumljivo, na Mizzi Schinagl. I učinilo mu se odjednom – prvi put u njegovu neopterećenom, lakoumnom životu, učinilo mu se, da je zanavijek izgubio srce i blaženstvo. Obuzela ga je neobjašnjiva mržnja prema grofici W. i ispunila ga je njemu samomu još manje objašnjiva šahova želja da nju doista posjeduje. Nikad upoznata zbrka bjesnila je njegovom dušom: dok je djevojku, koju je bio ljubio a vjerovao je da ju je u ovome trenutku nanovo uzljubio, želio na sramotan način izručiti Perzijancu, u istom je trenutku žudio za tim da po svaku cijenu izbjegne taj nakaradan događaj. Iznenada je osjetio da je još uvijek nesretno ljubio; da je bio

osvetoljubiv – zbog nesretne ljubavi; da je, međutim, ujedno trebao zaštititi predmet svoje osvetoljubivosti i svoje ljubavi, kao da je pripadao samo njemu; osjetio je da ne bi smio izručiti dvojnicu voljene žene, naime, Schinaglovu; ali i da bi, doduše, posredno, morao odati, prodati, prekorigiti i grditi.

„Lako je, draga gospodo“, rekao je, a dok je to govorio, sramio se i radovao ujedno, „lako je u životu pronaći dvojnika. Gotovo svaki od nas – nije li to istina, draga gospodo? – ima jednoga. Dame imaju dvojnice, zašto ne i to? Dame imaju dvojnice – sada, recimo: i među onima u vojarni. Gospodin predsjednik policije znat će na što mislim! – Tako se čuvamo od mnogoga gnjeva. Mislim, poštedit ćemo se krajnje bolnoga, da ne kažem: bolesnoga opterećenja Njegova Veličanstva, svekolike smetenosti, svekolike neljubaznosti.“ On je držao da je „bolesno“ puno jače nego „bolno“.

Gospoda su u tili čas razumjela o čemu je bila riječ. Bacili su samo, pomalo zabrinut, pogled na velikoga vezira koji, međutim, nije odustajao od stalnoga, ljubaznoga smiješka. On nije – tako se to shvatilo – htio priznati, da je i on stvar razumio. On se također divio ingenioznoj mašti konjičkoga kapetana. „Gospoda su jednodušna?“ upitao je na francuskom, istodobno želeći istaknuti da ne bi bio u stanju razumjeti Taittingerov njemački. „Smijem li svomu gospodaru priopćiti vijest?“

„Damu ćemo uskoro pronaći, Ekscelencijo!“, reče Taittinger i nakloni se.

Pet minuta kasnije ustrajni znatiželjnici, koji su usprkos kasnomu satu čekali na ulici, u nestalnoj i ubogoj nadi da će ugledati kako neki grof, neki knez, neki nadvojvoda ulazi baš u neku kočiju i fijaker, vidjeli su kako izlazi ne manje nego osamnaestero gospode s cilindrima i u frakovima. Ah, nije bilo nikakvih prinčeva. Bilo je tajnih pripadnika specijalnih odjela, „speci“, kako ih se zvalo, znalci, promatrači i denuncijanti svijeta, polusvijeta i podzemnoga svijeta. Dobro su poznavali dva stražara koja su patrolirala ispred ulaza. Stražari su zazviždali, stigli su gumeni kotači. Gospoda su unišla.

Svi ti ljudi poznavali su dame i gospodu svih triju svjetova, kako je rečeno: svijeta, polusvijeta i podzemnoga svijeta. Njihov predvodnik bio je stanovita Sedlacek. Prije dolaska predsjednika policije on je jamčio: „Ne bojte se, Ekscelencijo! Za pola sata, najviše za sat,

gospođa grofica bit će ovdje, hoću reći: njezina dvojnica." Na Sedlaceka se moglo osloniti. Nije mu bila potrebna fotografija. Sva je lica imao u glavi. Poznavao je groficu W. Poznavao je baruna Taittingera. Poznavao je beznadnu ljubav konjičkoga kapetana prema grofici. Poznavao je i način na koji se Taittinger tješio. Poznavao je Mizzi Schinagl, njezino današnje boravište i ne samo to: njezino podrijetlo, njezin dućan u Sieveringu i njezina oca. Pa ipak, za razliku od baruna, sasvim je jasno osjećao da je Mizzi Schinagl grofici za kojom je perzijsko Veličanstvo toliko čeznulo vrlo slabo nalikovala, pogotovu što se vjerojatno u kući gospode Matzner napadno promijenila. Makar: ostaje za uporabu, za slučaj da njegovi ljudi ne mognu pronaći još sličniji model.

Izgledalo je – barem za sada – da će sve biti dovedeno u red te će za sat ili u najboljem slučaju za pola sata oni koji su bili upleteni u aferu, odnosno gospoda koja su s njom bila upoznata, moći malo odahnuti, tako su se barem nadali. Tada se međutim dogodilo nešto nezabilježeno u analima carske i kraljevske dvorske povijesti: gost cara od Austrije ponovno se pojavio u dvorani. Odmah je to priopćeno kapelniku, a kapela je odmah intonirala perzijsku nacionalnu kimnu. Poput olova pala je na sve udove.

On međutim nije vidio ništa, nije čuo ništa, nije ni pozdravio. Nakon nekoliko minuta jednostavno se umiješao među goste. Tumarao je dvoranom. Uopće nije primijetio da mu se ljudi uklanjaju, da se pred njim pravi posve široka ulica i da se ispred njega svijet istodobno podijelio. Glazba je nepokolebljivo svirala Straußov valcer, ali svojevrsna turobnost ukočila je sve nazočne.

Barun Taittinger odmah ga je uhodio. Odmah je znao koga je šah tražio pogledom. Vrijeme je nezaustavljivo jurilo, uskoro su morali stići „speci“. U svakome slučaju, moralo se spriječiti da šah unutar sljedećih pola sata zapadne u razgovor s groficom. Ne postoji način da ga se udalji iz dvorane. Mora se onda groficu otpremiti kući.

Da se izbjegne ono najgore, barun je odlučio porazgovarati s groficom W.

Približi se malenom stolu, za kojim je grof sjedio sam. On nije volio plesati. Nije volio ni svirati. Nije volio popiti. Ljubomora je bila jedina njegova strast. Radovao joj se, živio je od nje. Pričinjalo mu je silno zadovoljstvo, dok je promatrao kako njegova mlada žena tamo

pleše. Mrzio je muškarce. Činilo mu se da svi vrebaju na njegovu ženu. Od svih muškaraca koje je poznavao, najmiliji mu je bio i ostao konjički kapetan Taittinger, jedini mio. Jer on je bio već ispražnjen, uništen, više nije dolazio u obzir.

Taittinger je odmah prešao na glavnu stvar.

„Grofe“, rekao je, „moram s vama ozbiljno porazgovarati. Naš perzijski gost zaljubljen je u vašu ženu!“

„Onda?“ rekao je hladnokrvno grof. „To nije nikakvo čudo. Mnogi je vole, dragi barun!“

„Da, ali, dragi grofe, šah, znate, pa vama je poznat Orijent!“ Nakratko je zašutio. Promatrao je srdačno, silovito pa ipak ujedno usrdno, hladno, tupo, plavo lice grofa, svojevrsnu plavu krafnu.

„Vama je poznat Orijent!“ počeo je, već očajan, iznova.

„Orijent mene ne zanima“, rekao je panj, a njegove blijedoplave oči tražile su lijepu ženu.

Za Boga miloga!, mislio je Taittinger. Zar doista ne zna što šah želi? Kako može biti tako ravnodušan? On je inače tako ljubomoran.

„Znate, šah me se uopće ne tiče!“ rekao je grof. „Na orijentalce nisam ljubomoran.“

„Svakako, svakako! Ne, ne!“, povikao je konjički kapetan. Nikada se u svome životu nije našao u tako bolesnoj situaciji. Uostalom, u njemu ga je počeo grickati prijekor da je sam sebe doveo u ovu bolesnu situaciju! Odjednom je osjetio prodornu vrućinu svijeća, svijetleću pustinjsku oluju i vlastitu ludost, koja mu je osim toga izazvala unutarnju vrućinu. Već se počeo znojiti, uglavnom od straha. Morao je izaći, nije više to mogao potiskivati. I u istinskome napadu nasrtljivoga duha iskipjela je iz njega rečenica: „Mišljenja sam da biste morali groficu na određeno vrijeme skloniti iz dvorane!“

Grof, koji je i dalje tupo i bljutavo sjedio na mjestu, postade crven u licu. Zloban gnjev zamrači njegovo svijetlo, blijedo okce. „Što si dopuštate?“ povikao je. Taittinger je ostao sjediti. „Molim vas da me mirno saslušate“, rekao je. Skupio je svoje posljednje snage i nastavio: „Riječ je o tome da se zaštiti čast vaše žene, vaše, čast svih dama ovdje u dvorani. Gospodar iz Teherana ne smije ni po koju cijenu danas više susresti groficu. Samo pogledajte, kako željan tumara dvoranom. On je gost njegova Veličanstva. On je okrunjena glava. On je i politički gost. Njegovu besramnost možemo odvratiti

jedino lukavošću. Za pola, za četvrt sata", konjički kapetan pogleda na sat, „sve će biti sređeno. Zaklinjem vas, grofe, sačuvajte mir, dopustite mi da pet minuta porazgovaram s groficom."

Grof sjede, hladan i opet blijed, kakav i jest po prirodi. „Idem po nju!" rekao je konjički kapetan.

Odmah se podigne s olakšanjem, ali mu je srce svejedno bilo ispunjeno tjeskobom.

X

Još zadugo ono najteže nije bilo nadvladan. Nije bilo lako jednoj ženi odgovarajućim riječima priopćiti činjenicu da ju je šah poželio, tako reći, kao gostoljubivi dar. Nije dolazilo u obzir ispričovjediti joj cijelu priču. Predsjednik policije, koji je kratko vrijeme s ministrom unutarnjih poslova, ljubazno se obratio konjičkomu kapetanu, kao da ga danima nije vidio. Ministar se ispričao i isti se čas udaljio. Konjički kapetan je upitao: „Je li se Sedlacek vratio?" Lice predsjednika policije odavalo je najveću zaprepaštenost.

Sekundu kasnije Taittinger je shvatio o čemu je riječ. Predsjednik policije ni o čemu nije želio znati ništa, do konca svoga života ne bi želio ni o čemu znati ništa. Konjički kapetan samo reče: „Odmah se vraćam!", i udalji se hitro, koliko su to dopuštale okolnosti. Shvatio je, doduše, da bi predsjednik policije skroz na skroz lagao, ali još zadugo nije slutio kakve bi posljedice plan trebao imati. Otišao je izravno grofici. „Vaš muž me šalje", rekao je.

Zasad je sve protjecalo dobro. Kola su stigla. Grofica W. i njezin muž su ušli. I prije no što je grof mogao nešto reći kočijašu, Taittinger je prisebnošću koja je očajavala povikao u smjeru kočijaševa sjedala: „Prema Prateru! Gospoda žele na zrak!"

Odmah potom, kada su se bezglasni kotači već počeli kotrljati i čulo se samo elegantno, oprezno tapkanje dvaju dorata, konjički kapetan zasramio se svoga kukavnoga dovikivanja. Doista sam previše popio, pomisli, ili gubim zdrav razum. Ali nije izgubio zdrav razum: ispravno je predvidio. Jer ni u kojem slučaju nije hilo nužno tajnom agentu Franzu Sedlaceku davati opširne upute i opisivati pojedinosti. Imao je dovoljno mašte.

Ni on ni njegovi podređeni nisu za kratkoga vremena uspjeli pronaći ženu – ili, kako se Sedlacek izrazio: „osoba" – koju bi se moglo ponuditi Veličanstvu umjesto dame koju je odabrao. Sedlaceku je preostalo samo jedno: Mizzi Schinagl iz poznate kuće Josephine Matzner.

U hitnji strgnuo je ruke staroga šumara i pokupio ju je fijakerom ovakvu kakva je bila, u kričavo crvenom haljetku koji je dopirao do podvezica. Usput je imao dovoljno vremena da joj dadne upute. „Usta ne smiješ otvarati", rekao je. „Kada te upita kako ti je ime, reci: Helena. Postavi se kao da ti je neugodno. Ni o čemu ništa ne znaš,

dama si, razumiješ? Možeš li se uopće još sjetiti kako ti je bilo s prvim? Napni svoju tikvu i promisli! – Pravi se kao da je baš tako, ali prirodno! Mislim na samo vladanje. U službi sam. Onda?"

Sedlacek ostavi malu u fijakeru, ispod rasprostrtoga krova. Ispred usamljenih kola koja su se nalazila sa strane, deset metara od drugoga fijakera, patrolirao je stražar. Mizzi Schinagl tresla se od hladnoće.

Trebalo je za nju nabaviti odjeću za bal, blijedoplavu, svilu, s dubokim prorezom, korze, bisere i jedan dijamem. Sedlacek je mislio na sve. Već četvrt sata njegovi su ljudi, četiri obdarena čovjeka, njuškali po garderobi gradskoga kazališta. Noćni čuvar osvijetljavao im je lanternom. Četiri otmjeno odjevene sablasti u frakovima, sa štapovima u ruci, cilindrima na glavi, tutnjili su usred noćnoga, uspavanoga meteža kazališnih rekvizita. Sve što je izgledalo da je od svile i da je blijedoplave boje grabili su sa sobom. Džepovi hlača bili su im prepunjeni lažnim biserima, svjetlucajućih, plamenik dijadema, umjetnik cvjetova, podvezica boje potočnice, svjetlucavih kopči. Sve se odvijalo vrlo brzo, kao što se to običavalo raditi u slučaju samo malobrojnih državnih i pokrajinskih poslova. Samo još kratki časak – i uslužna djevojka Schinagl izgledala je za strane i orijentalne oči gotovo kao dama. Čekala je u garderobi dvorskoga službenika druge klase, Antona Wesselyja, čiju je kćer Taittinger nedugo tomu tako naprasito morao ostaviti.

Sve što je uslijedilo odvijalo se pod upravo otmjenim Sedlacekovim vodstvom, a uz pomoć dobro uvježbana ađutanta Kirilida Pajidzanija. U zatvorenim kolima, koja je Sedlacek pratio u fijakeru, dovezli su perzijsko Veličanstvo u kuću gospođe Matzner. Da je u tome trenutku slučajno onuda prošao jedan od stalnih gostiju, zacijelo bi pomislio kako je kuća, pa i cijela uličica, opčarana. Kuća je spavala, ulica je spavala, a lanterne su bile utmute, i svijet je izgledao utmut. Samo je apatičan, uzak isječak neba povrh krovova bio budan, a njegove su srebrne zvijezde svjetlucale.

Ni unutrašnjost kuće Matzner nije bila za prepoznati. Sve pansionerke sjedile su zatvorene u svojim sobama. Gospođa Matzner čuvala je ključeve. U pepeljastosivoj, visokoj i čvrsto zakopčanoj haljini, usred sumraka koji je sama mukotrпно napravila uz pomoć svakojakih prevjesa i marama, tako da svakodnevnici dekor

više nije dolazio do izražaja, podsjećala je na, nakon mnogih godina, stoljeća, smrti, ponovno ustalu utvaru prešućen sobarice. Uz duboki naklon primila je pristigli par, Mizzi i Veličanstvo. Nije se moglo čuti ni glasa, ništa se očima nije razabiralo. Njegovo Veličanstvo moralo je vjerovati da je stiglo u jedan od onih čarobnih okcidentalnih dvoraca, o kojima mu je njegova željama pretrpana mašta već godinama pripovijedala u Teheranu. Šah je doista bio uvjeren. Daleko djetinjastije od nekoga europskoga kršćanina koji je prispio u Perziju i povjerovao da je otkrio tajne takozvanoga Orijenta, samo ako mu je pošlo za rukom ugledati cijelom svijetu rastvorena mjesta veselja, Njegovo je Veličanstvo u ovoj noći bilo oduševljeno tajnama Zapada, za koje je vjerovao da ih je razotkrio. Nije, dakle, tomu tako – rekao je u svojoj opčinjenoj ograničenosti –, da ovdje ove velikodušne žene pripadaju samo svojim muževima! U ovoj zemlji, doduše – tako je nastavio – ne postoje haremi; ali ljubav bez harema daleko je ljepša, čarobnija, dražesnija! ... Ovdje se žena ne kupuje – ovdje se žena čak dobiva na poklon! Dok oni, ovi zapadnjaci, propovijedaju kreposti, monogamiju, oni ne samo da svojim ženama skidaju veo – ne, oni ih i posuđuju!!

U ovoj noći bijaše Njegovo Veličanstvo, šah od Perzije, uvjeren da je umijeće ljubavi Zapadnjaka daleko rafiniranije od onoga u njegovoj domovini. U ovoj noći uživao je u svim slastima koje čovjeku ispunjenom žudnjom nikada nije moglo zajamčiti uobičajeno, domaće, nego je to moglo samo nevično, neuobičajeno, strano umijeće ljubavi. Metode, koje je Sedlacek, tajni agent, savjetovao Mizzi Schinagl, učinile su se vladaru Perzije egzotičnima. On nije bio Europejac, posjedovao je harem ispunjen s tri stotine šezdeset pet žena. Toliko je noći u godini. Ali ovdje, u kući Josephine Matzner, posjedovao je samo jednu jedinu.

Sedlacek je cijelu noć proveo čekajući u fijakeru. Oh! On nije spadao u one nepouzidane, slabe karaktere, koji su kadri malo zadrijemati i prije ispunjenja svoje službe. Naprotiv, nikada nije bio tako daleko od sna, nikada njegove oči nisu bile tako budne! Bila je to zapovijed prirode. Nije očekivao nikakvu kompenzaciju; nikakvo odlikovanje; nikakvo promaknuće. Imao je izvršiti mračne stvari, koje trebaju ostati u vječnoj tajnosti! Nije očekivao nikakvu plaću!

Kada se šah sljedećega jutra probudio, u krevetu kraj sebe više nije pronašao nikoga. Gledao je začuđeno, gotovo preplašeno oko sebe. O tamnozeleni baldahin, pod kojim je počivao, visjela je ispletena uzica rojte. Bila je vrlo otrcana – istrošena. Povukao je za nju, u neodređenoj nadi, da bi time mogao izazvati nekakav šum. Nije se nimalo razočarao; bilo je to zvonce.

Već su se mnogi ljudi njime poslužili.

XI

Dobrodušno, plavo jutarnje nebo nadvilo se nad gradom. Iz rose u vrtu strujao je svjež, živahan zrak koji se miješao s toplim i oporim zrakom mladoga, novorođenoga kruha i žemički u košarama mladoga pekara.

Bijaše proljetno jutro koje je isijavalo ljupkost. Ubogi šah ništa od toga nije vidio. On se kotrljao u zatvorenim kolima kroz ulice koje su se smješkale, a dvojica naočitih gospodina njegove svite više su ga čuvali negoli pratili. Bio je lošega raspoloženja. Pustolovina iz prošle noći ostavila je u njemu, doduše, ugodno sjećanje, ali on je u svojoj zdravoj ograničenosti mislio na svečano-velik doživljaj; upravo na preobrazbu svoga srca; da kroza nj gleda, sluša i osjeća. Bilo je to, istinu govoreći: razočaranje njegova života. On je sebi bio zamišljao veličanstvenu svečanost, a Impala je samo mala proslava. I što je sada više znao o europskoj ljubavi od onoga što je već znao? Više mu se nije milio grad, kao jučer uvečer. I uopće, minula mu je večer izgledala poput sjajne sljeparije. Što je vožnja duže trajala, što je svjetlost dana više dozrijevala, to se jače zamračivala duša Veličanstva i to je veća postajala njegova ogorčenost. Sjetio se mudrih riječi glavnoga eunuha, koji mu je kazao da su uživanje i žudnja samo razočaranje. Srce mu je bilo veoma ispunjeno ogorčenošću, ali i svojevrsnom čežnjom za pokajanjem. Pri duši mu je bilo kao dječaku koji je prije sat razbio svoju najnoviju igračku.

Svojoj pratnji nije govorio ni riječi. Ako uopće išta, onda bi najradije kazao da je, na primjer, svijet koji je još prije nekoliko sati bio tako bogat, sada odjednom postao prazan. Ali, bi li to pristajalo njemu, gospodaru i šahu?

Naložio je – čim je stigao – da mu pozovu glavnoga eunuha. Kako mu se svidjelo, upitao je šah, dok je mirno isisavao polovinu naranče. U sobi je vladao topao, domaći, moglo bi se gotovo kazati, perzijski miris jake kave koju je Veličanstvo časak tomu popilo. Kuhala se na malom, ljupkom, otvorenom plamenu u posebnoj, glinenoj šalici. Vatrice je još gorjela; podsjećala je na vatru žrtvenika.

Glavni eunuh rekao je da mu se ovdje sviđa, baš kao i svugdje kada je u prilici biti u blizini svoga gospodara. Stari lažac, mislio je šah u sebi. Dodvoravanje mu je, ipak, godilo. Rekao je: „Imao bih želju kazniti te za tvoje laži, tako da ti zagorčam život.“ – „Gospodar

je milostiv kao i uvijek", rekao je eunuh, „ali kazna koja dolazi od Njega ne bi mi zagorčala život!" – „Kako su moje žene?" upitao je šah. „Gospodaru", odgovorio je eunuh, „dobro jedu, zdrave su, udobno spavaju, u prostranim i udobnim krevetima. Samo ih jedno čini nesretnim: to što ih njihov gospodar ne posjećuje!" – „Ne želim više vidjeti nijednu ženu, na godinu dana više ne želim. Ni Europljanka me nije usrećila. Ti si to dobro predvidio. Mora se biti uškopljenim da bi se bilo razboritim?" – „Go spodaru", uzvratio je uškopljenik, „poznajem budalaste eunuhe kao i normalne muškarce koji su mudri." Bila je to uvrjeda, koju je šah dobro osjetio. „Što bi ti radio kada bi bio razočaran?", upitalo je Veličanstvo. „Ja bih se razbolio i platio bih, gospodaru. Razočaranja su skupocjena."

„Dakako!" reče Veličanstvo i zatraži da mu se doda vodena lula te je neko vrijeme ostao u tišini.

Za to vrijeme u sebi je već odlučio da se opet vrati kući. Više mu nije odgovaralo. Osjećao je da se razbolio od Zapada. Nije se držao onoga, što je samomu sebi obećao. Sumornost se rasprostrla preko njegova mekana, žučkasta lica koje se na tren učinilo staračkim, usprkos mladalačkomu sjaju crne brade.

„Da nisi uškopljen, vjerojatno bih se poželio s tobom zamijeniti", reče šah. Eunuh se duboko nakloni. „Možeš ići!" reče Vladar; ali u isti čas poviče: „Ne, ostani!"

„Ostani!" ponovi još jednom, kao da se uplašio da bi mu uškopljenik mogao umaknuti. Jedino on, i nitko drugi iz šahove svite, bio je sposoban očitovati u najvećoj mjeri delikatnu i ujedno najdivniju odliku. Eunusi se odlikuju viteštvom.

„Dužan si", reče šah, „dami ove noći uručiti jedan poklon. Pazi da bude dostojan našega Veličanstva, ali i tvoga prokušana ukusa. Pazi da te ne vidi nitko iz naše pratnje. Kuću i ime moraš pronaći. Ja o tome ne želim više ništa znati. Pouzdavam se u tebe!"

„Neka to moj Gospodar slobodno i učini!" reče glavni eunuh.

U svome životu već je izvršavao osjetljive i teške stvari. Otkako je došao, živio je u slozi s poslugom i lakajima, i odavno je naučio razlikovati između ovisnika o novcu i podmitljivaca, pametnjakovića i onih koji se daju iskorištavati i tupavaca. On nije poznao jezik zemlje, ali svijet je razumio njegov jezik: bio je to jezik novca i znakovni jezik. Ljudi su izvrsno razumjeli glavnoga eunuha.

Bijaše lako pronaći put do Mizzi Schinagl. Svi su ljudi od služinčadi saznali gdje je šah proveo noć. Teže je međutim bilo pronaći poklon koji, kako mu je zapovijedeno, ima biti dostojan moći Vladara i njegova ukusa. Dugo je razmišljao. Damu nije poznavao. U skladu s njegovim predodžbama, morala je biti visokoga ranga. Odlučio se za tri teška biserna lančića. Njihova vrijednost kao i cijena izgledali su mu primjerenima. U pratnji dvorskoga lakaja Stephana Lacknera sljedeće poslijepodne odvezao se u smjeru kuće Matzner.

Tamo nisu bili spremni za takav posjet. Sama gospođa Matzner bila je zatečena u kućnoj haljini, a glasovirist Pollak u dugačkim, vunenim gaćama i papučama. Glavni eunuh, odjeven u europsko odijelo, tamnoplavo i u određenoj mjeri suzdržano, tako da je njegova diskrecija već gotovo poprimila izgled pokušaja da se sakrije, nije bio toliko budalast da odmah ne prepozna gdje se nalazi. Nije mu bilo potrebno europsko iskustvo ni izraziti spol da prepozna obrt gospode Matzner. Došlo mu je žao dragocjenih bisera u srebrnoj kutijici.

Pozvali su Mizzi. Došla je bez frizure, brzopleto izravnane kose, koja je izgledala kao izgrizena, jako napudrana lica te u brzimice nabačenoj crvenoj haljini. Nekoliko kopči na leđima bile su rastvorene. To ju je potaknulo da ostane ukopana na vratima kroz koja je unišla; stajala je tamo poput osuđenika koji čeka na oslobađajući hitac.

U takvom stavu preuzme kitu orhideja, srebrnu kutijicu i dugačku, nerazumljivu izreku debeloga, tamnoplavoga gospodina. Ona se nakloni i štucne nekoliko puta. Matznerova nije bila tu, čiji bi je pogled vjerojatno ohrabrio. Gospođa Josephina htjela se na brzinu presvući. Kada je napokon unišla, oboružana i spremna za svaku pustolovinu, cijela je ceremonija, na žalost, već bila završila, tamnoplavoga gospodina uhvatila je kako se već povlači natrag. On, usprkos svekolikoj njezinoj preobrazbi, odmah prepozna Josephinu Matzner, izvuče svoj novčanik i, uz lagan naklon, pruži ga kućanici. Novčanik je bio lagan. Nikakvo čudo: sadržavao je samo zlatne kovanice.

Kada je glavni eunuh sljedećega dana svomu gospodaru prijavljivao izvršenje zapovijedi, šah je upitao je li dama pritom nešto rekla.

„Gospodaru“, odvratio je sluga, „ona Vas nikada zaboraviti neće. To je bilo očito, iako ja nisam mogao razumjeti njezin jezik.“

XII

Mnogi su ljudi još dugo mislili na šaha, sretnoga i nezadovoljnoga. Jer on je ordenje i darove bio podijelio sukladno vlastitoj samovolji, ne slušajući poslanike i ne pazeći na rang i dostojanstvo obdarenih i odlikovanih.

Jedini koji je doista bio nesretan, bio je konjički kapetan Taittinger. On je, naime, dan nakon što je visoki gost otputovao razriješen „posebne namjene“ i ponovno vraćen u svoju pukovnicu.

Fatalni događaj u cijelosti je potonuo u zaborav; a to znači: u tajne policijske arhive. Nikada se neće saznati zašto je jadni Taittinger morao tako brzo biti vraćen u svoj garnizon.

U malom šleskom garnizonu barunu nije preostalo ništa drugo do li razmišljati o svojoj fatalnoj povijesti. Imao je priliku stvari razumjeti: probio se, takoreći, do svojevrsnoga površnoga razmatranja i pao je, prema njegovu mišljenju, krajnje težak sud o njemu samome: zaključio je da više ni najmanje nije „šarmantan“.

Od toga trenutka se i propio. Pomišljao je u nekoliko navrata da piše grofici W. i zamoli je za oprost, što ju je odao Perzijancu. No poderao je prvo, drugo, treće pismo. A onda je počeo piti još više.

Često bi mu na san dolazio onaj trenutak u kojem je, silazeći niza stube, sreo uhodu s podignutim cilindrom. Ujedno bi ugledao sebe kako puže ispod skliske, kamene pregrade. Žene ga više nisu veselile, služba mu je postala dosadna, prijatelje više nije podnosio, pukovnik mu je bio bljutav. Grad mu je bio bljutav, a život i više nego bljutav. U Taittingerovu rječniku za to nije bilo izraza.

Puzao je i padao je. Osjećao se kao da puže i pada. Rado bi s nekim o tome porazgovarao, na primjer s Mizzi Schinagl, koju je također katkada sanjao. Ali bilo mu je kao da je odveć mutav i tupav da bi mogao izreći ono pravo i ono istinsko. Dakle, šutio je. I pio.

Velika opijenost s Mizzi Schinagl trajala je jedva tri tjedna. Opijena je, uostalom, bila cijela kuća gospođe Josephine Matzner. Opijen je bio cijeli Sievering kada je od trgovca lulama Schinagla saznao da njegova kći sada pripada pratnji šaha od Perzije i namjerava otputovati za Teheran. Jer u Sievering je stigla donekle preinačena vijest o istočnjačkoj pustolovini Mizzi. Doušnika i nositelja glasina bilo je puno. Prvu je vijest donio frizer Xandl. Prvo mu nisu vjerovali; on se stoga veoma razbolio, jer je preklinjao Mizzi da sama ode ocu.

Ona je to napokon i učinila. Odvezla se u dvopregu. Kada je ušla, frizer Xandl sjeo je njoj sa strane i dugo ostao na svome mjestu. Ali kada su se pri bližili Sieveringu, promijenio je mjesto: sjeo je na stražnje sjedalo nasuprot Mizzi.

Ponovni susret bio je srdačan, štoviše, srceparajući. Stari Schinagl je plakao. Prošlo je nepunih šest mjeseci od dana kada je uvjeravao cijeli Sievering kako se odrekao svoje kćeri i kako je odlučio da je nikada u životu više ne želi vidjeti. Ali što može čovjek protiv snage zlata? I moglo se vidjeti staroga Schinagla kako grli kći koje se odrekao.

Kada je Mizzi Schinagl napustila očev dućan, ljudi su izvana napravili mali dvored. Bilo je ljupko i ganutljivo vidjeti Schinaglovu u nj ezinu tamnosivom kostimu, s velikim šeširom od plavoga sukna i svijetlosivim suncobranom u rukama. Ljudi Sieveringa ne bi mogli poželjeti nijednu drugu vladaricu sprijateljenoj perzijskoj zemlji. Ona se smješkala, pozdravljala, ulazila je, a nasuprot njoj frizer Xandl opet je zauzeo mjesto na stražnjem sjedištu. Bič kočijaša zapucketao je diskretno i živahno. Tamo, tamo, natrag u grad kotrljao se fijaker, a Mizzi je mahala bijelom rukavicom. Stari Schinagl stajao je pred vratima i plakao.

To nipošto nije bio jedini uzvišen čas u novijem životu Mizzi Schinagl. Bilo je takvih mnogo. Život se sastojao od čisto uzvišenih i uzlaznih trenutaka.

Biseri su počivali u banci Efrussi i prividno nisu zadavali nikakve brige. Ali ako je sreća jedne djevojke povezana s vlašću, s kojom i inače dolaze samo katastrofe, na kakve je sve misli izazvan nevoljni čovjek! Život se mora nanovo urediti. Maloga Xandla mora se dati u internat, kako bi jednom od njega postao pravi čovjek – on ima postati otmjeni gospodin! Kako nagraditi Matznerovu? Kako mladoženju Xandla? Treba li se ostati u Beču? Ili radije otići u neki drugi grad? Možda i u inozemstvo? O Monte Carlu čitali su prigodice u novinama „Kronen-Zeitung“, o Dalekom istoku, o Nici, o Ischlu, o Sopotu, o Baden-Badenu, o Franzensbadu, o Capriju, o Meranu! Ah, kako je samo svijet velik! Schinaglova, doduše, nije znala gdje se sve nalaze sva ta mjesta, ali je dobro znala da je u njezinoj moći da ih dosegne. Njezino nenadano bogatstvo sve je uzbudilo, ali nju samu je uzdrimalo. Zbrkane predodžbe o lječilištima, namještajima,

kućama, dvorcima, lakajima, konjima, kazalištima, otmjenoj gospodi, psima, vrtnim ogradama, utrkama, brojevima lota, odjeći i krojačima ispunile su njezine noći, dok je bdjela, i njezine snove, dok je spavala. Mušterije već odavna više nije opsluživala. Josephine Matzner dijelila joj je savjete, iako je i sama bila omamljena odveć silovitom srećom, da su njezine pansionarke bile zatečene. Ali i dalje je zadržala dovoljno razuma da Mizzi daje najbolje savjete.

„Oženi Xandla“, tako je glasio savjet gospode Matzner, „on će otvoriti veliki dućan, salon, u središtu grada. Jedan dio uloži u pozamanteriju. Drugi dio u moje poduzeće. Sve ovjereno kod javnoga bilježnika. Podaj svomu sinu za stipendiju u Grazu. A kada ti Xandl dodije, nadi ljubavnika! Lova ti je do krova, samo ako je ispravno rasporediš. Inače ćeš je potrošiti, za dvije godine novca neće biti. Dopusti da te savjetujem, ja ti želim dobro!“

Mizzi Schinagl, međutim, nipošto nije u stanju slijediti razborite savjete. Katkada je mislila na jednoga čovjeka, a to je bio nedostižni konjički kapetan Taittinger. Rado je samoj sebi predočavala kako bi on sada mogao napustiti službu i oženiti nju, sada, kada je tako bogata.

Draguljar je vrijednost bisera procijenio na otprilike pedeset tisuća forinti. Banka Efrussi od toga je deset tisuća dala u zajam. I taj je račun preplašio i omamio ubogu Schinagl. Tisuću forinti u novčanicama uvijek je nosila u čarapi. Stotinu forinti imala je u novčanicama od deset forinti u torbici. Dodatnih stotinu u srebru čuvala je gospođa Matzner.

Jednoga dana učinilo se Mizzi da bi morala vidjeti Taittingera. Ta se misao nametnula tako silovito da je uzela fijaker, odvezla se do Grünberga na Grabenu i na mjestu kupila četiri haljine. Tri je poslala kući, a onu koja joj se učinila najljepšom obukla je na sebe. Odvezla se u Herrengasse, u dobro poznatu, dražesnu kuću. Tamo je doznala da je njezin konjički kapetan ponovno premješten u svoju pukovnicu. Ispuni je još veća smetenost. Učini joj se da bi bez opojnoga i omamljujućega napada sreće izazvana zlatom zadržala miljenika svoga srca, jedinoga čovjeka kojega je voljela.

Štoviše, sada je obuze misao kako mora u Taittingerov garnizon. Rekla je gospođi Matzner da bi morala otići. „Prvo ćeš mu napisati“,

rekla je Matznerova. „Ne budi tako neotesana. Ne nameći mu se igrajući na sve ili ništa, sada, kada si ti nešto više od njega.”

Mizzi Schinagl napisala je da se obogatila i da čezne za Taittingerom; i kada bi mogao doći.

Barun Taittinger pismo je dobio u pisarnici pukovnije. Rukopis mu je bio poznat; ali već nekoliko tjedana osjećao je odbojnost prema poznatim rukopisima. Neotvoreno pismo stavio je u torbu. Odlučio je pročitati ga navečer. Ali u krevet je stigao tek oko tri sata ujutro, ravno iz kavane Bielinger. Pismo je pronašao tek dva dana poslije – i to samo zato što mu je poslužnik ispraznio torbu.

Barunu Taittingeru učinilo se fatalnim ponovno vidjeti Mizzi Schinagl. Ona ga je podsjećala na lakoumno nedjelo. Najradije bi cijelu epizodu jednostavno izbrisao iz svoga života. Može li, međutim, čovjek događaje svoga života izrezati?

Konjički je kapetan, dakle, rekao računarskom dočasniku Zenoweru – a on je bio jedan od malobrojnih „šarmantnih” u pukovnji – da bi želio, takoreći službeno, posredstvom adrese Matznerove gospođici Mizzi Schinagl priopćiti kako je gospodin konjički kapetan iz zdravstvenih razloga otišao na dopust te da će se u pukovniju vratiti tek za šest mjeseci.

Kada je dobila pismo, Mizzi Schinagl plakala je dugo i obilno. Učinilo joj se kako se njezin život napokon gasi – i to upravo u trenutku u kojem je imao tek otpočeti. Odlučila je uzeti svoga sina i ne puštati ga za sada iz ruku. On joj je došao nešto kao utj eha.

I povukla se u Baden. Unajmila je na dvije godine kuću u Schenkasse. Bisere je otkupio draguljar Gwendl. Novcem je upravljao bilježnik Sachs. Pet stotina forinti dobio je stari Schinagl. Pet stotina forinti dobila je gospođa Matzner. Pet stotina forinti dobio je frizer Xandl. Tisuću forinti dobio je krojač Grünberg na Grabenu. I cijeli svijet zadovoljan: izuzevši samu Mizzi Schinagl.

XIII

Pokazalo se, naime, nakon izvjesnoga vremena, da lječilište Baden nije moglo povoljno utjecati na raspoloženje Mizzi. Bilo je tomu puno razloga. Prije svega, kasačka utrka. Mizzi Schinagl nije mogla ostati kod kuće. Nikada ranije nije bila na nekoj utrci. A sada joj se učinilo da mora ići na svaku. Kao da ju je nekakva paklena sila prisiljavala da ne prestane stalno iznova izazivati sud binu, sudbinu koja je jednom prema njoj puhнула tako blaženim pohodom sreće.

Bez ikakva poznavanja muške naravi, kakva je ona i morala biti nakon boravka u takozvanoj javnoj kući, gdje se stvaran svijet jednako malo spoznaje kao i u zavodu za mlade djevojke, Mizzi je muškarce s kojima se susretala prosuđivala u skladu s mjerilima koja su valjda još vrijedila za jednosatne goste kuće Matzner. I nije moglo a da se ne dogodi da ona svjetske varalice i moralne ništarije drži za uzornu gospodu iz dobrog društva. Bila je usamljena. Čeznula je za kućom gospođe Matzner. Jednoga dana napisala je razglednice svomu ocu, gospođi Matzner, svakoj od osamnaest stanovnica pansiona kao i Taittingerovoj pukovnij i, s napomenom na omotnici: „Molim proslijediti naslovu. Hvala, Schinaglova.“

Pisala je uvijek te isto: kako živi divno, kako napokon uživa u svijetu. Od Taittingera nije dolazio nikakav odgovor. Gospođa Matzner bi katkada odgovorila razboritom i običnom dopisnicom, ispunjenom savjetima i opomenama. Stanarke kuće Matzner odgovarale su sve zajedno na plavoj, zlatom obrubljenoj dopisnici koja je započinjala ovako: „Radujemo se da Ti dobro ide i često mislimo na Tebe.“ – Slijedili su potpisi: Rosa, Gretl, Vally, Vicky i sve ostale, prema dobi i prema ulozi koju su igrale u kući Matzner. Svaku takvu prepisku Mizzi je očekivala čeznutljivo, čitala ju je s neobičnom napetošću: bila je to više mučnost, negoli radost.

Glede samih muškaraca, Mizzi se za to brinula samo zato što je bila čvrstoga uvjerenje da je život bez muškaraca jednako malo vjerojatan kao i bez zraka. Dok je još bila siromašna i u kući Matzner i bespomoćna, morala je novac brojiti. Sada je mogla ljubiti badava. Dobro joj je došlo da ljubi badava. Katkada je gospođi davala novac. Neki su, takoreći, novac posuđivali za „uzdržavanje“. Nijedan joj se od tih muškaraca nije dopadao. Muškarci su bili njezin dnevni, noćni

kruh. Nalikovala je na ubogu divljač koja sama traga za svojim lovcem.

Njezino čeznuće za sinom bijaše nekada tako veliko – a sada joj se pričinjalo uzaludnim i suvišnim. On joj se nije dopadao, njezin sin. On joj je uglavnom smetao, zato što je bila uvjerena da ga mora posvuda voditi sa sobom: u kavane, na utrke, u hotelske dvorane, na kazališne predstave, muškarcima, u vožnje kolima. Mališan je svojim prevelikim, vodeno plavim očima, koje su izvirivale, ispitivao nove svjetove mirno, neprijatno mutavom pakošću. Nikada nije plakao. A Mizzi Schinagl, koja se sjećala da je i sama kao dijete veoma često plakala i kojoj je uostalom pouzdan instinkt govorio da će dijete koje ne plače odrasti u zlobnoga čovjeka, često je pokušavala bezrazložno ga izudarati, odnosno samo zato da ga natjera u plač. Puštao je da ga udara; činilo se kao da ne osjeća nikakvu bol. Iako je još vrlo slabo govorio, iz onoga malo što je iznio, moglo se jasno razabrati da nije kanio željeti ništa više od onoga što je u datom trenutku držao potrebnim: komad papira, šibicu, uzicu, igračku, kamen.

Nakon nekoliko tjedana sama je sebi Mizzi priznala da joj je njezin vlastiti sin postao tuđ kao i svako tuđe dijete. Bilo je to za nju drugo razočaranje u životu, otkako ju je snašla zastrašujuća sreća; ali i bolnije od vijesti o prekomandi konjičkoga kapetana Taittingera. I njezin je sin u neku ruku bio prekomandiran.

Puno prije no što je završila sezona pohitala je s djetetom za Graz. Željela ga se napokon riješiti. Zauzela se da svoga dječaka udomi na način kako su se udomljavala djeca iz dobrostojećega društva. Imala je više adresa. Ali nipošto nije obilazila sve kuće koje su joj naveli, nego je otišla u prvu koja je bila označena na njezinu papiru. I tako je njezin dječarac, Xandl Schinagl dospio u odgojni zavod za dječake srednjega uzrasta, povezan sa školom, gdje je gimnazijski profesor bio Weißbrat. A Mizzi Schinagl, jednom zatečena na putu prema Jugu, nije se mogla ni zadržati u Grazu ni vratiti se u Baden. Mislila je kako bi bilo odveć šugavo ostati u Grazu, u blizini vlastitoga sina, a da ga više ne vidi; a vidjeti ga više nije željela; barem za sada ne. Nije se mogla ni vratiti u Baden: tamo je na nju čekao Lissauer, koji ju je već puno koštao. Sam bi Bog znao zašto se s njim posljednja tri tjedna upustila u zajednički život!

Nije ju mučilo samo to što na nju čeka taj muškarac, nego što joj se činilo da i svi ostali muškarci čekaju na nju. Svi su čekali na nju: samo nije Taittinger. On nije čekao!

Ni njemu nije palo na pamet da čeka na Mizzin povratak. Kada je vidio da se nije vratila, odvezao se za Beč, uputio se gospođi Matzner i kod nje ostavio adresu za Mizzi. Rekao je kako za nju ima jednu važnu vijest od Taittingera.

Odlučio je da više ne napušta Schinaglovu, štoviše da je, ako je moguće, slijedi. Odvezao se, dakle, za Meran.

Mizzi Schinagl se obradovala kada ga je spazila na promenadi. U svojim isijavajućim Pejáchevich-hlačama, plavoj jakni, tamnožutim cipelama na zakopčavanje, probudio je u njoj nježan osjećaj i svojevrsno kajanje. Uplašila se! Uplašila se vlastitoga bogatstva, uplašila se novoga života na koji ju je on obvezivao, uplašila se velikoga svijeta kojemu se nesvjesno predala, a prije svega uplašila se muškaraca. U kući Josephine Matzner bila je nadmoćna svim muškarcima, poznatima, strancima, egzotičnima, domaćima, gospođi i skitnicama. Tamo se nalazio njezin teren, tamo je bila njezina domovina. Ona nije bila sposobna ni uvježbana ophoditi se s muškarcima koji k njoj nisu došli s namjerom da je kupe. Ona je dobro znala protumačiti nj ihove požudne poglede, nj ihove znakove, mogla je lako dokučiti njihove zakrabulj ene govore i njihove djetinje šale. A sama je bila bespomoćna, izgubljena, ljuljala se bez kormila, bez fedra, bez vesla na moru svijeta, i osjećala je strah, neizreciv, bezimen strah. Tražila je nešto poznato, nešto barem donekle prisno. Bila je spremna nešto poznato pozdraviti kao posve prisno. I tako je pozdravila Franza Lissauera.

Morao je slutiti što se događalo u njezinu srcu zahvaljujući pouzdanom instinktu, koji neka bića steknu i proizvedu u trenu u kojem im se približava opasnost, hrana, želja ili plijen. Pozdravio ju je površno svojim panama šeširom sunčevih boja i rastreseno rekao: „A, i ti si ovdje?”

„Tako sam sretna!” odgovorila je – i zagrlila ga.

U tome trenutku njegov je plan bio utvrđen. Bila je to priča s briselskom čipkom.

U to je doba briselska čipka bila cijenjena kao dragi kamen – a za njom se žudjelo katkada više nego za ženama.

Postojale su stoga mnogobrojne imitacije glasovite čipke. S najboljima je trgovao Lissauerov prijatelj, Xavier Ferrente, čija je roba, iako je an bio iz Trsta, običavala pristizati iz druge, strane i prilično udaljene luke: naime, iz Antwerpena. Ona je, dakle, bila „deklarirana“, kako se to stručno kaže. Ustvari, potjecala je iz pozamanterije Schrimmer u ulici Weinzeile. Kada je Lissauer uopće radio, onda se taj rad sastojao u tome što je svomu prijatelju Ferrenteu pribavljao otkupljivače i takozvane otkupljivače na veliko, prekupce, a osim prekupaca na veliko i prekupce na malo. Za to bi dobivao „provizije“, od slučaja do slučaja, ali nikada „udjele“. „Udjele možeš dobiti samo kapitalom“, rekao mu je Ferrente. „Bez novca nema svijeta“, dodao bi tomu. Bila je to uobičajena mudrost igrača taroka iz kavane Steidl.

I sada, nakon što se tolike godine „gotovo ni za što nahrmbao za Ferrentea“ – kako bi s vremena na vrijeme znao reći Lissauer – napokon je opazio mogućnost da s kapitalom stupi u dioničarstvo sa Spitzenom; s kapitalom Schinaglove.

Nakon što je bio u sebi donio tu odluku, Liseaur je počeo otvoreno zanemarivati Mizzi Schinagl. Odlazio je na izlete sa stanovitom gospođicom Korngold, slao je gospođi Glaeser cvijeće, šetao bi promenadom s Brandlom, bio bi netočan ili se uopće ne bi držao dogovora sa Schinaglovom i davao joj je na znanje da mu ona ne znači ništa. Katkada je čak znao kazati da pomišlja uskoro iz određenih razloga otputovati.

Nakon što je nekoliko dana nastavio s takvim ponašanjem, otputovao je u Innbruck i odande brzojavio Schinaglovoj: „Otputovao radi važne rasprave, nadaj mi se sutra uvečer.“

Sljedećega dana uvečer je i došao. Nije bio samo ljubazan i uslužan kakav već odavna nije bio; izgledao je posve ispunjen ljubavlju. Istodobno je, međutim, očitovao i uzbuđeno ponašanje. „Velika sreća“, rekao je. Govorio je zadihan od radosti. Napokon je bio na putu da postane bogat čovjek. „Hoćeš li se oženiti?“ bilo je prvo što je Mizzi pomislila. Kako bi inače čovjek iznenada mogao postati bogat?

„Oženiti?“ rekao je Lissauer. „Da, vjerojatno!“ Pravio se kao da razmišlja.

O briselovoj čipki znala je Mizzi Schinagl samo to da je skupa i ništa više. Jedva da je bila u stanju razlikovati zavjesu od muselina – od mladenkina vela. U vlastitom dućanu s pozamanterijom nije se našla više od pet puta. Ali uvidjela je da bi čipka, koja se dala kupiti za forintu i osamdeset – a dala prodati za pet forinti i pedeset, mogla biti dobrodošla roba. „Dijelimo“, rekao je Lissauer. „Pola-pola! Dogovoreno?“

„Dogovoreno“, rekla je Schinaglova i više nije uopće mislila na čipke. Svjetla su se u hotelskoj dvorani počela gasiti. Iz bijeloga sjaja stubišta i ograda, iz plavocrvenih tepiha koji su naglo poprimili crni sjaj, isijavala je neizrecive žalost. Goleme palme u golemim loncima izgledale su kao da su upravo pristigle s groblja. I njihovo tamnozeleno lišće postalo je crno i podsjećalo je na svojevrsno mrtvo i zamrlo oružje iz pradavnih vremena. Plinska svjetlost u svjetiljkama zujala je zelenkasto i jetko, a veliko, crvenkasto zrcalo uramljeno u lažnu broncu zrcalilo je Mizzi Schinagl, svaki put kada bi površno i bojažljivo u nj povirila, jednu drugačiju Mizzi Schinagl, koju ni sama nije poznavala, za koju je vjerovala da je nikada nije vidjela, Mizzi Schinagl, koja nikada nije ni postojala.

Veoma se ražalostila. Njezinom iskrenom i naivnom dušom nečujno je na nekoliko minuta prolazio gibak odsjaj one svjetlosti, koja ljude uzvišenijega uma i uvida čini tako sretnima i tako žalosnima: svjetlost spoznaje. Spoznala je kako je sve bilo neutješno i uzaludno: ne samo čipke, ne samo Lissauer, ne samo imetak, nego i njezin sin i Taittinger i njezina čežnja za domom, ljubavlju, muškarcem i lažna ljubav njegova oca i sve, sve ... Iz njezina vlastita srca probio se dah pustoši, kao iz ledenice u Sieveringu, dok je još bila malo djevojčice i čvrsto vjerovala da dolje ispod čekaju zima i svi zli vjetrovi.

Te je noći Lissauer otišao s njom u sobu, jer je svakako znao da se kod nje sada mora na svaki način osigurati. Mizzi Schinagl to je osjećala. Bila je umorna; umorna i ravnodušna.

U noći, dok je ležala budna, donijela je odluku da se sljedećega dana vrati natrag. Natrag? – Kamo? Kuća Josephine Matzner bila je još jedna domovina. Nema toga više. Sjetila se teškoga daha, slatko namirisane brade, smeđastožute kože, mekanih ruku, neobične bjeline očiju vladara Perzije, začetnika njezine sreće. Počela je lagano plakati. Bilo je to prokušano sredstvo za uspavljivanje. ...

Kada je svanulo, potonula je u san.

XIV

Dugo vremena nitko iz okoline gospođe Josephine Metzner nije zamijetio da se s njezinim tijelom mijenjala i njezina narav. Vidjelo se jedino to da je starjela. Ona je toga bila svjesna, iako je rijetko gledala u zrcalo. U isto vrijeme nosila je zrcalo u glavi, kao što neki muškarci nose u glavi sat. Još prije nekoliko godina godili su joj povremeni nezgrapni i lako dokučivi komplimenti koje su joj običavale upućivati stalne mušterije. Bili su to besmisleni komplimenti. Njihova svrha nije bila da nagovijeste pohotu mušterije, niti su srcu gospođe Josephine Metzner budili ikakvu želju. Mogli su se nastaviti do u beskonačnost, baš kao što i neke konvencije unutar društva ne ovise o dobi onih koji su im podložni. No, evo, što se dogodilo? – I ti simbolični komplimenti, čiji je predmet bila gospođa kroz tolike godine, sada su postajali sve rjeđi; da bi jedne večeri bili posve obustavljeni. Bilo je tako kao da su se gospoda dogovorila. Kada je posljednji gost nestao, kada su djevojke već otišle na spavanje a kapelnik bio već svukao svoje svečano večernje odijelo, pogledala je na tren u zrcalo iza blagajne. Da, sve je bilo u skladu s onim čega je već odavno bila svjesna: između sive kose igrao je gnusan tračak negdašnjega uzbuđujućega, pikantnoga crvenila. Dvije debele bore usjedile su se, gotovo bezrazložno, povrh korijena nosa. Usne su bile suhe, ispucane i plavičaste. Oči ispod jako smežuranih vjeđa bile su poput dviju sićušnih, ispranih lokvica. Glava je neposredno prelazila u ramena, kao da uopće ne počiva na vratu. A na grudima, ispod debeloga sloja pudera, vrebale su žutocrvenkaste pjege, nalik na insekte.

Od te je noći gospođa Matzner osjetila da je život prošao. Nikada nije podlijegala obmanama. Bila je spremna starost prihvatiti jednako odvažno kao što je nekoć prihvatila svoju mladost, svoje zanimanje, svoje muškarce, svoj posao. U svakom trenutku njezina života ona je o samoj sebi polagala točan račun. Poznavala je čak i nečastive, kojima je za života bila izložena, i gotovo sve mogla bi ih imenovati. Ali nečastivoga starosti nije poznavala, onoga koji se prikrada usamljenim staricama, njihova srca učini okorjelima i nj ihova pomodna sjetila ispuni novom razbludnošću: pohlepom za novcem. Nije osjećala kako je postajala sve škrtijom i sve nezasićenijom novcem.

Dogodilo se, dakako, još nešto što je njoj omogućilo da sve poprими izgled opravdane škrtosti ili štedljivosti: kuća više nije „funkcionirala“. Kako se često u svijetu mijenja moda! Kuća Matzner izašla je iz mode. Pojavile su se dvije nove, jedna u blizini ulice Wollzeile i druga ispred u ulici Zollamtstraße. A ostarjele su i djevojke koje su ostale vjerne gospođi Matzner – a mlade nisu bile od povjerenja. Gdje su bila vremena kada je gospođa Matzner još mogla kazati: „Sva moja djeca su zlatna!“, kada su je ta zlatna djeca radosnim glasovima mladih ptičica zvala „tetka Finchen“ ili „Finerl“? A sada kažu samo „gospođa Matzner“, a djeca više ne podsjećaju na zlato, prije na bakar, samo što kući ostvaruju prinos. „Dolazi još samo oskudno!“ jecala je Matznerova.

U noći je bila budna. Kada se položila, imala je osjećaj da je samu sebe razoružala, jer su se strahovi donekle blaže obarali niz nju. Ponovno je ustala i sopćući spustila se u naslonjač. Učestalo je stenjala, uvjerenjena da bi joj moglo biti lakše, ali odmah je samoj sebi rekla: kako mi samo loše ide, kada sam ja, Josephina Matzner, već počela stenjati. Uzela je nešto od sredstava za spavanje, ali strahovi, bojazni, tjeskobe nisu se dali izliječiti! – Već je samu sebe vidjela u ubožnici na Alsergrundu; u azilu za starce u ulici Bachergasse; za stolom skloništa milosrdne braće; kao ispomoć u ribanju poda kod mljekarice Dworak; napokon pred policijom, pred sudom i čak u kaznenom zavodu. Jer izgledalo joj je jasnim da bi nevolja morala postupno postati tako velika, da bi na kraju bila prisiljena da krade. I ugledala je samu sebe kako krade i već je osjećala strah koji osjeća lopov da ga ne zateknu na djelu.

Sve češće je odlazila svomu bankaru, gospodinu Efrussiju. Njegove sposobnosti, njegova razborita smirenost, njegova pričljivost, njegova slava, njegova starost: sve ju je to tješilo. On je bio miran starac koji se odlikovao proračunatom dobrodušnošću (jedini koji na zemlji nije izazvao nikakvu nevolju). Gospođa Josephine Matzner sjedila je pred njim u udobnoj stolici, u staromodnoj trgovačkoj poslovnici, veoma duboko (bankar Efrussi još je uvijek koristio visoko postavljene pult s majušnim mekanim sjedalom bez naslona, koje je bilo pričvršćeno metalnim vijkom). Za svojim je pultom napola sjedio, a napola stajao. Za ljubav gospode Josephine Matzner zavrti se u krug. Koliko je god želio naniže odvrtjeti svoje sjedalo, ipak je ostao

prilično naviše iznad glave posjetiteljice. Nije bilo ni govora ni o tome da bi mogao vidjeti njezino lice, jer joj je veliki šešir pokrивao glavu, tako da je Efrussi samo po laganom podrhtavanju ljubičaste žalobne vrpce mogao saznati slaže li se ili ne slaže gospođa Matzner. „Imate“, ponovio je već po dvadeset peti put, „'Albatros' za pet tisuća, za tri tisuće petsto državne udjele, s deset tisuća dobivate udjele u pozamanteriji, s dvije tisuće udjele pekarnice Schindler, a vaš posao – ne znam koliko vrijedi – vaš će bilježnik to znati. Znajte i ovo. Imate pedeset i tri godine.“ Ovdje ga prekine gospođa Matzner: „Pedeset dvije, gospodine Efrussi!“ – „Tim bolje“, nastavi on dalje, „dakle, osobito ako Vaš posao ne ide i ne želite rezati kupone, onda radite još dobrih osam godina u punom pogonu u pozamanteriji i za mene. Osnujte modnu trgovinu – kupite jednu takvu – imate ukusa.“ Pogled na žalobnu vrpcu uvijek je u bankaru Efrussiju izazivao zamisao o modi.

„Je li to posve sigurno, gospodine carski savjetniče?“ upitala je Josephine Matzner.

„Mogu vam dokazati,“ rekao je Efrussi, i kao obično zatresao stolno zvonce. Kao i obično, došao je knjigovođa. On je otvorio knjige. Josephine Matzner tupo je gledala na plave brojke, crvene pruge, zelene crte: sve to djelovalo je utješno. Ona se uspravi, ona se nakloni, ona reče: „Gospodine carski savjetniče, skinuli ste mi kamen sa srca“; i napokon otiđe.

Jednom joj padne na pamet da bi u pozamanteriji Mizzi Schinaglove morala vidjeti kako stoje stvari. Prije no što je stupila u prisan dućan, učini joj se izmijenjenim. Nije slutilo na dobro. Ugledala je dva nova, u zlato uramljene zrcala na prozoru, a na staklenim vratima veliku ploču s natpisom: „Prave briselske čipke“. Srce joj je zastalo kada je u unutrašnjosti dućana ugledala gospodina Lissauera. Poznavala je tu vrstu gostiju svoje kuće; „mušterija“, to je bio pravi izraz za takve ljude. „Dugo se nismo vidjeli, gospodine von Lissauer!“ rekla je. „Da, cijeli svijet nas je ostavio. Gospodarima više nismo dovoljno moderni. Kod mene su stvari puno postojanije nego na početku Zollamtsstraße, na primjer.“

„Pa znate, čovjek stari i postaje ozbiljniji!“ rekao je Lissauer. „I onda, vidite! Ja ovdje marljivo radim!“

Da, dobro je to vidjela. Jednim okretnim i oštrim pogledom, kojeg su se prijašnjih godina ljudi toliko plašili – u njezinoj vlastitoj kući, u dućanima u kojima je običavala kupovati, u cijeloj okolici, a naročito u okružnom povjereništvu, gdje je poznavala sve stražare i sve tajne, zaokruži i preleti cijeli dućan. Je li to više uopće bila pozamanterije? Gdje li su malene, pristale kutijice s dugmađu svih vrsta, boja, oblika i veličina? Gdje li su ljupke, pa ipak čvrste kopčice i kukice? Gdje li su oni prekrasni komadi pozamanterije, veličanstvene takozvane porubnice? Gdje li sve one nevažne, bestežinske stvarčice, koje čovjek sa sobom nosi samo kao svojevrsne sporedne, popratne pojave stvarne, ozbiljne robe, ali bez kojih nijedan krojač u okolici ne bi mogao izaći na kraj? Čemu onda te briselske čipke? Tko bi u okolici, tko bi od tih mušterija mogao kupiti briselske čipke? Njoj, gospođi Josephini Matzner nije trebalo tumačiti što su predstavljale briselske čipke! Nije se mogla suspregnuti a da gospodinu Lissaueru ne kaže: „Dućan ste sasvim lijepo očistili!“ – „Očistili? Očistili? Tako to zovete?“ povikao je mladi čovjek. I glagoljivom gorljivošću koja mu je bila svojstvena i koja mu je donijela već toliko neshvatljiva uspjeha, počeo se suprotstavljati gospođi Matzner, ističući zamah koji je posao doživio i koliko je od čipaka već zaradio i koliko još namjerava zaraditi. Kao onaj kojemu nepoštenje kroz dugo vrijeme donosi uspjeh i zaslužnost i Lissauer je katkada zaboravljao bdjeti nad taštinom. Iako je znao da nije bio ovlašten udio Matznerove pretvoriti u posao s čipkama, činilo mu se, u njegovom budalastom optimizmu, izvjesnim da je Matznerova ne samo s njim suglasna, nego se prema njoj ophodio kao prema ortaku. Potisnuo je bolno sjećanje na činjenicu da knjige nisu bile sređene i da je sam potrošio trećinu prihoda. Mizzi Schinagl nikada nije potraživala objašnjenje. Treba li stoga objašnjenje tražiti Matznerova?

Gospođa Matzner više nije mogla posve prikriti laganu mučninu. Oslonila se na dućansku tezgu i zatražila čašu vode i stolicu. Pila je u malim gutijajima i napola se ispružila na stolici, usprkos stezniku kojim je njezino tijelo bilo ubilački oklopljene. Izvukla je ukrasnu iglu iz velikoga, slamnatoga šešira koji ju je pokrivao i, kao da okreće oružje protiv Lissauera, rekla: „Lissauer, želim vidjeti knjige. Razgovarat ću sa svojim bilježnikom.“

Lissauer donese knjige. Jadna Matznerova još jednom ugleda crne brojke, plave brojke, zelene pruge, crvene crte; ali ovaj put nije bila smirena. „I gdje je glavnica?“ upita. „A dobit?“ – „Glavnica se obrće, gospođo Matzner“, reče Lissauer posve tiho. Zaklopi knjige i nastavi govoriti. Ona nije sve mogla čuti. Uхватила je još samo par riječi, poput „nova vremena, moderne metode poslovanja, bez mrtvoga kapitala“ i slično. Zaprepašten je mislila kako je njezinih deset tisuća forinti izgubljeno.

Ne časeći, oprostila se, bez da je zamijetila Lissauerovu ispruženu ruku. Otišla je na poštu. Na pomolu je bila najveća opasnost. Iglu šešira i dalje je držala u ruci. Golemi šešir se klimao. Pobijedila je strah od izvanrednoga trošenja novca. Brzojavila je u Baden Mizzi Schinagl. „Odmah dođi“ slala je brzojav, časak promisllila i olovku stavila među usne. Mizzi Schinagl jednostavno ne bi došla. Kakva korist od skupoga brzojava? Matznerova je već bila spremna za jednostavnu dopisnicu kadli je njezin dobar, lažljivi duh, koji je tako dugo upravljao njezinim postupcima, posluži korisnom zamišlju. „Taittinger čeka na tebe sutra ujutro“, brzojavila je.

Naravno, Mizzi Schinagl došla je rano u osvit. Nakon jako puno vremena stupila je opet u kuću Matznerove. Sve joj je postalo tuđe. U sjećanju ju je zamišljala ne samo kao skupocjenu, nego i kao bliješteću. Jer sada je bila priviknuta na bliješteće prostorije i kuće. Kuća Matznerove bila je uboga, štoviše otrcana, svoj im zasljepljujućim zrcalima, salonskim svijećnjakom s kojega su mnogi kristali bili već otpali i koji je podsjećao na ogoljelo stablo, velikim rupama koje je moljac progrizao u crvenoj pamučnoj tkanini divana, obijenim okvirima zrcala koja su bila optočena lažnom broncom, izrojtanom svilenom pokrivkom izgrebenoga poliranoga poklopca glasovira i zaprašnim zavjesama na prozorima. No kakvo je značenje sjećanja naočigled očekivanja? Uskoro bi trebala vidjeti Taittingera. U torbi je imala najnoviju sliku njegova sina i najnovije, doduše prilično jadne, školske svjedodžbe. Vladanje je bilo „nezadovoljavajuće“, a marljivost „dovoljna“. Do sada je sin svaki razred ponavljao. Mizzi je prema mladiću bila ravnodušna. Posjećivala ga je, napokon, za Božić. Na putu je najprije tražio kakao i ona je s njim pošla u čekaonicu. Kakao je popio s tekom, potom je odmah otvorio kovčeg i uzeo s vrha poklone za sebe. Potom je

zatvorio kovčeg i povikao: „Platiti!“ – Takav je bio njezin sin. No posljednju noć izmislio je tuce priča, koje je želio ispričati Taittingeru: Xandl je bio dobar gimnastičar, dobra duša i nadaren pjevač. A jednom je čak spasio jedno dijete od utapanja. Ni to nije bila izmišljena priča. Xandl je doista upecao jedno dijete u vodi; baš kao što je imao naviku loviti žabe, ribe i guštere.

Da, sve je to Mizzi Schinagl željela ispričati. Učinilo joj se da je malo predugo čekala. Gospođa Matzner ostavila ju je da čeka. Napokon je došla u punoj spremi, ne kao inače za prijepodneva u kućnoj haljini, nego utegnuta, napudrana, nafrizirana. Zagrljaj je bio površan, poljubac suh i hladan. „Taittinger neće doći!“ rekla je Matznerova isti tren. „Službeno spriječen!“

Mizzi Schinagl teško je disala i ponovno sjela. „Ali, ali“, počela je, na tren zašutjela i napokon pronašla slabu utjehu: „Ipak, želio me je vidjeti?“ – „Da“, rekla je Matznerova. „Ali zasad je upravo službeno spriječen. Možeš mu pisati! Pa imaš njegovu adresu.“

Mizzi je još sjedila, Matznerova je pred njom stajala, prijeteci, nalik na žandara.

„Imam ti nešto ozbiljno kazati“, počela je. „Ti si mi lagala, ti i tvoj Lissauer. Vi ste me orobili, vi ste me prevarili. Sve za moje dobro. Bila sam ti poput majke. Zvala sam te zlatnim djetetom. Proćerdali ste moj novac. Smjesta ćeš poći za mnom. Idemo k bilježniku. Jao tebi ako utekneš!“

U Mizzi Schinagl ništa više nije bilo živo. Mozak joj je bio kao mrtav, a srce također, u njoj je živjelo samo jedno: velik strah bez imena. I strah zna katkada prosvijetliti čovjeka, dakle Mizzi Schinagl prisjetila se događaja vezanih za čipke, spomenula se svih papira koje je dobivala od Lissauera i koje je potpisivala a da ih nije čitala, izronila joj je u sjećanju rečenica koju je davno čula, koja je dvano nestala, a koju je jednom izrekao Lisseaur, u trenutku nježnosti; a rečenica je glasila: „Kada me uhvate, tebe će poštediti!“ Sada je sve to bilo tako daleko.

Ustala se i krenula. Pripravna za uhićenje, koracala je bezvoljno uz neumoljivu Matznerovu.

XV

U narednim tjednima u gospođi Matzner narastale su nove snage. Te je snage, doduše, nisu pomladile, nego su, obrnuto, ojačale izvanjske znakove njezina nagloga, jurećega starenja. Ona sama to nije zamjećivala i osjećala se lagano, zdravo, zadovoljno i pomlađeno. Činilo joj se da pred njom stoji ispunjenje jedne važne zadaće, naime spašavanja vlastitoga novca ili, što joj se još više sviđalo, iako je istodobno boljelo, osvete za izgubljeni novac. Bila je ispunjena, zagrijana, upravo je plamtjela od veličajne, pakostne živahnosti. Pogonio ju je kipteći gnjev. Promijenili su se njezini dani, njezine noći, preobrazio se dobrodušan, bezazlen i besciljan neuredan ritam njezina života. San joj je bio dobar i zdrav, nije ništa sanjala, svako jutro budila se nanovo osnažena i spremna za svakakva djela. Očitovala je zapanjujuću sposobnost poimanja zakona i njihova tumačenja, raspravljanja s odvjetnicima i njihova razumijevanja. Trenutno ih je imala dvojicu, radi sigurnosti: dvorskoga i sudskoga odvjetnika doktora Egona Silberera i sporednoga doktora Gollitzera, svojevrsnoga nadriodvjetnika, kojega je zapravo trebala manje radi samoga postupka, a više radi zabavnoga i ujedno poučnoga provođenja vremena. Jer dvorski i sudski odvjetnik doktor Silberer jedva da je imao i pola sata za nju – tri puta tjedno – a Gollitzer joj je svakodnevno i nadugo bio na raspolaganju. Ona se držala Gollitzera, zapravo, iz nepovjerenja prema Silbereru. Gollitzer je bio onaj koji joj je objasnio kako se treba ophoditi s velikim i uglednim odvjetnicima. On je bio onaj, koji joj je rasvijetlio privatni život sudca, izgleda koje pruža zakon i tajne podvale koje sadrži. U njegovu mračnom uredu koji se nalazio u Wasagasse 43 na trećem katu počela se postupno obrazovati za svojevrsnu pravnu ništariju. U tome je pronašla užitak kakav još nikada nije upoznala.

Do tada je bila već upoznala mnoge nedopuštene i zabranjene užitke, ali istinsku je slast upoznala tek sada, u Wasagasse, kada je spoznala da joj upravo oni zakoni, kojih se u svom životu instinktivno bila plašila, mogu biti na raspolaganju poput pripitomljenih pasa. Život je živjela u krivome uvjerenju kako žene poput nje žive izvan zakona, čiji su uspjeh ili propast ovisili o sklonosti ili lošem raspoloženju svakoga policijskoga povjerenika. Na tlu njezine duše

nije prestala drijemati čežnja za legalnim postojanjem. Mnoge godine ona se nadala da će jednom, kada bude imala novaca, moći živjeti u korisnoj sjeni građanskih zakona; bilo gdje, daleko od kuće, koju je namjeravala povoljno, u pogodnom trenutku prodati; živjeti kao „privatna“ Josephine Matzner, bez zanimanja, bez opasnosti i opremljena s puno novaca. Ali sada je na pomolu bila opasnost da neće biti nikakva novca. Nikakva novca! Nakon cijeloga života provedena s onu stranu zakona! Kako stravično stanje za jednu ženu na pragu starosti, koja se bila nadala da će u starosti napokon moći stupiti u zaštićeno područje građanstva! – Sada, usprkos svemu: zakoni govore njoj u prilog, oba su odvjetnika sigurni u to. Gospođa Josephine Matzner više nije komunicirala sa zakonima kao nastrana ili izvrnuta osoba: nego kao nj ihova, takoreći, gospodarica i uživateljica.

Osim nadriodvjetnika Gollitzera, sa strane je još imala svoga staroga prijatelja, tajnoga agenta Sedlaceka. Oh, ona s njime već odavna više nije komunicirala kao prije; ne više kao osoba koja je u određenoj mjeri slobodna poput ptice, nego kao gotovo jednakopravna. Mnoge je sate provela sa Sedlacekom u njegovu uredu na Schottenringu. Njegovi su ljudi, međutim, trčali naokolo gradom, državom. Dugačka priča: lažne briselske čipke; proizvedene u Beču, odakle su slane u Trst; odatle u Antwerpen; odatle natrag u Beč. I Sedlacek se postario i umorio. Njegov „mondeni“ posao više mu nije godio. Njegovo troje djece – točnije tri dječaka – raslo je neobično brzo. Neobičnom brzinom starjela je i njegova žena. Neobičnom brzinom stario je i on sam, on sam. Imao je potrebu za „fette Affär“, da bi bio promaknut i mogao opet u miru sjediti u policijskoj upravi u Grazu, Innsbrucku, Linzu, Brünu, Pragu ili Olmützu. Roden je u Koslowitzu i, iako je već dugo živio u Beču i zbog posla bio gurnut u najviše sfere, sada mu se, budući da je stario, Olmütz učinio opet sretnim, velikim, ali ne i prevelikim gradom: upravo onakvim kakav mu je bio potreban. Želio je biti umirovljen kao viši inspektor.

Bio je to događaj posve prikladan za napuhavanje, bila je to i sama sudbina, tako je to izgledalo tajnomu agentu Sedlaceku, otpočetak mu je sve mirisalo na takvu aferu. Kako dugo je tomu! Šah od Perzije (od kojega je Sedlacek također bio dobio odličje, a na

prijedlog predsjednika policije, zbog zasluga oko osobne sigurnosti visokoga gosta) pripremao se već za drugo putovanje u Beč, tako su kazivale novine. Policijski izvjestitelj Lazik iz novina „Kronen Zeitung“, prislan Sedlacekov prijatelj, bio je mišljenja da bi upravo sada bilo zgodno, a moglo bi biti i u interesu policajca, pustiti da se cijela priča izrodi u skandal. Priča sadrži sve elemente koji su potrebni za skandal: sredina, bajkovito podrijetlo imetka, koje bi se moglo protumačiti samo u naznakama, ali još uvijek dovoljno izazovno; nekoliko sjajnih godina Mizzi Schinagl i sada njezina propast; pustolovna osobnost Lissauera; značenje briselskih čipki uopće; razotkrivanje dugogodišnje prijevare kojom se bavilo tršćansko poduzeće; napokon, genijalna budnost bečke policije, odnosno inspektora Sedlaceka. Sve u svemu, i više nego dovoljno materijala za policijskoga izvjestitelja Lazika! ...

Tada je u svijetu vladao dubok i nestašan mir. U novinama Monarhije mogle su se čitati vijesti s dvora i osobne vijesti, izvješća o pripremama za sljedeći bar fijakera, feljtoni o Kahlenbergu, o katakombama crkve sv. Stjepana, o seoskom festivalu u Agramu, izgledima za žetvu duhana hrabrih Švaba u Banatu, izvješća o manevrima iz okolice Lemberga, opisi dječjega festivala u Prateru pod pokroviteljstvom carske visosti, o festivalu kuglanja mesara, stolara, postolara; i o sličnim miroljubivim, veselim, besciljnim događajima koji bi se mogli dogoditi u bližem ili daljem svijetu. Rijetko su se u to doba događale sudske i zločinačke afere od većega značenja, a policijski izvjestitelji sjedili su u Grinzingu kod Schopfnera češće nego u kavani kod Schotenringa kraj policijske uprave. Priča o briselskim čipkama, priopćavana u svakodnevnim nastavcima, urešena, osvježena, komentirana u vještim glosama, postala je pravom senzacijom.

Postupak je doduše trajao samo dva dana. Bio je početak rujna, svijetlo ljeto bratski je prelazilo u svijetlu jesen. U sudnici je još vladala prilična vrućina. Slušatelja je bilo mnogo. Iz istražnoga zatvora doveden je samo jedan tuženik: Franz Lissauer. Njegov je tršćanski naručitelj nestao. Slobodna je ostala gospodica Mizzi Schinagl. Došla je u pratnji svoga odvjetnika. Glasovito poduzeće Seidmann, koje je kroz mnoge godine trgovalo pravim briselskim čipkama i osjećalo se oštećenim, podiglo je zahtjev za odštetom. I to

je poduzeće, kao i gospođu Matzner, zstupao dvorski i sudski odvjetnik doktor Silberer. Svi su izgledi bili da će Mizzi Schinagl izgubiti ostatak svoje imovine. Lissauerov branitelj trudio se dokazati kako je Schinaglova svojom ženskom demonskom snagom bila zavela svoga lakomislenoga ljubavnika. Mračna je bila njezina prošlost. Zahvaljujući bajkovito-orijentalnom sretnom slučaju postala je gospođom, da bi tijekom nekoliko godina u prijestupnoj rasipnosti potrošila najveći dio imetka, a svoje dijete – izvanbračno, dakako – gotovo napustila, posjećujući ga samo jednom godišnje i to površno, napokon, a drugačije nije bilo ni moguće, ljubljenoga čovjeka degradirala u orude i zavela ga u zločin.

Mizzi Schinagl veoma je malo poimala od onoga što se događalo i govorilo u sudnici. Katkada joj je sve bivalo čak bezazleno, bezazlenije od onoga što se jednom dogodilo u školi. Sjetila se kako je slično bilo jednom u razredu u pučkoj školi. Kada bi te netko nešto upitao, onda si stajao i nisi znao odgovore na sva pitanja, nego samo na neka. Kod osobito teških pitanja bježao si u svoju nutrinu. Knedla je zastala u grlu, suze su navirale u oči, morao si se useknuti, vjeđe su postale bolne od slanah suza koje su ih nagrizale. Ovdje se sve ponavljalo. Ona je plakala, često bi zašutjela, zbunjeno i očajno izgovorila bi „Da!“ kada bi je državni odvjetnik želio nasanjhati, i „Ne!“ kada bi je njezin branitelj želio spasiti. Iščuđavala se nad okrutnom neumoljivošću ljudi, nad zagonetnošću muškoga roda uopće, a bila je uvjereni da ga već odavno poznaje, ako iskustva uopće pružaju ikakvu spoznaju. Ali ovi ljudi nose i odijela, a izgledaju neobično, kako ponekad izgledaju kapelani i dostojanstveni polutani. Nekoć su u salon Matznerove dolazili obučeni posve drugačije.

Lissauer branitelj postavio je svomu klijentu pitanje: „Kako je često Mizzi Schinagl potraživala veće iznose?“ – „Najmanje jednom tjedno!“ rekao je kao iz topa. „I zašto ste Vi to morali nabavljati?“ Lisseauer je šutio i pognuo glavu. „Ne osjećate li nikakav lažni sram!“ povikao je odvjetnik. „Schinaglova bi Vam se inače uskratila!“ Lissaeur je uzdahnuo. „To nije istina“, povikala je Mizzi Schinagl piskutavo. Ali očajanje nije poprimilo ugodan glas. Zazvučalo je poput glasa neiskrenosti.

Bio je to najvažniji dan u životu gospođe Josephine Matzner. Na pitanje o stanju i zanimanju, odgovorila je: slobodna, blagajnica. „Vodi se kao vlasnica javne kuće na Wiedenu“, dopunio je predsjedavajući. Dočekala je nezahvalnost, očitu nezahvalnost – rekla je gospođa Matzner. Sa svim je djevojkama dobro postupala. Počela je plakati. Od visokoga suda nije tražila ništa više do li svoj novac. Molila je za blagost. Njezina žalobna vrpca, ljubičasta i za rub šešira danas pričvršćena lila papagajem, svejedno se ljuljala kao na snažnoj buri. Desno i lijevo stršile su dvije igle na šešira i prijeteći su sijevale. Snažna i naduta visjela je mreža od blijedoplave svile na lijevom ramenu. Dijamanti su svjetlucali na ušnim resicama.

„Možete se udaljiti!“ rekao je predsjedavajući. Prekinuo ju je usred rečenice. Još je bila omamljena jekom vlastitih riječi. Nije odmah shvatila. „Dovoljno je! Možete se udaljiti!“ ponovio je predsjednik. Napokon je shvatila, duboko se naklonila, ponovno se podigla i oglasila: „Molim za milost!“

Izišla je a da se nije ni osvrnula.

Inspektor Sedlacek diskretno je naznačio da ga služba obvezuje na šutnju o podrijetlu novca Schinaglove. Izvijestio je – a pritom se njegovo srce malo zagrijalo. Da je njegov posao već dulje vrijeme bio tuženicu promatrati. On pretpostavlja da je kod nje riječ samo o lakomislenosti, a nipošto o svjesnom prijestupu.

Potraživanje naknade štete iznosilo je, sve u svemu, negdje oko dvadesetčetiristisuće forinti. Odvjetnik Mizzi Schinagl objasnio je kako njegova klijentica dobro stoji sa svojih petnaest tisuća forinti s kojima još raspolaže. On joj je na taj način spasio petnaest tisuća, od kojih bi ona, nakon odbijanja njegova honorara, i dalje mogla živjeti.

Bila je svejedno osuđena. Lissaeur je dobio tri godine kaznenoga zavoda, a Schinaglova šesnaest mjeseci zatvora.

Samo je plakala. Šest mjeseci, jednu godinu, deset godina ili cijeli život, u tome trenutku njoj je bilo svejedno.

Njezin joj je branitelj obećao da će učiniti sve da prije izađe na slobodu.

„Ja to uopće ne želim!“ rekla je.

Na dugoj vožnji od okružnoga suda do kaznionice više nije plakala. U hodniku je zaudaralo na vlažno, uprljano rublje, na spinne i ostatke juhe. Izveli su je u malu sobu, postavili na vagu i izmjeriti su joj

visinu. Sestra milosrdnica donijela joj je plavi haljetak. Obukla se. Gledala je ravnodušno kako jedna druga opatica u kutiju od ljepenke pakira lijepi, tamnoplavi kostim, visoke cipele na kopčanje s lakiranim vršcima i ružičastu mrežu te kako na nju postavlja limenu oznaku. Morala je sjesti s leđima okrenutima prema vratima. Čula je kako se vrata otvaraju, ali se nije usudila osvrnuti se. Nešto metalno, klepetavo, zveketavo došlo je odostraga na nju, hladno željezo i topla ruka istodobno su doticali njezinu glavu.

Ispustila je oštar krik. Opatica ju je prihvatila za obje ruke.

Naokolo su se spustili pramenovi i čuperci njezine pepeljastoplave, mlade kose. Po vratu joj je postalo hladno. Sestra je otpustila kopče i igle.

Donijeli su joj kapu, koju je morala staviti na se. Potražila je pogledom zrcalo. Nigdje nikakva zrcala. To ju je začudilo. Rečeno joj je da ustane. Podigla se. Objesila se na rame sestre, njezine su sandale lupkale kamenim hodnikom. Ključevi su zazvečali. Siva svjetlost probijala se kroz rijetke, visoko podignute rupe, začulo se kako negdje u svijetu cvrkuće nekakva ptica.

Ćelija 23 bila je prazna, iako su se tamo nalazila dva kreveta. „Izaberite, dijete!“ rekla je sestra, nije joj ponudila nikakvu drugu utjehu, do slobodu da izabere između desnoga i lijevoga drvenoga ležaja. Mizzi Schinagl pala je na lijevi. Odmah je utonula u san.

Sat kasnije netko ju je probudio. Bila je to uznica Magdalena Kreutzer, bivša akrobatkinja na užetu, trenutno vlasnica vrtuljka u Prateru, kako će to Mizzi Schinagl uskoro saznati.

XVI

I dva dana nakon sudskoga postupka gospođa Matzner je imala mnoštvo prilika da se naslađuje svojom nenadanom slavom. Još je bila napola omamljena danima koje je provela u sudnici okružnoga suda, saslušavanjem, vlastitim iskazima i svojim veličanstvenim i velikodušnim apeliranjem na milost suca, a već je počela plivati u zbrkanim ali utješnim predodžbama vlastite budućnosti. Točno dva dana po okončanju sudskoga postupka mogla se gospođa Matzner zadržati u tom blaženom carstvu opitosti i snova, upravo onoliko koliko su novine bile spremne pisati o senzaciji kroz, doduše, sve manje članke. Gospođa Matzner nije prezala od troškova, kupovala je sve novine. Susjedi i znanci, međutim, također su joj donosili izreske. No trećega je dana kao zlom čarolijom zamro svaki govor o briselskim čipkama i koliko je god novina gospođa Matzner toga dana kupila, nigdje nije mogla pronaći ni riječ koja bi barem iz daljine podsjećala na sudski postupak. Gospođi Matzner bilo je kao da je zapala u zastrašujuće nepomičnu tišinu, kakva vlada na grobljima i u katakombama. Ne! ona nije samo tako stupila u tu mrtvačku tišinu, nju su tamo bacili. Patila je od okrutnih i ogorčenih osjećaja od kakvih pate svi koji su napuštena i izdani, prije svega bila je to zabezeknuta zapanjenost, nerazumljivo čuđenje, varljiva nada koju čovjek sam umišlja, bolna spoznaja da je ipak budan, ogorčenost, bespomoćnost i napokon osvetoljubivost. Sakrila je odvratne novine u kojima nije bilo ničega kako ne bi došle u ruke njezinih djevojaka. Sišla je na ulicu, na tren se zadržala pred haustorom kako bi samoj sebi povratila držanje koje joj je bilo svojstveno kroz sve te tjedne, jer joj se učinilo da izgleda slomljeno i zabrinuto. Ne smije se na njoj ništa primijetiti. Hodala je po različitim dućanima i kupovala, iako joj ništa nije bilo potrebno. Bila je tjerana željom da vidi ljude i ispita je li i do njih doteklo nešto od samrtne i omražene tišine koja je vladala u novinama. Nisu joj bili potrebni pereci – već joj je odavna tek bio ugašen i bila je uvjerenjena da joj nikada više u životu neće biti ništa potrebno. Nisu joj bile potrebne kopčice – nije ni pomišljala na to da ponovi staru odjeću. Nisu joj bile potrebne kukice za zakopčavanje cipela, novi steznik, češalj ni lješnjaci. Kupila je, međutim, te stvari, podigla je oko sebe upravo brane od paketa napravljenih od novinskoga papira, od toga besmislenoga, izdajničkoga novinskoga

papira. Njezin je pogled pao na Stanitzl, u koje su bili zamotani lješnjaci: tamo je bilo otisnuto masnim slovima: „Sudski postupak oko briselskih čipki“. Prošlo je od tada tri dana – i već se u te novine umataju lješnjaci! Nije moguće ni zamisliti za koju su još sudbinu bile sačuvane ove novine! Jednolično izrezane u pravokutnike visjele su u svežnjevima na čavlima toaleta u krčmama i kavanama.

Gospođa Matzner trudila se i dalje s trgovcem razgovarati uz svoju uobičajenu, samilosnu oholost. Samo što joj se učinilo da više ne ostavlja veličanstven dojam kao prije. Određena srodnost u načinu izražavanja svih ljudi nije se mogla osporiti. Zahvaljujući uvježbanosti i njegovanoj osjetljivosti, bila je toga svjesna; i već se počela bojati da je pala još niže nego što je to prije bila.

„Eto, Vi ste sve postigli“, rekao joj je Efrussi. „Sve postigla“, rekao je! Očito je mislio samo na novac ...

Nekoliko tjedana poslije odlučila je odustati. Kuća se više nije mogla održati. Šampanjac više nije kupovala kod dvorskoga dobavljača Weinbergera, nego kod Baumanna u Mariahilfu. I čemu? Kako su samo štedljive sada bile stare, dobre mušterije. Izgledalo je da ju je baš to promijenilo, upravo zabrinulo. Bila je još samo požutjela i izbljedjela slika same sebe. Gosti su preminuli, tijela i lica starih dama očito su propala, frak glasovirača je pozelenio, tapete su se lagano ljuštile sa zidova, sofa je uzdisala kada bi se na nju sjelo, na zrcalima su se nakupljale mutne mrlje, a čak je i čistačica Clementinu Wastl mučila kostobolja. Ništa se više nije dalo učiniti. Gospođa Matzner podložila se okrutnoj zapovijedi vremena. Prodala je kuću. Postala je jeftina podružnica mondene kuće u ulici Zollamtsstraße.

Rastanak ju je učinio sjetnom. U jedno doba večeri, u jesenjoj polutami, u vremenskom rasponu između gašenja dana i paljenja uličnih svjetiljki, otkotrljala se u fijakeru. Nije se više osvrkala. Djevojke više nisu pripadale njoj. Već su potpale pod Zollamtsstraße.

Gospođi Matzner najprije se učinilo da je već završila sa životom, ali varala se, a i sama je osjećala da je samu sebe varala. Jer umjesto da se, a to joj je i bila namjera, povuče u tiho skrovište daleko od svijeta, negdje u provinciju, gdje je nitko ne poznaje, odjednom je odlučila ostati u Beču, štoviše, usred Beča, u samom gradskom središtu. Na prirodan način pomiješala se u njoj škrtost i

ovisnost o novcu sa strahom da bi, izolirana od svijeta, mogla još brže biti suočena sa smrću i starošću; i da bi mogla izgubiti domaju vlastitoga kapitala. Činilo joj se da bi izdala vlastiti novac kada bi ga napustila; ostao bi kao siročće, kao bespomoćno dijete. Ne, nije željela otići! Naprotiv, unajmila je stan u samome srcu grada, u Jasomirgottgasse.

Prvih se dana osjećala pomalo kao beskućnik te, iako je od svoje mladosti središte grada poznavala veoma dobro, katkada joj je došlo kao da se i ne nalazi u Beču. Dućani su bili drugačiji, natpisi drugačiji. Naročito životinje, konji, psi, mačke i ptice, razlikovale su se od životinja Beča. Bilo je tako kao da se nikada ne bi moglo dogoditi da neki kos iz prve četvrti hranu traži u četvrtoj. Bojala se i svojih dviju soba, koje su joj izgledale odveć prostrane i skupocjeno namještene. Nijedna jedina stvar u tome stanu nije joj bila dovoljno bliska i prisna. Pri pogledu na određeni komad namještaja morala je misliti na to da je za sve platila naknadu za korištenje te, iako je visina te naknade bila određena unaprijed, uvijek bi je preplavio novi strah da se namještaj pri svakom doticaju troši ne samo premalo, nego da naknada još i poskupljuje, zahvaljujući nejasnoj podmuklosti ugovora o najmu. Kako bi se u stranom okružju osjećala barem malo prisnije, podigla je pet stotina forinti u banci Efrussi, pola u zlatu, a pola u novčanicama. Na taj je način barem znala da na nju čeka nešto dobro, kada se navečer, nakon dugačkoga i besciljnoga tumaranja ulicama, nakon snenih sati provedenih na klupi gradskoga parka ili parka pokraj vijećnice, vrati kući. Stan joj je iznajmila udovica bojnika, koja se preselila kod zeta u Graz. Gospođa Matzner nasljedila je nešto od društvenoga ugleda, kojeg je vlasnica stana uživala kod kućepazitelja i kod stranaka i njihovih sluga. Ona je, u skladu s prijavom, slovila kao „slobodna“ – i boravila je „privatno“. Izgledala je kao imućna. Nitko je nije poznao. Bila je ljubaznih manira, imala je pola tuceta dobre odjeće i tri kutije sa šeširima te rublje od dobrog lana. Kućepazitelj je sobu održavao u redu. Katkada je u ladicama tražio pisma ili papire. Nikada nije pronašao nikakvu fotografiju, a ni štednu knjižicu. Napokon je odustao od pretraživanja i zaključio da je nova stanarica jedna samostojeća, imućna, diskretna osoba, o kojoj će se jednoga dana saznati i nešto pobliže.

U starom kovčegu koji je naslijedila od svojih roditelja, čvrstom, željezom optočenom kovčegu na kotačima, čuvala je gospođa Matzner novac, novčanice u novčaniku, a komade zlata u srebrnoj mrežastoj vrećici. Kada je došla kući, izvukla je iz mreže ključ, otvorila katanac, izbila željeznu šipku iz ušica i rasklopila poklopac kovčega. Otvorila je novčanik, a onda i srebrnu vrećicu, odahnula je, ožalostila se što je odveć malena, promislila je da je to u konačnici samo mali dio njezina imetka i opet je odahnula s olakšanjem. Odložila je šešir, poklopila kovčeg, zatvorila ga i sišla do kućepazitelja koji joj je svaku večer običavao raskopčati odjeću. Potom je prevjesila svileni ogrtač i vratila se opet na prvi kat. Redovito joj je još na stubama padalo na pamet da je, zapravo, bila odveć lakomisljena kada je cijeli novac položila u banku. Moglo bi se više toga držati u kući. Odlučila je sutra opet svratiti kod Efrussija. Za takvo što joj bila je potrebna izvanredna odvažnost. Redovito bi se okrenula i po kućepazitelju naručila kriglu Lagera, Okocimera ili Pilsnera – da lakše zaspi, kako je znala reći; u stvarnosti, da se već danas natoči odvažnošću za sutra.

Sljedeće je prijepodne sjedila u Efrussijevoj poslovnici. Ali više nije bila nimalo odvažna. Mekan, razborit Efrussijev glas, koji je visoko povrh nje čučao na stolici na vrtenje, padao je nježno na njezin veliki šešir. Više nije bila uopće ispunjena nepovjerenjem. Niti strahom za svoj novac. „I kada Vam bude sto dvadeset godina, gospođo Matzner“, imao je običaj Efrussi kazati, „nećete gladovati i imat ćete lijep sprovod, u zaprezi koju će vući četiri vranca, ako to želite, a još ćete ponešto ostaviti za sobom u naslijeđe!“

„Hvala lijepa. Hvala za obavijesti!“ rekla je na to gospođa Matzner. „Preporučite me gospodinu Carskomu Savjetniku!“ Primakla se njegovoj stolici na vrtenje i dosegla je iz dubine njegovu ruku. Budući da je bilo vruće, otišla je u gradski park pokraj rondela i sjela u blizini kućice s barometrom. Za takvih bezbrižnih dana kasnije bi otišla u krčmu Kriegl u Wipplingerstraße.

Jesen je te godine dugo ostala topla, daeržljiva i srebmasta. U restoranu Narodnoga vrta za poslijepodneva je svirala kapela pukovnije 'Hochund Deutschmeister'. Kapela je točno u pet sati počinjala s „koncertriranjem“. Ali ako bi čovjek došao petnaest minuta ranije i naručio kavu sa šlagom, ne bi platio dodatak od pet

krajcara za glazbu, nego samo trideset krajcara, plus petnaest za komad kolača s grožđicama. To je bilo podnošljivo, iako je predstavljalo svojevršno rasipanje. Ali ta vojnička kapela pružala je gospođi Matzner veselje koje se nije moglo platiti: čeznutljivo veselje. U životu gospode Josephine Matzner bilo je ujedno i takvih pjesničkih časova, odnosno takvih u kojima bi osjećala strahovitu i blagu provalu žalosti, korisnu bol, utješnu i ujedno jezovitu izvjesnost da je sve već minulo. Mogla je uživati u gorčini. Mogla se je u gorčini provoditi. Glazba je svirala davno zaboravljene melodije, polke, mazurke, iz vremena kada je Josephina Matzner bila još zelena jabuka, mlada djevojka i kada se još nadala da će postati žena predstojnika postaje Angera. Više ga nije voljela, već dugo ga nije voljela, ni onako kako je trebala! Ali voljela je svoju mladost, a osobito način na koji ju je spiskala. Sve druge djevojke, koje je kasnije upoznala kod Jenny Lakatos u Budimpešti na „radu“, negdje su propale. Na sve te djevojke također je pomišljala ispunjena sjetom. Samo je ona bila u stanju stvoriti vlastitu „egzistenciju“. Ona je „bila netko“, i ona je „mogla nešto“. A sada? – Ah, glazba pukovnije 'Hochund Deutschmeister' budila je slatku i nježnu prošlost, činila je starost blagom, ogorčenost ljupkom, pozlaćivala je brigu, a na njezinu završetku dok su uniformirani glazbenici pospremali stalke, note i instrumente, i dalje je ista odsvirana glazba dugo, dugo vremena ostala u zraku, kao da su glazbenici melodije ispustili u oblake, a stabla u Narodnom vrtu, uvenulim i već pozlaćenim lišćem šumjela su suglasno s unutaršnjim glasovima gospode Matzner, u bratskoj, utješnoj bespomoćnosti: A sada? A sada?

Jednoga kasnoga poslijepodneva, dok se gospođa Matzner prepuštala užitku kave, kolača s grožđicama i glazbe, začula je iznenada glas: „Hvaljen Bog, tetko Fini!“ – Unjkav, bahat glas nekoga gospodina iz dobrog društva, utvrdila je, usred vlastitoga snatrenja. Otvori oči. Da, bio je to gospodin, dobro poznato lice, nije se mogla u prvi mah sjetiti komu pripada. Naglo se podigne, sjećanje se probije, podigne se, dakle, kao da još uvijek sjedi u svome salonu ili za blagajnom. Da, da, to je bio on: bio je to barun Taittinger – doduše u civilu. Nije skinuo svoj zeleni lovački šeširić. Samo se smiješio. Zubi su mu svjetlucali kao nekoć. Ali upravo po tome nepromijenjenome

svjetlucanju gospođa Matzner prepoznala je da se nešto promijenilo; tren kasnije je znala: brkovi konjičkoga kapetana gotovo su posve posivjeli; moglo bi se kazati, prošarani sivlom ...

Gospođa Matzner ostala je stajati iz staroga poštovanja prema konjičkomu kapetanu, ali i iz svojevrsnoga strahopoštovanja prema preobraženim brkovima. Barun se brzo osvrnuo i, budući da u blizini nije vidio nijedno poznato lice, reče: „Dopuštate li, gospođo Matzner?“, i sjede. Skinuo je zeleni šeširić i sada je gospođa Matzner vidjela da je glava baruna još sivija od brkova – gotovo da je bijela. Još uvijek nije sjedala, ali više iz smetenosti, nego iz poštovanja. Jesu li godine prošle tako brzo? Ili, prolaze li godine jednomu brže, negoli drugomu? Ili je barun bio bolestan ili nesretan? „Sjednite već jednom!“ rekao je, i ona je sjela, ukočeno i obazrivo, na okrugao stolac i oslonila se laktima na mali stol. To je nalikovalo na damu i bilo je primjeren okolnostima.

„I, kod vas je još uvijek veselo?“ otpoče konjički kapetan.

„Kod mene? Kuća je prodana, gospodine barune, više nisam ona stara tetka Fini, a nisam više ni „gospođa Matzner“! Opet sam gospodica Matzner kao i prije dvadeset godina! Stanujem na Jasomirgottgasse, slobodna i za sebe, nikakav pijevac više ne kukuriječe nada mnom. Ah, gospodine barune, stara vremena! Što? A sada osamljenost!“

Zastane i uzdahne.

„Samo nastavite! Samo nastavite!“ rekao je konjički kapetan bodro, kao da je nakon toga uvoda očekivao bistre, vedre priče.

Gospođa Matzner pripovijedala je točnim redosljedom. Kao da je podnosila kakvo vojničko izvješće. Dok je priču pripovijedala od njezina vrhunca, nekoliko je puta zapela. „Mizzi Schinagl, gospodine barune, znate – –“, rekla je i opet na tren zašutjela.

Da, da! Ime Mizzi Schinagl probudilo je u konjičkome kapetanu različite nelagodne osjećaje.

„Ja sam visoki sud još molila za milost“, pripovijedala je Matznerova dalje. Očekivala je barem malo divljenja, barem malo priznanja, malenu, jednostavnu riječ, odobravajući pogled. Ali konjički kapetan očito je tu važnu rečenicu prečuo. Neočekivano je buljio gore u požutjele krošnje stabala. Kao da ga je pogledom skinuo, zakovitlao se lagano i polako široki list kestena od suhoga zlata prema dolje i

zastao na širokome obodu šešira Matznerove. Promatrao je žuti list na ljubičastome samtu. Zašto mu je sada pao na pamet Kagran? Zašto iznenada Kagran?

„Sjednite sada!" reče Matznerova i opet uzdahne.

Da, sjetio se. Zadržao se tu nekoliko tjedana budući da je morao u uredu potpisati neki papir. Bilo je to nekakvo preporučeno pismo, dobro poznati rukopis, i crveni pečat na kuverti, govorili su: „Pročitano, prošlo!" Taj je pečat mirisao na neku „dosadnu priču", intenzivnije od samoga rukopisa. Bila je to plavozelena, ružna jeftina kuverta, podsjećala je na ubogost i zakon ujedno. Konjički kapetan to je bio potpisao, razderao pismo, otvorio i samo bacio pogled na ono što je bilo otisnuto na zaglavlju papira. „Ženski kazneni zavod u Kagranu", tamo je stajalo. Više nije bio znatiželjan. U životu i inače nikada nije bio naročito zna tiželjan. Jedno takvo pismo, s tako smiješnim, jadnim i prije svega dosadnim natpisom spada u one neobjašnjive pojave, koje su s vremena na vrijeme pratile baruna Taittingera, kao što su to na primjer bili pisma njegovoga ekonomista Brandla, računi glavnoga konobara Reitmayera, nekakva suvišna priopćenja gradonačelnika iz Oberndorfa, gdje se nalazilo njegovo imanje. Bile su to gotovo okultne pojave. Nisu bile ni na koji način povezane s ljubavlju, s bečkim društvom, sa službom, s konjima. Sve to više uopće nije bilo samo dosadno: bilo je već „ennuyeux"! – najviši stupanj dosade.

„Samo nastavite, samo nastavite!" rekao je, čvrsto odlučivši da više neće slušati. Nakon toliko tjedana donio je odluku da još jednom otputuje za Beč. Još ga je jednom spopala snažna, opasna i zagonetna bol koja ga je prije, od fatalne afere sa šakom i njegovim naprasitim povratkom u pukovnicu, često spopadala, a za koju nije znao ime. Bila je to čudnovata mješavina boli, srama, čežnje, ljubavi i izgubljenosti. U takvim trenucima konjički kapetan imao bi jasnu predodžbu o vlastitoj lakoumnosti i nagrizalo bi ga kajanje; gotovo da bi fizički osjećao njegove oštre zube. Uzaludno bi samomu sebi postavljao pitanje, zašto je u životu ovo napravio, a ono propustio ili zanemario. Sve što je doživio od svoga premještaja izgledalo bi mu besmislenim. Pokušavao bi svoje sjećanje silom svratiti na kadetsku školu, na majku, na oca, ali ono ga nije slušalo, nastavilo bi juriti naprijed i stalno se zapletalo oko grofice W., šaha, šarmantnoga

Kirilida Pajidzanija i strašnoga Sedlaceka s cilindrom, zapelo bi i kružilo oko ta četiri čovjeka. Ta sramotna priča odavna je već bila pokopana, nitko za nju nije znao, ni pukovnik ni prijatelji. Ali što je to koristilo samomu Taittingeru? Postoji u njegovu životu epizoda za koju ne smije nikada reći nijednom čovjeku. Kružila je krvlju poput stranoga tijela, s vremena na vrijeme došla bi u blizinu srca, pritiskala ga, probadala i vrtjela. U takvim trenucima bila su samo tri izlaza: ili uteći u Beč, na sjajna mjesta nastanka sramote; ili se opiti; ili – ili: ustrijeliti se. Rat bi mogao biti jedan izlaz. Ali u svijetu je nadaleko i naširoko vladao ustaljen, udoban, objestan mir ...

Da, sada mu je bilo jasno: Mizzi Schinagl pisala mu je iz zatvora – njemu – iz zatvora – slično kao nekoć bio je tu prisni pozdrav gnusnoga tajnoga agenta Sedlaceka. Mogao je obnoviti u sebi svaki trenutak te mučnosti. I kako je spriječiti? Koliko god jadni Taittinger želio malo razumjeti od zakona građanskoga svijeta, znao je barem toliko da je zatvoreniku bilo dopušteno slati pisma u daleki svijet. Upravitelj zatvora to joj je dopustio. On je također pročitao posljednje pismo Schinaglove. Taittinger je i dalje promatrao zlatnožuti list kako se kovitla prema dolje na ljubičasti obod šešira Matznerove. Ah, nimalo nije bio sklon poetskim osjećajima. Ali u tom trenu počeo je osjećati nekakvu čudnovatu, smiješnu nježnost prema tomu ubogom listiću. Nagovješćivao je jesen, dakako! Kako je često već vidio uvenulo lišće koje nagoviješta jesen! Ovaj, međutim, list, ovaj posebno, nagoviještao je posebno njemu, Taittingeru, njegovu posebnu jesen. Naježila mu se koža.

Iznenada je začuo zveket sablje, obuze ga strah da bi ga neki poznati drugovi mogli vidjeti za stolom Matznerove, udaljio je uho i izravno, usred neumornoga govora Matznerove popraćenoga uzdisanjem, reče: „Moram krenuti. Naći ćemo se sutra u isto vrijeme – ali gdje?” Na tren se zamislio – gdje se može biti na miru i neopaženo? – Da, da, sjeti se i reče: „Kod Grütznera! Od govora li vam, gospođo Matzner?” – „Kako god želite, gospodine barune”, uzvratila ona. On poviče: „Platiti!”, i namjesti šeširić. Platilo je i za Matznerovu, a ona je primijetila, uz zabrinutu užasnutost, da je konobar uračunao i pet krajcara dodatka, iako je došla petnaest minuta prije početka glazbe!

Taittinger je dotakne mlitavo vršcima prstiju. Ona se ustane uz naklon: i tada list sa šešira pade na stol.

Tada barun nestane u tami Narodnoga vrta.

XVII

Prvi je put u svome životu barun Taittinger spoznao što to znači: poduzeti korake. U vojsci se ne poduzimaju nikakvi koraci. Sve je uokvireno pravilima. Nema nikakvih komplikacija, a ako se neke i zbudu, onda su posljedica određenih propisa i odredbi, u kojima je moć da se prouzročene zamršenosti ujedno i razriješe. Ali u građanskome životu čovjek tako često mora poduzimati korake. Mora s vremena na vrijeme ponešto poravnati, jer zakoni po svoj prilici nemaju zadaću uređivati život čovjeka, nego protivno, dovoditi ga u nered. Takva razmišljanja nisu dala konjičkomu kapetanu u noći spavati. Rano se ustao, upravo je svitalo jesenje jutro. Još je jučer mislio na policijskoga liječnika doktora Stiasnyja, koji je kao pričuvni glavni liječnik svake godine pozivan na vježbe u Taittingerovu pukovniju lake konjice. Tatittingeru bi bilo posve nemoguće pronaći njemu samo izdaleka poznatoga glavnoga povjerenika baruna Handla, jednostavno zato što ga još nikada nije vidio u odori. A s doktorom Stiasnyjem uvijek je sjedio u kasinu, kod domina.

Policijska je uprava jadnomu Taittingeru priredila neugodnosti. On je bio u civilu i nije se moglo izbjeći a da ga dva stražara bezobzirno ne pretresu na ulazu; da ga uhoda, s kojim se u hodnicima natiskivao, ne prati usputnim, ali prodornim pogledom. Svakim bi pogledom mogao susresti tajnoga agenta Sedlaceka. To je bilo „bolesno“ i „dosadno“. Morao je na jednoj smeđoj klupi čekati mučnih petnaest minuta zajedno s nekim osobama koje je klasificirao kao podnositelje molbe. „Gospodine doktor vas zove!“, napokon se oglasio službenik.

„Ah, barune!“ reče policijski liječnik i ustade. Bio je zaobljen, pretio, na kratkim nogama pristupi hitro ususret konjičkomu kapetanu. Taittinger ga je sebi zamišljao drugačijim. Prilično mu je teško palo ponovno ga vidjeti onakvim kakvoga ga je sebi zamišljao. U civilu je doktor Stiasny nosio naočale na crnoj vrpici – a to je iritiralo konjičkoga kapetana. „Servus, doktore!“ reče nametljivim glasom. Doktor je došao upravo iz bolnice, čuo se na jod i kloroform, poput ljekarne. U gomjem džepu prsluka bljeskao se vršak toplomjera sa živom. Taittinger zbunjeno sjedne. Doktor je upitao za zdravlje drugova iz pukovnije. Konjički kapetan stalno je odgovarao. „Hvala lijepo, sjajno!“ – I: „Kakvo li samo pamćenje doktor ima!“ A on bi sam

najveći broj imena zaboravio, čim bi na odlasku stupio na kolodvor garnizona.

Bila je prava muka tako dugo čekati, prije nego što je mogao istupiti sa svojom molbom. I kako da čovjek počne? „Ovdje je jedna djevojka, doktore, ovaj, istočni grijeh, sada je kod vas“, tako je počeo, a doktor Stiasny već je bio uvjeren da je riječ o nekoj takozvanoj „tajnoj bolesti“ ili o zabranjenoj „stvari-babice“, kako se običavao izraziti. Bilo je potrebno opširno saslušanje prije no što je doktor Stiasny iz izlomljenih Taittingerovih rečenica mogao sklepati o čemu je riječ. Bilo je kao da je morao povezivati kratke komadiće konca. Kada je napokon shvatio, malo se doduše začudio, ali bilo mu je ipak lakše i bio je spreman još istoga poslijepodneva s konjičkim kapetanom oputovati u Kagra. „Ne, dragi doktore, molim odmah!“ rekao je Taittinger. Više ne bi bio kadar čekati ni pola sata. Odjednom, budući da se našao suočen s tim dosadnim Kagra, činilo mu se da već unaprijed osjeća svu jezu s kojom ga je iščekivao. On! U nekakav zatvor! Bilo je to jezovito! Doktor Stiasny je to pred sobom izgovorio tako lako! Dakako, nije svaki čovjek policijski liječnik i ne ide svaki dan u zatvor. Cijela stvar morala se što prije ostaviti za sobom.

Za vrijeme vožnje u Kagra u fijakeru Taittinger je bio i dalje zabrinut. A vozili su se gotovo galopom. Kada su prispjeli, obužeše ga čamotinja, briga i tjeskoba u tolikoj mjeri da je gotovo zapao u stanje ravnodušnosti.

Ravnatelj zatvora, savjetnik u vladi, Smekal nosio je zlatom optočen naočale – što je šokiralo nesretnoga Taittingera. Predstavio se. Pružio je ruku. Činio je sve što je bilo za učiniti, a imao je samo maglovitu predodžbu o svemu što se događalo s njim i oko njega. Kao iz daljine, slušao je kako ravnatelj zatvora govori da on ne može zatvorenicama zabraniti da pišu pisma. Dobro je razumio „poteškoće“ gospodina baruna – ali, kao što je već rečeno: „propisi“! ... A on je želio da se na uznicu Schinaglovu djeluje u tom smislu da više ne piše pisma, osim vlastitomu ocu u Sievering i vlastitomu sinu u Graz. A najbolje bi bilo da gospodin barun sam s njom porazgovara. Nijedan propis nije protiv tomu. Savjetnik u vladi Smekal može odmah poslati da se dovede uznica Mizzi Schinagl, pogotovu ovdje u ured, on sam upravo sada ide u polusatnu

inspekciju. Prije no što je Taittinger sve dobro shvatio, reče doktor Stiasny: „Izvršno!“, i dok se na ubogoga Taittingera spustila nikada prije doživljena olovna i žalosna malaksalost, savjetnik u vladi već je zazvonio, izdao nekakav nalog, s vješalice je već skinuo svoj šešir, i samo rekao: „Dakle, za pola sata, gospodine barune!“ – a doktor Stiasny također je rekao: „U međuvremenu idem u dvorište!“ – i već je obojice gospode nestalo. Nijednom se nisu čula vrata kako se otvaraju i zatvaraju.

Taittinger je već bio sam u sobi ravnatelja, među nepoznatim mu tabelama na zidovima, nasuprot miroljubivim, zelenim fasciklima i čeličnom buretu s mastilom, koje je paklenski rastvorilo svoje crno, pakieno ždrijelo.

Jedan nadzornik ušao je unutra, salutirao i opet izašao van. Kroz otvorena vrata u ured uđe Mizzi Schinagl. Vidno se prestraši. Najprije se zaokrene, kao da želi natrag u hodnik, izgledalo je kao da oklijeva, ostala je stajati ukopana na pragu, pokrivši lice rukama. Bilo joj je rečeno samo da mora kod gospodina ravnatelja. Kada je spazila Taittingera, najprije ju spopade osjećaj da mora pobjeći kao od nekakve katastrofe, a odmah nakon toga i zastrašujuća izvjesnost da su joj svi izlazi zablokirani. Obli je vruća radost, a odmah potom i jednako vruć sram. Stajala je tako nekoliko dugačkih trenutaka s rukama na očima. Bilo joj je kao da Taittingera, ako spusti ruke, više neće moći vidjeti; kao da će odmah nestati. Čvrsto je rukama, iza zatvorenih vjeđa, zadržavala svoj pogled, silom. Napokon je pustila da joj ruke padnu, ali njezine su oči i dalje bile zatvorene. Osjetila je da će već idući tren morati zaplakati, bila je zbog toga žalosna, ali istodobno je to i željela.

Taittinger je bio bespomoćan, kao nikada prije u svom životu. Ustao je, ali nije krenuo prema Schinaglovoj, nego prema zidu i tupo je buljio u nekakvu besmislenu tabelu. Rukama se igrao zelenim šeširićem i sivim rukavicama. To je trajalo nekoliko minuta, prije nego što mu se povratila njegova uobičajena, prirodna ravnodušnost, nonšalantna ravnodušnost. „Da, to si ti, draga Mizzi! Dopusti da te pogledam! Kako si?“ rekao je svojom starom, nježnom, unjkavom vedrinom. To je Mizzi zazvučalo ljupko i otvorila je oči da bolje čuje. „Sjedni, Mizzi!“ rekao je Taittinger, a ona je poslušala i sjela na rub stolca, s rukama sklopljenima na krilu poput kakve učenice. On

pomisli da bi bilo primjeren reći nekakav kompliment; ali takvo što nije se moglo u ovakvim okolnostima. Izgledaš dobro, na primjer, bilo je zacijelo odveć deplasirano. „Hvala lijepo“, zamucala je Mizzi, „što si – gospodine barune došao, oprosti na pismu.“ Pismo je, naravno, bio razlog zašto je on bio ovdje; ali to mora biti rečeno na lijep način. „Veoma je lijepo“, rekla je Mizzi gotovo bezglasno, „doći, kada to molim i kada sam u nevolji. To je tako, tako – plemenito!“ Uz velike napore probila se do tih riječi i, kao odjednom oslobođena, izbije mlaz jecanja iz njezina srca. Taittinger joj se približio gipko, kroz vodu suza vidjela je kako pridolazi, anđeo u sivom uličnom odijelu lebdio je prema njoj. Kada je bio ukopan pred njom, još uvijek nije znao što bi trebao kazati. Nepoznat mu je glas iznenada počeo diktirati, glas koji još nikada nije zamijetio. Govorio joj je: „Obradovao sam se kada sam dobio lijepo pismo. Pročitao sam ga odmah u uredu. Znaš, u osnovi ja sam sasvim dobar momak.“ Želio je nastaviti, želio je još kazati čak i to da bi htio zamoliti za još mnoga pisma, ali njegov jezik odjednom je to odbio i sjetio se da je zapravo želio kazati nešto posve suprotno. Stoga mu se učini primjerenim da sljedeću rečenicu otpočne jednim „ali“. „Ali stvari stoje tako, znaš“, nastavi dalje, „da Zenower, računarski dočasnik, mislim, koji svaki dan dobiva gomilu pošte, i to čini tako čudno, u hitnji, i zato sam sve svoje prijatelje i znance zamolio da mi više ne pišu, osim – osim“ – zapne, onaj nepoznati glas odjednom postane posve snažan, gotovo silovito mu počne diktirati, a on je za njim govorio: „na H. v. T. poste restante!“

„H. v. T.“, ponovi Mizzi, „poste restante.“ Sada je gledao njezinu tamnoplavu kapicu, stajao je pred njom, njegovo je koljeno dodirivalo njezin prugasti, dugački haljetak. Kapa ga je ljutila, bila je od uškrobljene, vlaknaste tkanine, od kakvoga se prave vreće, i on se sjeti grofice Helene W. i kose obiju gospođa te iznenada, naprasitom kretnjom, dvama prstima skine kapu. U istome trenutku Mizzi Schinagl objema rukama pokrije glavu. Ponovno počne gorko ridati. U ukočenim, nepravilnim, bodljikavim pramenovima stršila je Mizzina kosa uvis, a Taittinger se s mukom svladavao da ne učini korak natrag. Ispune ga i preplave jeza i sućut. Da, sućut! Prvi put u životu osjeti sućut. Bilo mu je pri duši kao onomu koji se plaši vlastite sreće. Sramežljivo je pogladio bodljikavi čuperak i čudio se tomu da je to

učinio. Više nije bio onaj stari Taittinger, izgubio se, pao, a padanje mu je priuštilo novu, nepoznatu slast, nalik na lebdenje. „Kada izlaziš?“ upitao je i opet posuvratio mrsku kapu iznad Mizzijeve mršave glave. „Ne znam“, jecala je. „Najradije bih da ostanem ovdje!“ – „Vidjet ću što mogu učiniti!“ rekao je Taittinger. „Hvala ljepo, gospodine barune!“ odvratila je Mizzi.

Više nije bio u stanju gledati je. Odjednom mu se učini da je bio kriv: samo što nije znao kako, zašto, Schinaglova je to vjerojatno osjetila. Digla se uz nenadani, nagao pokret. „Smijem li ici, gospodine barune?“ upitala je, a njezino ustajanje, pogled, glas bili su dostojanstveni.

„H. v. T. poste restante“, rekao je Taittinger. Njezine drvom potplaćene sandale zaklapale su najprije po drvenom podu ureda, a onda još glasnije i tvrđe po kamenom hodniku. Taittinger se više nije osvrtao. Stajao je okrenut prema zidu i tupo buljio u besmislene tabele.

Tek se sada sjetio da je trebao upitati za sina. Gdje se napokon nalazi? – Oh, u njemu nije bilo ni u kom slučaju ništa od osjećaja dužnosti! Jednostavno ga je boljelo što je povrijedio zapovijed koju je nalagala ljubaznost. Istodobno se nejasno sjeti kako je, na primjer, poručnik Wander, koji je imao izvanbračno dijete, svaki mjesec morao za to plaćati određeni iznos. Zašto on, Taittinger, sve do sada nikada nije ništa platio za dječaka nije mogao samomu sebi objasniti. To je suovisno s neshvatljivim „zakonima“. Nešto ga je, međutim, boljelo, ali nije točno znao što je to bilo. Osjećao je samo da nikada ne bi mogao zaboraviti ošišanu kosu Mizzi Schinagl. I njegova je desna ruka, izgledalo je, zadobila svojevrsno pamćenje. I unutar nje površina njegove desne ruke bez prestanka bi u sebi nosila sjećanje na bodljikavi, kruti čuperak kose Mizzi Schinagl.

Kada je s doktorom Stiasnyjem ponovno sjeo u kola i vozio se natrag u grad, počeo je, protiv svoje volje, govoriti besmislene stvari, pripovijedati vedre, opširne, upravo djetinje stvari; iz svoje mladosti. Nekoliko je trenutaka slušao samoga sebe kako govori i došlo mu je kao da je već ostario, i osjetio je vlastiti govor kao smiješan, i vježbao se u obzirnosti prema samomu sebi, i sastojao se od dva Taittingera: jednoga mladoga i budalastoga i jednoga staroga i razboritoga.

Smeten žalošću odvezao se poslijepodne na sastanak s Matznerovom. Pustio je da mu se opširno ispričava priča o čipkama i cijelome sudskom postupku. Na vlastitu zaprepaštenost, shvatio je čak i poslovne tijekove.

Malo mu se gospođa Matzner gadila. Prvi je put osjetio razliku između dosade i gnušanja. Bio je čak u stanju čuditi se mirnoj savjesti Matznerove, jer je shvatio da je cijeli sudski postupak prouzročila jedino njezina pohlepa za novcem. Na čudan se način istodobno osjećao kao odbijen i kao privučen, beznadno upleten u „stranu priču”. Kada je tijekom pripovijedanja Matznerove palo Sedlacekovo ime, konjičkoga kapetana spopao je i strah. Brzo je platio i otišao te za sobom ostavio bespomoćnu Matznerovu. „Moja adresa, gospodine barun”, povikala je i na poledini kuverte, koju je naglo izvukla iz torbice, napisala je svoju adresu.

Konjički kapetan ljubazno je stavi u novčanik.

Matznerova je ostala sve do u kasnu večer. Većemji jesenji zrak bio je jasan, oštar i opor. Kada se Matznerova podigla da krene prema konjskoj željeznici, osjetila je laganu vrtoglavicu u glavi i ledene žmarce oko srca. Bila je uvjerenjena da je to od vina na koje nije bila navikla i od uzbuđenja koje joj je priredio barun. Na putu u konjskoj željeznici donese u sebi odluku da popije čaj od kamilice.

XVIII

Sljedećega dana Matznerova je nastavila sa svojim uobičajenim životom. Nije se budila bez vedrine. Od onoga dana u kojem je konačno uvidjela da za nju više ne vrijede interesi svijeta više nije čitala novine. Dvostruki susret s barunom danas joj je donio još nekakvu utjehu. Najvažnije novosti iz novina „Kronen-Zeitung“ i „Neuigkeits-Weltblatt“ donijela joj je kućepaziteljica, koja je došla oko devet sati izjutra pospremati. Iako je bila škrta u davanju napojnice i prijavila je kao samicu, kućepaziteljica ju je ipak oslovljavala kao milostivu gospođu. (Uglavnom je izbjegavala oslovljavanje.)

Ovaj se dan, dakle, ni u čemu zasad nije razlikovao od minulih. Još su se uvijek zadržali svijetli, blagi jesenji dani. Matznerova je, dok je kućepaziteljica zakopčavala odjeću, sastavila raspored sati. Najprije je željela posjetiti banku Efrussi, potom bilježnika i, napokon, policijsku upravu, kako bi se još jednom vidjela s inspektorom Sedlacekom. Bila je mišljenja da je važno priopćiti Sedlaceku da je stigla zajedno s Taittingerom.

Na ulici, međutim, dok je bila obuhvaćena blagim, srebmastim dahom milostive jeseni koji je pobuđivao nadu, Sedlacek joj je izgledao sve važniji. Sve nametljivija bila je i želja da se zbog sastanka s barunom pohvali pred bilo kim tko bi to znao cijeniti. I učinila je odlučan korak prema Schottenringu, prema kavani Wirzl, gdje je inspektor Sedlacek s policijskim izvjestiteljima običavao igrati tarok. Tko to može točno znati? Sve je moguće. Moglo bi biti da je barun u Beč stigao zbog nekoga važnoga posla; u civilu: Zašto je bio u civilu? Možda Sedlacek već zna nešto поближе. Moguće je i to da je za nj važno da nešto sazna. Često je dolazio u kuću Matznerove kako bi izvidio tko je od gospode prošlu noć bio tamo. Gospoda urednici također su sjedili u kavani, među njima i Lazik. Moguće je da bi i novine pronašle svoju sklonost i interes za priču Matznerove.

U kavani Wirzl bila je stanika između dviju partija. Sedlacek i njegovi sustolnici jeli su prašku kobasicu s hrenom i pili su malu ekstra pivu. Pozdravili su gospođu Matzner sa srdačnim „Dugo vas ne vidjesmo, tetko Fini!“ Dobila je šalicu s kiflom od maks i, dok je u ustima s užitkom drobila prepečenu kiflu, počela je svoju priču riječima: „Dakle, gospodine Sedlacek, iznenadit ćete se! Sjedim ja tako

bezazleno u Narodnome vrtu – i tko to odjednom dolazi? Glazba upravo svira: 'Gore, gdje su oblačci' – i tko to onda dolazi? ...?

„Vidi, vidi!“ inspektor je stalno ponavljao. Urednik Lazik datum Taittingerova odlaska na put zabilježi na narukvicu, za svaki slučaj. „Veoma vam zahvaljujem!“ rekao je Sedlacek. Matznerova se ustane. Nalikovala je na balon koji je upravo odbacio teret i ponosno i slobodno stupa u više predjele. Odlebdjela je iza vrata. Otišla je kod Efrussija.

Carski savjetnik, međutim, danas, po prvi put u trideset godina, nije radio. Gospođu Matzner primio je knjigovođa, čovjek koji se promijenio, gotovo da je izgledom postao tuđ. Priopćio je Matznerovoj da je carski savjetnik jučer noću iznenada odveden u kliniku, da će biti upravo operiran, riječ je o slijepom crijevu i pitanje je života i smrti.

„A što se dogodilo s novcem?“ povikala je Matznerova. „Kojim novcem?“, upitao je knjigovođa.

„Mom, mom!“ viknula je i pala u stolac, snažno, kao da je iznenada dobila dvostruku kilažu.

„Ma mir, smirite se“, rekao je knjigovođa. „Banka ostaje banka, gospođo Matzner, čak i u najgorem slučaju, od čega nas sačuvao Bog! Vaš novac ostaje vaš novac!“

„Radije ću sama otići u kliniku“, rekla je. „Najavit ću se.“ Već su joj suze bile u glasu, a srce joj je bilo stisnuto. Strašna magla vladala je pred njezinim očima. „Adresa, adresa!“, vikala je. Dao joj je adresu. Bila je, iako su joj noge drhtale, a srce lupalo, kao nekim čudom, u trenu vani, već se ljuljala u fijakeru. „Klinika Haselmeyer“, vikala je kriještao, kao da je vikala: „Vatra!“

Stigla je točno petnaest minuta nakon što je carski savjetnik Efrussi umro od posljedica operacije slijepom crijeva. Rečeno joj je to hladno i poslovno, kao što je to i svojstveno za klinike.

Preplavi je nesvjestica. Probudila se u sobi za inspekcije, gdje je vladao grk i oštar zadali nišadora. Uz rame sestre gegala se niz stube. Stopalima je još osjećala pod, a njezina desna ruka zaštitni zagrljaj, njezina lijeva mrežicu. Ali njezine misli više nisu imale nikakvo uporište. Poput jata podivljalih ptica međusobno su se rasipale, u svojevrsnoj bezglasnoj graji, potiskivale su se glavama i krilima, nenadano nestajale i onda se opet vraćale u ponovno

uspostavljenoj zbrkanosti. Srce više nije udaralo, dizalo se, njihalo, gore i dolje, gore i dolje. Netko je Matznerovu upitao za adresu. Netko ju je položio u kola. Netko ju je predao kućepaziteljici. Odveo je u stan, položio na sofu. Još je bila toliko prisebna da kaže: „Ostavite me nasamo, želim spavati!“ Ostavljena je nasamo. Otišla je do kovčega i pregledala novac. Uzela ga je sebi, novčanik i srebrnu mrežastu torbicu. Oboje je stavila u čarapu. Ugodno je popunila srebrnu vrećicu, skliznula je od lista naniže prema gležnju, dražesna životinjica. Spustila se u naslonjač. Zaspala je s unutarnjom željom da prespava tjedan, mjesec, cijelu godinu.

Probudila se, međutim, uvečer istoga dana, sunce još nije bilo zašlo. Čelo joj je gorjelo, san joj je bio gluh i olovan. Hladni su joj žmarci jedan za drugim jurili kroz tijelo. Uspravila se, zadahtala se do vrata, otvorila ih, skupila sve snage i povikala: „Gospođo Smelik, gospođo Smelik!“, i čudila se samoj sebi da još nije izgubila glas. Kućepaziteljica je stigla, razvezala joj stezник, a tijelo gospode Matzner je nalikovalo na bezobličnu, bijelom užađu obuhvaćen, bujnu masu od neodređene supstance. Nije dala da joj se diraju čarape.

Gospođi Smelik izgledalo je da je stigla na vrijeme da pozove liječnika. Rekla je to i Matznerovoj, iako je priznala da ne vjeruje da se bolest više uopće može točno pojmiti. Uzrujala se. Matznerova je samo upitala: „Koliko košta jedna vizita?“ – „Pola forinte“, rekla je kućepaziteljica, „to mi je poznato od prošloga puta, kada je bio kod gospode Majorin.“ – „Što se mene tiče, pozovite ga!“ rekla je Matznerova. Mislila je još samo na čarape s novcem i kako da ih svuče bez svjedoka i stavi ih u krevet, ispod jastuka.

Stigao je doktor. Matznerova je već svučena ležala u krevetu, jedva da je više osjećala čarapu s novcem ispod jastuka. Činilo joj se da već nevjerojatno dugo tu leži i na nešto čeka. Lice joj je gorjelo, s vremena na vrijeme imala je osjećaj da njezina glava više ne pripada njezinu tijelu: jer bilo je posve hladno, gromada leda. Napokon je začula ključeve, pomislila je na tren koga to ona čeka i tko bi sada mogao doći, a nije se mogla toga sjetiti. Dobro je vidjela kako kućepaziteljica ulazi s nekim nepoznatim gospodinom i dobro je znala da je to bila kućepaziteljica i neki nepoznati gospodin – ali istodobno joj se činilo da je unišla Mizzi Schinagl i iza nje barun

Taittinger. Kakav izmijenjen svijet! Nadolazili su udvoje i utroje ljudi, a tu se više čovjek nije mogao snaći. Liječnik – ili je to bio barun Taittinger – namignuo je kućepaziteljici – ili je to bila Mizzi? – da izađe i približio se krevetu i izvadio iz džepa prsluka nekakvu blještavu stvar. Matznerova je kriknula. Duskora se smirila, kao uspavana mirisom cigareta i karbola, koje je ispustio liječnik.

Pipao ju je, kuckao, osluškiavao, uhvatio je za ruku. Njegovi dodiri bili su jednako bolni kao i dobrodošli, jednako ugodni kao i ponižavajući, istodobno su uznemirivala i krotili ćud Matznerove. Liječnik se udaljio. Poput tamne, maglene mrlje stajao je negdje povrhu umivaonika i djetinje zapljuskivao vodom. Još jednom otišao je do vrata, ponovno se pojavila kućepaziteljica, a ovaj je put bila stvarno, a ne podijeljena, preobražena Mizzi. I liječnik je bio liječnikom i više nije imao ništa s barunom Taittingerom. Matznerova je jasno i razgovijetno ćula što je liječnik rekao kućepaziteljici: naime, ovo: „Upala porebrice! Ima visoku temperaturu. Poslat ću jednu sestru. Bit će ovdje za otprilike pola sata. Možete li toliko ostati ovdje?” – „Da, gospodine lijećniće!” rekla je kućepaziteljica. Ostala je. Sjela je na krevet, odmah uz Matznerovu. Lice kućepaziteljice rasplinulo se, otplovilo je, rastopilo se u nekakvu sivu kašu. Pripovijedala je djetinje dogodovštine iz njezina djetinjstva.

Slijedećega jutra krenulo joj je nabolje. Nije lijećniku o tome dala nikakav razlog za sumnju: odmah je upitala, koliko će njegov posjet koštati. „Pola forinta!” rekao je. Eto – mislila je u sebi – ako on misli da će morati češće dolaziti, bilo bi bolje odmah se dogovoriti. A da ga udobrovolji, isprićala je kako ju je nagla smrt njezina bankara Efrussija dovela u opasnost da ostane bez i onoga „posljednjega”. Svakako, rekao je lijećnik nježno, još bi nekoliko puta trebao doći, ali nije potrebno dovoditi svećenika. Najbolje je da se to dogovori nakon potpunoga ozdravljenja.

Sve dok je u sobi bio lijećnik, Matznerova je bila vesela. Kada je, međutim, otišao, od svega što je kazao, u sjećanju nije zadržala ništa osim njegovih rijeći o svećeniku. Odjednom joj se hrabri lijećnik učini prijetvomim i neiskrenim, podmuklim i vijesnikom skore smrti. Duhovnik! Mnoge, mnoge godine nije joj padao na pamet. Duhovnik! Sjeti se svoje pričesti. „Isuse!” često je u svom životu zazivala, baš kao i: „Isuse – Marijo i Josipe” – a da pritom nije mislila ni na što.

Zašto je liječnik govorio o svećeniku? Zašto je rekao, još nije potrebno misliti na nj? A kada je to rekao, nije li to bio dokaz, upravo obrnuto, da je baš vrijeme misliti na nj? – Smrt? Je li blizu? – Što je to bila smrt? – Svojevrsna pričest, ali vjerojatno u crnini, umjesto u bjelini.

Matznerova je pojela vrlo malo juhe od prekrupe, zaspala je, sanjala vlastitu pričest, roditelje, a potom sudski postupak, suca, državnoga odvjetnika, odvjetnike, porotnike. Nekoliko je puta glasno povikala: „Molim za milost.“ – Uvečer se temperatura povisila. Malo prije ponoći molila je za svećenika. Bio je to jednostavan čovjek. Iza sna, bio je još jednostavniji, nego danju. Već dugo nije opremao umirućega, naročito bolesnika u groznici. Nije shvatio sve što mu je Matznerova rekla.

Tako ga je, na primjer, upitala vjeruje li da će je posao kojim se cijeli život bavila odvesti u pakao. A kada ju je on upitao kakvim se poslom bavila, rekla je da je bila vlasnica kuće Matzner na Wiedenu. Nije shvatio i rekao je kako biti vlasnik kuće nije nikakav grijeh. Rekla mu je, nadalje, da je neudata. Ni to nije bio nikakav grijeh u njegovim očima. Bila je umorna i zatvorila je oči, a župniku se učinilo da je zaspala. Bila je, međutim, budna i, usprkos groznici, mogla je jasno misliti. Veliki strah od smrti rastjerao je njezinu zbrkanost. Strah pred onostranošću razbistrio je njezin mozak i razvedrio je njezinu dušu. U jednoj i zdvojnoj predodžbi koju je za života imala o težini krivnje i o mogućnostima da je otkloni ili barem malo olakša novac je bio prvo sredstvo uz čiju bi se pomoć čovjek mogao izmiriti. Dok je oči držala zatvorenima, trezveno je razmišljala kako bi čovjek mogao biti razriješen grijeha posredstvom milostinje. Cjelokupan grješni život, javna kuća i sudski postupak, kojim je Mizzi Schinagl dospjela u zatvor, malo podmuklo, nepravedno odbijanje, koje je katkada zaračunavala svojim gojenicama, a što su bili grijesi koji se u katekizmu nazivaju Jakim grijesima, poput ogovaranja i bogohulnih izraza, kojima je njezin život vrvio. Bila je čak donijela odluku prečasnomo Gospodinu kazati da svoj novac želi ostaviti u dobrotvorne i crkvene svrhe, a jedan dio u korist Mizzi Schinagl, koja je ipak morala sve izgubiti. Da, sav novac! Iako je bankar Efrussi već bio mrtav – nakanila ga je tamo negdje opet potražiti – i usprkos njezinu nepovjerenju prema udvostručenom knjigovodstvu, moralo je

nešto ostati i u samoj banci! Nešto, ne puno! Mora, dakako, nešto ostati za ukop. To treba biti lijep sprovod, pomislila je i pokrila se jastukom. Vrlo brzo i tečno, kao da recitira nešto odavna naučeno naizust, pripovijedala je prečasnom Gospodinu da želi trećinu svoga novca ostaviti siromašnima, trećinu crkvi, trećinu Mizzi Schinagl. Sutra je željela da joj dovedu njezinoga bilježnika, odmah ujutro. Župnik je klimanjem odobravao. Upitala ga je, uz prikriveno nepovjerenje u glas, koliko, prema njemu, košta sprovod prve klase, s četiri vranca. To bi, rekao je prečasn Gospodin, moralo znati potrebno poduzeće „Pietas“, i lako je to doznati. Njemu, u svakom slučaju, ne ide više od jedne forinte za misu zadušnicu, to je pristojba. Sada je bila spremna umrijeti, a župnik je počeo svoje. „U pokajanju i poniznosti ispovijedam svoje grijeh“, rekla je Matznerova zvonkim glasom, poput kakve učenice.

Ponovno je pala među jastuke i odmah utonula u san. Spavala je mirno i bez snova cijelu noć. Ujutro se probudila s manjom temperaturom, živahna kao nekoć dok je bila zdrava i ispunjena snagom. Odmah je poručila po bilježnika, nije se više trebalo štedjeti na novcu, kućepaziteljica je mogla uzeti fijaker. Bilo je kao da se Matznerova priprema za smrt, kao što se drugi pripremaju za velike „transakcije“. Dala je da joj obuku plavu noćnu kapicu i haljetak s blijedoplavim gajtanom. Takva je primila bilježnika.

Najprije je upitala što bi se moglo dogoditi s novcem koji je položen u banku pokojnoga Efrussija– a bilježnik ju je umirio: ne prijeti nikakva opasnost. Novac je bio na sigurnom. Matznerova je zatražila da bilježnik sastavi oporuku i dala je izjavu vjernu onom obećanju koje je sinoć dala župniku. Bilježnik je bilježio na jednom papiru, izvukavši iz svoje kožne torbe mastilo i pero i sjevši za stol. Najprije je napisao uobičajene formule svojim laganim, promišljenim krasopisom. Kada je stigao do brojki, okrenuo se i upitao gospođu Matzner: „Je li vam jasno kako je velik vaš imetak?“ Nije znala. „Iznosi točno“, rekao je bilježnik prebirući još jednom papire, „trideset dvije tisuće forinti i osamdeset pet krajcara. Tisuću forinti ste prije dva tjedna digli kod Efrussija!“ – „Koliko?“ upitala je Matznerova. „Tridesetidvjetisućeosamdesetpet!“, ponovio je bilježnik.

Tako puno novca – a morate umrijeti! Zašto ste se uopće razboljeli? Nije li cijela bolest samo pusti san? Što napokon znaju liječnici? Nije

li to samo ozbiljna potresenost zbog Efrussijeve smrti? Tko je rekao da uopće morate umrijeti? Gdje je to zapisano? A kada biste živjeli još dvadeset ili, recimo, samo još deset godina – ne bi li to bilo dovoljno vremena da nastavite oporuku? „Jeste li sigurni, gospodine bilježniče?“ upitala je. „Sasvim siguran“, potvrdio je. – Ponovno se podboči na jastuk i razmišljala je jedan trenutak, jedan veoma, veoma dugačak trenutak, dok je bilježnik otreseno pero strpljivo držao centimetar iznad papira.

Konačno se odlučila. Podbočila se i rekla, malo posramljena: „Željela bih ostaviti samo tisuću forinti, koje imam ovdje u kući, zasad! Ako je nužno, još bih vas jednom zamolila. Na tri dijela, gospodine bilježniče! 300 za siromašne, 300 za crkvu, 300 za Mizzi Schinagl. 100 ostaje za ostale troškove.“ Nije znala što bi bili „ostali troškovi“, samo je tako rekla. Činilo joj se da je time ostavila dojam određene velikodušnosti. „Ostale troškove“, rekao je bilježnik, „to bi se moralo specificirati.“ – I predloži: „Sprovod i nadgrobni ploča!“ Dvije riječi koje su Matznerovoj u tom trenutku zazvučale zastrašujuće, kao priprema za smrt.

I bilježnik je već pisao, polako, ali neumoljivo. Nepronično je bilo njegovo tijelo, njegova glava, njegovo lice. Želio je misliti na sve – ili na ništa. On je bio činovnik, činovnik ograđen u sebe. Tko bi znao što se sve događalo u jednom zatvorenom uredu, u jednom carsko-kraljevskom uredu za bilježništvo?

Matznerova je zadržavala dah. Proživljavala je svekoliku svečanost događaja – i ujedno vlastitu potajnu izvjesnost da bi mogla još dugo živjeti. Napravila je probno umiranje. Cijeli svijet – uključujući i jučerašnjega prečasnoga gospodina – već se radovao njezinoj smrti. Samo je njoj poznato da će još ostati na životu. I kakav bi to život samo imao biti! Život novorođenoga, onoga koji se iz onostranosti vratio kući.

„A ostatak vašega imetka?“ upitao je bilježnik.

„O tome ćemo još razgovarati!“ rekla je Matznerova. Potpisala je perom koje joj je pružio bilježnik. Papir je temeljito zatvorio u debelu, platnom obloženu kuvertu. Potom ju je zapečatio. Svijeću i pečatni vosak izvadio je iz aktovke. Pred gorućom svijećom, koja je podsjećala na smrt, Matznerova je zatvorila oči. Otvorila ih je tek

kada je čula da bilježnik dašće. „Doviđenja!" rekao je bilježnik. Ona mu se nasmiješila.

S velikim tekom pojela je juhu od prekrupe i poželjela nešto konkretno. Spopala je jaka želja za gulašom i kriglom Okocimera. Nije bila bolesna, uopće nije bila bolesna. Namjeravala je još samo nakratko, dan-dva glumiti nekakvu bolest. Uvečer, kad je liječnik došao ponovno, nije ga, međutim, prepoznala. Znoj joj je u velikim biserima stajao na čelu. Kapu je pričvrstila čvrstim gumenim povezom. Imala je osjećaj kao da nosi krunu i usrdno moli: „Skinite mi krunu!" – i nejasno se spomenuvši jučerašnjega odrješenja, dodala je: „Trnovu krunu!" – Ali nitko nije pazio na ono što je rekla. Toplomjer je pokazivao 40 stupnjeva.

Iznenada je počela vikati. Osjetila je oštru bol u leđima, kao da joj je netko s obje strane naoštrenim mačem probo rebra. Široko je otvorila usta, dah joj je izlazio, željela je nešto povikati: zraka prozor – ali odmah je na to zaboravila. Postalo joj je veoma vruće, spopao je neizreciv strah, bubnjala je prstima po pokrivača. Razrogačila je oči. Liječnik je sestru poslao u ljekarnu po kisik, kako bi pripremio injekciju morfija. Sestra se vratila s okruglom posudom. U tom se trenutku Matznerova pridigne u krevetu i odmah opet padne natrag. Lagan trzaj pokrenuo je njezine vjeđe, a njezini prsti poskakivali su po pokrivaču. Potom je svoju desnu ruku prebacila preko naslona. Mir je došao nad Josephinu Matzner.

Pokopali su je na prvi kišovit dan te jeseni. Bio je to sprovod treće klase, s dva vranca bez poslužitelja obučenoga u gajtanima optočenu odoru. U skladu s propisima, bilježnik je u novinama objavio uobičajenu bilješku: „Traže se nasljednici!"

Dva mjeseca poslije javio se sinovac Matznerove, hmeljar iz Saaza, dobrostojeći i bez ikakva osjećaja zahvalnosti ni prema sudbini ni prema tetki.

Ženski kazneni zavod u Kagranu dobio je vijest da je uznica Mizzi Schinagl kao nasljednica preminule neudavane Josephine Matzner došla u posjed tri stotine forinti.

Zabilješku u novinama pročitao je policijski izvjestitelj Lazik. U njegovu mozgu prebogatom dosjetkama oblikovao se posve konkretan plan. O tome je porazgovarao sa svojim prijateljem, višim inspektorom Sedlacekom, na Schottenringu u kavani Wirzl.

XIX

Nadaleko i naširoko vladao je duboki, upravo okrutno duboki mir, a službena korespondencija policije, koja je običavala priopćavati i najbanalnije slučajeve, jedva da je iznosila dvije i pol stranice dnevno. Policijski izvjestitelj sjedio je potišten u kavani Wirzl, iscrpljen nepodnošljivim mirom, ukočen mirom bez događaja i bez ikakve nade za bilo kakvu senzaciju. Svaki put kad bi se vrata otvorila, ljudi su podizali pogled sa svojih karata. Kada je ušao jedan od tajnih agenata, koji su ulazili i izlazili iz Wirzla, gledali su ga napetim pogledima, kao da je moguće očima saznati ono što uši još ne zamjećuju. „Ima li išta?“ upitalo je pet-šest ljudi odjednom. Tajni agent nije skinuo kruti šešir; što je bio znak da ne kani sjesti i da nije imao što ispričovijedati. Glave su se opet spustile u neutješnu letargiju kartanja. Jedini je izvjestitelj Lazik u tišini slijedio posve određenu ideju. Na njemu se ništa nije primijetilo. I on se pravio kao da je, baš poput ostalih, iznemogao od bezizglednosti u ovim kukavno mirnim vremenima. On je, međutim, preo nit po nit, pleo ih je u petlju i onda opet razdvajao, svezivao je udaljenosti u bratimski čvor, a s druge strane rasijecao je ono što je zapravo bilo suovisno, jer njemu je bio potreban jedan jedini član određenoga slijeda misli za neke druge lance, veze i srodnosti. I sam je osjećao neku suovisnost između smrti bankara Efrussija i Josephine Matzner. Kada se dobro prisjetio, svojedobno je bankar Efrussi glasovite bisere Schinaglove podijelio i čak vjerojatno prodao u Antwerpen. Izravna povezanost između bisera, Perzije, šaha, Matznerove, Efrussija i Schinaglove nije se nikako mogla uspostaviti, ali bilo je vrijedno truda i obećavalo je uspjeh ako se uspostavi i neizravna povezanost. Nadalje, tada je u nezasitnu prijevaru, čija je žrtva postao budalasti musliman, bio upleten i barun Taittinger. Dobro je da je pokojna Matznerova, malo prije svoga naprasitoga kraja, bila u kavani Wirzl! „Materijala“ je bilo u izobilju. Lazik, pripazi!, rekao je Lazik.

Jednoga prijepodneva, dok su tako sjedili uza svoj depresivni tarok, Lazik je slučajno duboko uzdahnuo. „Što se dogodilo?“ upitao je Keiler. „Hoćeš li opet pisati pjesme?“ To je u tom krugu bila uvreda. Bilo je još nekoliko novinara koji su pamtili Lazikovu zbirku pjesama. „Čovjek postaje doista sjetan“, rekao je Lazik, „kada tako razmišlja o

smrti. Koliko je, zapravo, tomu kako je pokojna Matznerova sjedila ovdje, a sada je već jedu crvi? „Velik je novac ostavila za sobom!“ Ostali su samo kimali. „Bilo je vrijeme da umre“, rekao je Sedlacek. „Došla su nova vremena. Ovdje ona više nije pristajala. Kuća u Zollamtsstraße ju je upropastila.“ – „Vrhunac njezina života“, rekao je Lazik, „bio je šah. Sjećaš li se bisera? Gdje su završili?“

„Kod Efrussija“, odgovorio je Sedlacek. „Ali i on je već mrtav!“

„Da, kada pred sobom sada imamo takvu priču“, otpočeo je opet Lazik. „Šah nikada više neće doći?“ – „Vjerujem, jednom je „Fremdenblatt“ o njemu već govorio, doktor Auspitzer jednom je o njemu već govorio u uredništvu.“ – „Nama to nije poznato“, rekao je Sedlacek. Izgovorio je „nama“ veoma naglašeno, gotovo svečano. „Efrussi je zacijelo bisere prodao?“ upitao je Lazik bezazleno, a istodobno je povikao: „Kralj! Dolnjak!“, i bacio je karte na stol kako bi u tom štropotu promakla važnost koju je pridavao vlastitom pitanju. „On ih je predao Gwendlu za komisiju. Mjesecima su bili u izlogu. Često sam ih promatrao, zajedno s našim stručnjakom za dragulje, inspektorom Farkasom. Jednoga su dana nestali!“

Razgovor je zamro. Nastavilo se s igrom. Uobičajena apatija spustila se na kavanu, poput teške ljetne omare koja se povratu nakon neznatnoga, varljivoga, neučinkovitoga povjetarca.

Lazik je izgubio dvadeset pet krajcara od Keilera. On je to želio izgubiti. Bio je praznovjeran. Uoči svake teške zadaće prinomio je žrtvu bogovima. Iznenada se ustao. „Danas sam pozvan“, rekao je. I već je, bez pozdrava, nestao.

Prvo je otišao u Wasagasse kako bi prevario svoje prijatelje, jer je znao da im je u njihovoj naravi, kao i u njegovoj, stajati pred vratima i uhoditi onoga koji je na odlasku, kako bi barem znali za smjer kojim je udario. Potom je skrenuo u Währinger ulicu, uskočio u konjsku željeznicu, stigao na Opernring i sišao. Išao je u Kärntner ulicu kod velikoga trgovca draguljima Gwendla.

Tražio je da izravno razgovara s gospodinom Gwendlom. Gospodin Gwendl dobro ga je poznao. On je sjedio u stražnjem dijelu dućana, u uskom, zeleno tapeciranom uredu knjigovodstva ispred crnih ormara i ormarića, koji su pokazivali svoje nježno, tamnoplavo, samteno ždrijelo i svekoliku svjetlucajuću, blještavu, veselu raskoš,

koju su progutali. Zatvorio je sve kutije, odložio je povećalo i primio urednika Lazika.

„Čast mi je, gospodine trgovački savjetniče!" rekao je Lazik.

„Gospodine uredniče!" rekao je trgovački savjetnik Gwendl. „Kako vas mogu poslužiti? Možda cigaretama? Sjednite, molim" – i dok se trgovački savjetnik sagnuo da iz donje ladice izvadi duhan Virginia – a Trabukos se nalazio u gornjoj, namijenjen boljim gostima – poslovnim prijateljima i mušterijama iz krugova plemstva, na primjer – zapazio je jednim otvorenim okom Lazikove ruke. Predahnuo je kada je, napokon, škrinja sa cigaretama bila na stolu. Najprije se govorilo o novostima, kojih je bilo tako malo u tim mirnim vremenima. Riječ je bila o tome kako se u uredništvu novina „Fremdenblatt" nedavno govorilo o novom posjetu šaha od Perzije.

Spominjanje toga suverena probudilo je u trgovačkome savjetniku Gwendlu ugodne uspomene. One su se odnosile na biserni lanac Schinaglove, koji je Efrussi dao Gwendlu na komisionu prodaju. U dućanu su dugo uzaludno čekali. Napokon ga je pokupio komisionar Heilpern iz Antwerpena. Kupio ga je trgovac draguljima Perlester. Zaradili su dvije tisuće forinti, na dvoje. Biseri su bili vrijedni pedeset tisuća forinti. Perlester ih je prodao za šezdeset tisuća – tako se govorilo u stručnim krugovima.

Tisuću forinti, ipak, nije nipošto bilo za odbaciti. Da, šah od Perzije ponovno je došao. Eto, Bog zna, dalo bi se još jednom nešto zaraditi. Trgovački savjetnik Gwendl se razveselio. „Vjerojatno je gospodinu trgovačkomu savjetniku poznato", počeo je Lazik – počinjao je uobičajeno u trećem licu – „Vjerojatno je gospodinu trgovačkomu savjetniku poznato, gdje se nalaze slavni biseri?"

Trgovački savjetnik ispričovijedao je ono što mu je bilo poznato. Obećao je, međutim, da će se o daljnjoj sudbini bisera raspitati kod kolege Perlestera. Lazik je za tjedan dana mogao doći po detaljnije informacije.

Govorilo se još o vjetru i vremenu, o dvorskome društvu i o slabom poslovanju u ovoj godini, dok je u svim prethodnim godinama posao „cvjetao", kako se to izrazio Gwendl.

„Evo, uskoro će Božić!" rekao je Lazik.

I uz takvu konstataciju rastao se od osokoljenoga trgovca draguljima, koji se pomalo počeo nadati da bi muhamedanski šah,

baš i promišljeno, u Beč mogao doputovati za kršćanske blagdane. „Danas sam pozvan u goste“, rekao je. I već je, bez pozdrava, nestao.

Nakon nekoliko dana Lazik je saznao kojim su putem krenuli šahovi biseri. Odlučio je, međutim, da čitateljima novina „Kronen-Zeitung“ neće odmah cijelu priču iznijeti na nekakav nezgrapan način, kako bi to učinio njegov nemaštoviti kolega Keiler. Ta priča, naprotiv, mora biti brižno skladana; mora biti skladana.

Najavio je niz članaka pod naslovom: „Biseri Teherana. Iza kulisa visokoga svijeta i polusvijeta“. Otpočeo je jednostavnom tvrdnjom, kako to često znaju učiniti znameniti pisci romana: naime s viješću da je Josephine Matzner – Lazik je pisao: „izvjesna Josephine Matzner“ – nedavno preminula. I nakon uobičajenoga retoričkoga pitanja: „Tko je bila ta Josephine Matzner?“, slijedio je opis kuće, od njezina osnivanja godine 1857., njezinih stanarica i njezinih posjetitelja i stalnih gostiju iz visokoga otmjenoga svijeta, doduše, bez imena, ali s oznakama koje nisu ostavljale mjesta za nesporazum. Taj niz članaka istodobno se prodavao u malim svescima, doduše otisnutima kao novine, ali sa šarenim ovitkom, na kojem se mogla vidjeti simpatična polurazodjevena djevojka na otrovno zelenom šezlongu. Bila je samo šarenilo i očekivanje.

Ležala je tamo klonula i spremna za napad, ujedno. Sveščići su se prodavali u trafikama i papirnicama. Kupovale su ih gimnazijalke, švelje, pralje i kućepaziteljice, naročito ako su prije toga pročitale članak u novinama „Kronen-Zeitung“. Zadugo nije bilo govora o biserima, što je naslov svakoga dana obećavao.

Za tih je dana Lazik u kavanu Wirzl navraćao samo na par minuta dnevno. Nije mogao podnositi kolege i tajne agente. Osjećao je da mu pomalo zavide, ali i da s njim više ne postupaju kao s nekim posve sebi jednakim. Nisu oni bili „pjesnici“. Nije im radila „mašta“. Imali su „vijesti“, velike, male, senzacionalne, ali nikada „priču“. Za vrijeme suše, kakva je trenutno vladala, trijebili su i obavještavali o skromnim dnevnim novotarijama, o tučnjavi s noževima, o rođenju trojki, padu kroz prozor s četvrtoga kata. Lazik je upravo izdao Metiera. On nikada nije dolazio u obzir kao promatrač kod taroka.

Često je snatrio o tome da odjednom zaradi puno novaca i napusti posao. Bližila mu se šezdeseti peta, u ustima mu je ostalo još malo

zubi, a glava mu je bila ćelava. Žena mu je umrla mlada, kći mu je živjela s njegovom sestrom u Podiebradu. Nije bio ispunjen brigama, ali tu su bile nevolje, male krivnje, bolni vjerovnici, kamate koje su opasno narastale, konobari koji više ne daju na veresiju. Ah!, njegova je duša vapila za skupocjenostima iz viših sfera. Volio je skup život, utrke, mirne restorane u kojima poslužuju ponositi konobari i ponosita gospoda hladnih lica, neljubaznih i odmjerenih kretnja uživaju u hrani i piću, da bi se u zatvorenim kočijama vratili kući u još hladnije i još zatvorenije kuće. Svaki put kada bi Lazik napustio kavanu Wirzl, tajne agente i kolege i masne špilove karata i miris kave, Okocimara i jeftinih cigareta i vrućih slanah štapića, činilo mu se da je nešto izdao i da je potonuo. Bilo je jasno: njegov je put vodio prema dolje: od pjesnika koji je u građanskom kazalištu čak bio postavio komad, preko stenografa u sudnici do policijskoga izvjestitelja, kojega su u stručnim krugovima nazvali „donji tok”. Prvi put u trideset godina ime Bernharda Lazika bilo je otisnuto – ne jedanput u novinama, nego povrh šarenoga naslova malih sveščića. Lazik ih je poslao svojoj sestri i kćeri u Podiebrad. Što bi od njega preostalo? Jedna bilješka otisnuta najsitnijim tiskarskim slovima u novinama „Kronen-Zeitung”: „Jučer nas je napustio naš dugogodišnji suradnik ...” i gotovo. I nekoliko redova na groblju u Währingeru. „Kabinet” u kojem je stanovao u Rembrandtstraße nije bio puno prostraniji. Nije bio ni puno svjetliji od groba jer je „vodio” prema trijemu. Nikada nije mogao štedjeti. I ono malo što je imao i zaradio gubio je na utrkama i kartanju. Plaćali su mu dva krajcara po retku. „Coup”!, katkada bi znao reći – Lazik, samo jedan jedini „Coup”!

Nakon nekoliko dana, u kojima se posve osamio i čak postao ogorčen, jer mu se činilo da nije on taj koji je počeo izbjegavati poznanike, nego obrnuto, da oni njega izbjegavaju, počeo je svako jutro, na „sigurnom”, proučavati prijave novopridošlih gostiju hotela. Od svih „preko deset tisuća”, koji su se udomaćili kod kuće Matzner, zanimao ga je samo barun Taittinger. Lazik još nije točno znao uz koju bi izliku došao konjičkomu kapetanu; niti što mu zapravo želi predložiti. Znao je samo da mora razgovarati s Taittingerom; nadalje, da mu od petnaestoga studenoga nedostaje tri stotine forinti, koje je bio dužan „krvopiji” Brocineru. Tih se dana Lazik osjećao kao da se našao na raskrižju vlastitoga života. Bezoblična umišljenost

zamaglila je njegov um i dovodila ga katkad u stanje u kojem je vjerovao kako presudnu odluku mora donijeti sada ili nikada.

Jednoga je dana na „sigurnom“ stvarno pronašao prijavu konjičkoga kapetana. Kao i obično, stanovao je u „Imperialu“. Lazik se odmah spremio za put, prije nego što je zapravo znao što će reći barunu, štoviše prije nego što je postao svjestan da je doista krenuo prema hotelu „Imperial“. U torbi je imao nekoliko šarenih sveščića, uvijek ih je na putu vukao sa sobom, promatrajući svoje ime na naslovnicama. Crno i masno stajalo je ono točno ispod otrovno zelene sofe, na kojoj je počivala djevojka. Mislio je također na tri stotine forinti, koje je bio dužan od petnaestoga studenoga. A „krvopija“ Brociner izgledao mu je ružniji i opasniji nego inače, iako ga je dobro poznavao već dvije godine i imao je umijeće da ga smekša – „da mu izbije otrovne zube“, kako se znao izraziti.

Barunu Taittingeru bilo je i više nego neugodno primiti posjet. Poznate osobe baš i nije volio, većina od njih bili su dosadni. A i oni koji nisu bili dosadni mogli su postati u najmanju ruku „isprazni“, ako se čovjek na njih ne pripremi kako treba. Kada su mu pružili Lazikovu posjetnicu, najprije se uplašio. Već samo ime Lazik probudilo je u njemu krajnje bolnu predodžbu. Ispod imena Bernhard Lazik stajala je riječ „urednik“. Bio je to poziv koji je barun Taittinger državo „zloslutnim“. Ne računavši vojničke novine, Taittinger nije čitao nikakve novine. Kada bi prigodice u trafici kupovao cigarete, morao je odvrćati pogled od ružno nagomilanih, svježim tiskarskim crnilom prodornih novina. Nije točno znao što sadrže ni čemu zapravo služe. Kada bi prigodice u nekoj kavani spazio gospodu kako napeto sjede za novinama, gotovo da ga je obuzimao gnjev. A sada bi se trebao čak susresti s jednim pravim urednikom! Nezamislivo! Odložio je posjetnicu na metalnu površinu i rekao natkonobaru: „Nisam za razgovor!“ – Odahnuo je.

Ali jedva da su prošle tri minute i pred njim je već stajao neki čovjek, ćelav, pepeljastosiva lica i sivih, otužno visećih brkova. „Ja sam urednik Bernhard Lazik“, rekao je stranac. Njegov glas bio je onemoćao i konjičkoga kapetana podsjeti na sjetan, neugodan spinet, na kojem je negdje, nekoć u svome djetinjstvu, vjerojatno, želio svirati.

„Što onda želite od mene?“ upitao je Taittinger.

„Želim, želio bih da me saslušate, gospodine barune" odgovorio je Lazik. „U vlastitom interesu", dodao je k tomu, još tiše, gotovo već plačljivo.

„Da – i?" odvratio je Taittinger – bio je već odlučio da ga uopće ne sluša.

„Ako gospodin barun dopusti", počeo je Lazik, „priča nije jednostavna. Riječ je o policijskom predmetu, u povjerenju govoreći –"

„Ne želim ništa povjerljivo", prekinu konjički kapetan. Iako je kanio uopće ga ne slušati, ipak, morao je svaki glas toga sjetnoga čovjeka propustiti u svoje uši. Njegov je glas imao začuđujuću snagu. „Nisam, gospodine barune, želio govoriti o povjerenju", nastavio je glas govoriti. „Budući da je, naime, nedavno preminula izvjesna Josephine Matzner" – ime svom snagom udari u Taittingerove uši, osjetio ga je poput udara nekoga predmeta u sljepoočnicu. „Ah, ona je preminula?" upitao je. Mala radost bljesne u Lazikovim očima. „Preminula", nastavi, „prije nego što bi čovjek mogao vjerovati! A Schinaglovoj, koja sada sjedi, ostavila je neku sitnicu. Premalo, u odnosu na veličinu imetka." Lazik na tren zašuti. Čekao je. Konjički kapetan nije rekao ništa, ali jasno je kroz šutnju odao zanimanje, tako da se Lazik osjetio upravo osokoljenim. Glas mu je postao snažniji. Još je uvijek, doduše, stajao pred stolom u predvorju i još je uvijek nalikovao poslužitelju, ali već se odvažio objema rukama obuhvatiti kožni naslon prazne stolice. Bilo je, kao da se sada usudio barem svojim rukama zauzeti mjesto. Taittinger je to primijetio, najprije nevoljko, ali u sljedećem trenutku već obzirno i blago. Još uvijek, doduše, nije priznavao da ga zanima zloslutan čovjek, makar i na nepriličan način. Ali shvatio je da bi moglo biti napadno ako čovjek ostane još dugo stajati. I reče: „Sjednite!". Lazik spremno sjede. Tako je okretno sjeo, da se Taittinger pokajao. Njegova srebrna kutija s cigaretama ležala je otvorena na stolu. Poželio je zapaliti cigaretu, ali sada je sjeo taj čovjek – ne bi li morao i njemu jednu ponuditi? Taittingeru je bilo točno poznato kako se postupa s jednakim, s onim koji je iznad tebe, s podčinjenim i sa slugom; ali u odnosu na urednika nije znao što učiniti. Odlučio je, nakon dugoga razmišljanja, prvo sam zapaliti cigaretu i tek onda ponuditi urednika.

Lazik je pušio polako i sa strahopoštovanjem, kao da je riječ o „egipatskom“, naročito skupocjenom duhanu. Izvuče svoje sveščice iz torbe i položi ih na stol. „Evo ih, gospodine barune!“ odvratio je. „Molim vas, bacite pogled samo na početak!“ – „Ne čitam nikakve knjižice“, rekao je Taittinger. „Smijem li onda ja pročitati pred vama?“ upitao je Lazik. I prije nego što je uslijedio bilo kakav odgovor, počeo je čitati. Sada je ionako već sve svejedno, mislio je Taittinger. Ali, vidi ovo; odmah nakon rečenice: „Tko je bila Josephine Matzner?“ postao je znatiželjan poput djeteta. S neskrivenim zadovoljstvom nagnuo se i slušao priču o osnivanju kuće Matzner, a onda je po karakterističnim oznakama koje je pisac pridodao početnim slovima stalnih gostiju, na svoju veliku radost prepoznavao sad ovoga i sad onoga svoga negdašnjega prijatelja i druga, one „dosadne“, „ravnodušne“ i „šarmantne“. Kada je Lazik napravio stanku i smjerno, gotovo zabrinuto upitao: „Smijem li nastaviti?“, Taittinger ga je osokolio: „Samo čitajte, samo čitajte, gospodine.“ – „To je prvi dio“, rekao je autor kada je pročitao prvi sveščić. „Prodajte mi knjižicu!“ uzvratilo je konjički kapetan. – „Dopustite gospodine barune, da vam je dam besplatno“, rekao je Lazik i već je olovkom lupnuo o metalni rub stola i zapovjedio konobaru: „Mastilo i pero!“ I već je sve bilo tu, a Lazik umoči pero i na svakom od triju sveščića napiše posvetu: „Gospodinu konjičkomu kapetanu barunu Taittingeru, uz osobito poštovanje, posvećuje pisac Bernhard Lazik“.

„Hvala lijepa!“ rekao je barun. „Pošaljite mi i sljedeće. Rado ću ih pročitati.“

„Veoma rado, gospodine barune“, uzvratilo je pisac. „Ali postoji problem, razbijam si glavu kako da nastavim s knjigama.“

„Ali, kako to?“ povikao je Taittinger. „Vi ste svestrano upućeni, posvećeni, reklo bi se.“

„Svakako, svakako, gospodine barune“, odgovorio je Lazik. „To međutim košta, a ja tražim zainteresiran! Ukratko rečeno, novac, kako bih mogao nastaviti sa započetim radom. Da, život jednoga od nas veoma je težak!“ Lazik je uzdahnuo. Glavu obori na lijevo rame. Taittinger je s njim suosjećao i ponudi mu cigaretu. Momak uopće nije dosadan, mislio je. „Koliko vam je potrebno za vaše knjižice?“ upitao je. Lazik je najprije mislio na tisuću forinti, a nagla, radosna jeza protrese njegovim srcem. Tri stotine forinti krvopiji Brocineru, i

preostat će sedamstotina, to je „Coup“, to je „Coup“, Lazik! Njegova gramzljiva mašta odmah je udvostručila iznos. Dvije tisuće!, rekla je svoje mašta. Vidio je iznos u obliku brojki i slova, napisan i otisnut i kao gotov novac u obliku dvadeset novčanica od po sto forinti. Osjetio je kako mu ruke postaju vruće i vlažne, a istodobno i mraz uzduž cijele kralježnice, poput ledene niti. Izvuče maramicu, pokret koji se Taittingeru nije sviđao i pred kojim bi najradije zatvarao oči, posuši ruke ispod stola i prošapta: „Dvije tisuće, gospodine barune!“

„To košta dvije tisuće forinti?“ upitao je Taittinger. Nije mu bila poznata točna vrijednost novca, ali znao je, na primjer, koliko košta jedan konj, koliko odora, koliko bačva Burgundera, koliko bačvica „Napoleona“. Ima tomu godina kako je jednom u Monte Carlu izgubio tisuću forinti. Ali tako male, tanke knjižice!“ – Eto, momak baš nije bio dosadan; nikako! Kada bi još ljude oslovljavao imenima! To bi bilo nešto!

„Da, zašto ljude ne oslovljavate njihovim imenima, nego samo početnim slovima?“ upitao je konjički kapetan.

„Jer bi onda, jer bi onda – gospodine barune – i gospodin barun morao u to biti uključen!“ prošaptao je Lazik.

„Ja, svakako, ne!“ reče Taittinger.

Nikada u svome životu – koji mu se u ovome trenutku učini veoma dugačkim i bogatim doživljajima – nije osjećao mržnju. Iznenada je, u ovome trenutku, prvi put osjetio slast predočujući samomu sebi kako bi ovaj i onaj od omrznutih „dosadnih“ mogao biti prozvan imenom i rangom u tako ljupkim, šarenim knjižicama; a osjetio je i gorčinu u odnosu na „dosadne“, koji su ga ponovno premjestili iz Beča u garnizon. Bila je to nedužna, djetinja gorčina, dosjetka, raspoloženje prije negoli mržnja.

„Mogu gospodu i imenovati, ako to želi gospodin barun!“ ponudio je Lazik.

„Dobro!“, odvratio je barun. „Veličanstveno!“

Lazik je bio tiho. Njegovo je srce snažno lupalo, njegovi su udovi odjednom postali teški poput olova, a ujedno je osjećao kako njegove misli lagano, kao uzburjano jato ptica, zuji njegovom ubogom glavom. Zujalo je naokolo dvije tisuće misli, svaka misao jedna forinta, dvije tisuće forinti.

Barun Taittinger je upitao: „Dvije tisuće, je li?“

„Tako je, gospodine barune!" izdahnuo je Lazik.

„Pokupite ih sutra ujutro!" rekao je Taittinger.

Lazik je teško ustao. Duboko se naklonio i promrmljao: „Vječno sam Vam zahvalan, gospodine barune!"

„Hvaljen Bog!" rekao je Taittinger. Tri sveščića stavio je u torbu.

Na uobičajen način, kako je to već često radio, brzojavio je „dosadnomu" ekonomu: „2000 Imperial".

Dvije tisuće su stigle, ali s popratnim brzojavom: „Naloženo u privitku, žurno pismo na putu."

Barun je raskidao taj brzojav iz nesvladivoga gnušanja pred obratom: „žurno pismo". Novac je stavio u kuvertu, zapovjedio portiru da ga uruči „gospodinu od jučer poslijepodne" i ušao u dvopreg. Dugo nije bio u Grinzingu. Sutra se morao opet javiti u garnizon.

XX

Taittinger je inače običavao odmah zaspati u željeznici. Danas je čitao Lazikove sveščiće, čak i onaj prvi broj, koji mu je pisac već pročitao. Zamišljao je, kako bi cijeli svijet ove sveščiće morao čitati uz jednako oduševljeno uživanje. Sutra je namjeravao o svom literarnom otkriću ispričati u pukovnji, a u kasinu eventualno nešto od toga i pročitati, dakako u odsutnosti pretpostavljenih. Uz tako vedre misli prošlo mu je vrijeme do stizanja u gamizon.

Kada je stigao, bila je večer. Tanka, dosadna i hladna kiša rominjala je lagano i uporno, okružila je uboge, žute petrolejske svjetiljke na peronu vlažnim sumrakom. I u čekaonici prve klase vrebala je mutnost koja je pritiskala dušu, a palme u bifeu objesile su teško, vitko lišće, kao da su izložene jesenjoj kiši. Dvije plinske svjetiljke, novost i ponos željezničke postaje, imale su trošnu mrežu i širile su stalno promjenjivu zeleno-mutnu svjetlost. Od njih je dolazilo otužno zujanje, zapomaganje. I na bijeloj košulji konobara Ottokara pokazala se sumnjiva mrlja nepoznata podrijetla. Metalni sjaj konjičkoga kapetana pobjedonosno je razbio sveprisutnu tugu. Konobar Ottokar donio je Hennessy „za zagrijavanje“ i jelovnik. „Danas imamo juhu s jetrenim knedlama, gospodine barune!“ – „Začepite gubicu!“ rekao je Taittinger veselo. Svaki put kada bi to rekao, želio je zapravo suprotno, a Ottokar je to znao. Stoga je ponudio još i meku koljenicu s hrenom i knedle od šljiva, dodatno skuhanu. „Gubicu začepiti i servirati!“ rekao je Taittinger. Konjak ga je još više zagrijao i povećao mu tek. Ustao je da, tek sada, odloži ogrtač. Ottokar je požurivao. Iz desnoga džepa ogrtača virio je šareni rub Lazikova djela, a Ottokarove pohotne oči odmah su to dohvatile. „Priče iz visokoga svijeta i polusvijeta“, konobar je bio slobodan reći. Kada konjički kapetan jednom kaže „Začepite gubicu!“, onda se s njime o svemu smije razgovarati. „Ah, i vi ste to čitali, Ottokar?“, upitao je Taittinger. „Svako jutro „Kronen-Zaitung“, gospodine barune, dopuštam si najodanije to primijetiti! Tamo se mogu naći priče, još svježije, izravno od pekara!“

„Aha, tako, tako znači“, samo je rekao Taittinger. Jeo je sa zdravim tekom, za koljenicu je rekao da je „famozna“, a za knedle od šljiva da su „posve zanimljive“, pio je šljivovicu i odlučio neko vrijeme ostati sjediti u čekaonici, do dolaska večernjega vlaka iz Beča, koji stiže

tek u 11 i 47, a katkada s njim dode ovaj ili onaj zakašnjeli drugar, iako su to uglavnom časnici pješadijske oružane pukovnije, s kojima je laka konjica dijelila gamizon. Ponekad je čovjek tako raspoložen, s vremena na vrijeme nadođu takve večeri. Sve dok se čovjek nalazi na postaji, još se nije vratio u garnizon. Vani je odvratno kišilo. Od fijakera je bila mala korist u ovome gradu, a pločnik je bio neuredan. Čovjek je radije sjedio. Ottokar je znao slagati pasijans. Taittinger je to držao nepriličnim. Ottokar je slagao i za nj, stojeći nasuprot njemu, nagnut i zamišljen, s ubrusom preko ramena, kao da je riječ o zidarskoj žlici. Ottokar je u međuvremenu govorio. Bio je još mlad, namjeravao je „otići nabolje“, u Beču je izučio za konobara, a uskoro bi želio natrag u Beč. U Beču su se događale stvari poput onih koje su bile opisane u knjižicama i u novinama „Kronen-Zeitung“. Da, a neka su gospoda bila opisana tako detaljno da ih se čak prepoznalo. „Vidi ovo! Mogu se prepoznati!“ vikao je Taittinger. Da, rekao je Ottokar. Gospodin Hanfl – zakupnik kolodvorskih restoracija prve, druge i treće klase – znao bi sve. On je svojedobno, kada je šah bio posjetio Beč, bio vlasnik restorana na Wiedenu. Poznao je kuću, priču o biserima, cijeli okrug tada nije pričao ni o čemu drugome. „Da, čak ni gospodin barun“, rekao je Ottokar nepromišljeno, a onda je zašutio i pravio se da iznenada naporno razbija glavu o izlazu u pasijansu.

„Što ste kazali?“ upitao je Taittinger.

Nije pomoglo, Ottokar je morao stvar ispričati. Tako znači, ljudi znaju za Taittingerovu priču. Ottokar je morao čak i vlasnika restorana pokupiti iz poslovnice. Vlasnik restorana, gospodin Hanfl, ispričavao je detaljno, ali ništa pouzdano nije kazao o samome barunu. Pripovijedao je s tako velikim užitkom čovjeka koji je već dugo čekao na priliku da priopći nešto, što je samo on mogao znati. „Odakle vam je poznata ta priča?“ upitao je Taittinger napokon. Vlasnik restorana savio se prema naprijed – previše, mislio je Taittinger – i gotovo prošaptao, kako se to običava činiti s ortakom koji je upućen u tajnu: „Gospodin inspektor Sedlacek je moj pravi prijatelj, gospodine barune!“

Odjednom se konjičkomu kapetanu učini da se cijeli svijet preobrazio, ili još bolje, da se, u svom sveukupnom jezovitom liku, počeo pred njim razotkrivati. U cjelokupnom njegovu životu nije bilo

ni jedne jedine nemile afere. Već mnoge godine davi ga jedan odvratan, tvrd zalogaj, koji se ne može ni progutati ni natrag ispljunuti. Na svijetu nije postojao čovjek kojemu bi mogao reći za tu aferu. A sada mu je došla ususret, ta aferu, koju je vlasnik kolodvorske restauracije već poznao. O aferi su vjerojatno govorili drugovi, barem prijatvorni časnici pješadijskih oružanih snaga. Taittinger je spazio odvratan lik tajnoga agenta Sedlaceka, i ponovno je proživio onaj trenutak na stubištu, lagano odignut cilindar povrhu običnoga lica s očima providnima poput stakla, koje su podsjećale na svijetloplavu lampicu, s visokouvijenim brkovima punih blage, svijetlosmeđe drskosti, ispod kojih su bili vidljivi snažni, dugački, požutjeli konjski zubi.

Vlasnik restorana i dalje je govorio, ali Taittinger ga više nije slušao. Iznenada je zamijetio, što do toga trenutka nije uzimao k znanju, otužno bubnjanje kiše po staklenome krovu perona i zapomagajuće zujanje otrovno zelene plinske svjetiljke. Iako je Hanfl još bio usred uzbudljivoga pripovijedanja, Taittinger se digao, navukao ogrtač, stavio kapu i naložio da mu putnu torbu i račun pošalju u hotel „Zum schwarzen Elefanten“, te je izašao van gotovo poput izgubljenoga čovjeka. Da mu nisu zazvečale ostruge, čovjek bi mogao pomisliti da je posramljen iskliznuo van.

Kaiser-Josef-Straße, ulica koja je od kolodvora vodila ravno u gradsko središte do vijećnice, bila je mirna, nastanjivala ju je samo hladna kiša. Konjički kapetan Taittinger ostao je sam s kišom i ulicom.

Sve do ovoga trenutka nije znao za zle ili samo ozbiljne slutnje i predosjećaje. Neugodna, odnosno dosadna raspoloženja umio je na uzoran način rastjerati. Ovaj put im se predao, kiši i noći i ulici Kaiser-Josef-Straße. Prije je uvijek, kad bi se god vratio iz Beča, skoknuo u kasino, da se „povrati u život“. Danas je, međutim, gotovo utekao u hotel „Zum schwarzen Elefanten“. Tamo su stanovati i natporučnici Stockinger i Rech. Taittinger ih nipošto nije želio susresti. Odmah je otišao u sobu. Nije se prepustio uobičajenoj velikoj noćnoj toaleti, što je unatrag petnaest godina običavao obavljati poput uzvišenoga rituala! „Pusti sad to!“ rekao je momku koji je uobičajeno počeo na stolu pripremati češalj i četku, pastu za zube, pomadu za kosu, mrežu koja je čuvala razdjeljak, mješavinu

vode i ulja i kakao maslac. Konjički kapetan pustio je samo da mu se svuku čizme. „Oдох spavati!“ potom je rekao. U krevet se položio u hlačama i čarapama. Nije se usudio svući se, također nije razumio zašto se prvi put u svome životu boji noći. Ujedno je želio dan i večer još rastegnuti. Bojao se ove noći. Neću moći zaspati, mislio je u sebi. Ali odmah je zaspao. Pao je u san kao da ga je netko omamio.

Strah od predstojeće noći bio je opravdan jer je prvi put nakon dugo vremena sanjao dijelom strašne dijelom neizrecivo žalosne snove. Tako je, na primjer, ugledao mramorne, crveno presvučene stube kako vode prema dolje i Sedlaceka kako mu dolazi ususret i podiže cilindar; ali sam Taittinger ujedno je bio i Sedlacek; on sam podizao je cilindar; on sam dolazio je ususret sebi. Penjao se uza stube, ali istodobno se njima i spuštao. Iznenada se našao u uredu ravnatelja, u kaznenome zavodu u Kagranu, a policajac ga je upitao: „Što Vam nedostaje? Zašto mi ne podnosite izvješće o stanju u mojoj pukovniji?“ Nije mogao odgovoriti, jadni Taittinger. Plašio se da bi svaki tren mogao unutra doći predsjednik policije i kazati: „Baruna Taittingera ja uopće ne poznajem.“ Potom se pojavila grofica Helene W, bila je obrijane glave, upravo kao Mizzi Schinagl, i tražila je da joj se vrate sva njezina pisma. Mogao je samo kazati da je posrijedi strašna zabuna, nikada od grofice nije dobivao nikakva pisma, pogotovu ne preporučena. „Molim Vas, grofice“, rekao je, „upitajte računarskog dočasnika Zenowera.“

„Prekasno, prekasno!“ vikala je, i on se probudi. Momak ga je probudio.

Bilo je kasno, tri četvrt sedam, više nije imao vremena da se obrije. Pozvao je dva kaplara, Leschaka i Kaniuka, danas na raport, jer su se prekjučer na vježbalištu pojavili neobrijani. Službena, vojnička savjest konjičkomu kapetanu nije dala mira. Svi moraju biti kao jedan, čizme, šešir, kaput i brzo u vojarnu. Već su sjedili u sedlima, cijeli eskadron. Nije više bilo vremena da ih se proziva. Kišilo je lagano i neumoljivo, kao što je kišilo jučer s večeri. Kiša je povezala jučerašnjicu i današnjicu, kao da se između njih nije dogodio novi sunčev izlazak! Kao da nikada više neće izaći novo sunce! ...

Pukovnija se uobličila, široka, crno-žuta vrata su se otvorila i izjahali su. Tek je u sedlu Taittinger ponovno osjetio probuđenu stvarnost. Tek je sada mogao razabrati da je svu onu grozu samo sanjao. Kroz

sedlo i kroz sare svojih čizama osjećao je toplinu i krv konja kojega je jahao. Danas je dobro sjedio na svojoj smeđoj kobili. Zvala se Wally. Volio ju je, iako ni iz bliza nije bila inteligentna kao njegov bjelaš Pylades. Tako ga je nazvao jer je bio uvjeren kako je Pylades bio jedan od grčkih filozofa. Wally je bila spora, katkada jogunasta, moralo je se dugo nagovarati. Nikada nije bio dovoljan nježan udarac o bedro. Mušičavo je stajala, nije badava bila žensko, i iznenada iz tromosti prelazila u nestašnost. Ali, čovjek ju je upravo volio.

Kada je na proplanku sjahao, gotovo da je opet bio onaj stari, uobičajeni Taittinger. Primio je raport, neobrijane veoma strogo kaznio, svakome tri dana samice. „Sramota za jednoga časnika, neobrijan!“ rekao je. Pritom je nesvjesno opipao vlastitu bodljikavu bradu. Administrator Prokurak to je dobro vidio. Kao jedan! Sada na red dolaze vježbe zglobova, vježbe jahanja, vježbe s karabinkama. Konjički kapetan Taittinger danas je bio skroz „sekantan“!

Četiri sata kasnije, doduše, nakon dojmovia iz vojarne, ponovno je bio smeten, gotovo potišten u uredu administracije. Tamo ga je zateklo preporučeno pismo. Već opet. Mora se potpisati ceduljica. Računarski dočasnik Zenower imao je danas tako zastrašujuće ozbiljno lice, drugačije nego inače, kada su u pitanju preporučena pisma. Pismo je bilo i debelo i teško. Kada bi se bacilo u koš za papir, izazvao bi se nelagodan i neprikladan štropot. Na žutoj kuverti stajalo je „Služba gradonačelnika Oberdorfa“. Radije sada negoli poslije, rekao je barun Taittinger. Raskida omot. Počne čitati.

Službenim obraćanjem gradonačelnika Taittingeru se priopćava da se u ured gradonačelnika javio sredovječni čovjek imenom Alexander Alois Schinagl, navodeći da je izvanbračni sin baruna Taittingera, tražeći adresu svoga biološkoga oca i majke, neudavane Mizzi Schinagl, ostavivši pritom pismo kod ekonomu. To i nije bilo nikakvo pismo, nego svojevrsna školska zadaća iz matematike, kakva se običava podmuklo davati kadetima u Mährisch-Weißkircheu. Taittinger je shvatio samo posljednju rečenicu, koja je glasila: „Zbog svega rečenoga, usuđujem se, ispunjen poštovanjem i odanošću, gospodinu barunu priopćiti, da bi samo njegov neodložan dolazak ovamo mogao zajamčiti neke mogućnosti, odnosno izgleda.“ – Taittinger je odlučio oba pisma uručiti dobromu,

pametnomu Zenoweru. Odavna je već znao da bi mogao trebati Zenowera. „Dragi Zenoweru!" rekao je, „Vi imate i civilnu odjeću?" – „Tako je, gospodine barune!" – „Dakle, budite tako ljubazni, obucite je danas i oko šest sati, po zapovijedi čekat ću Vas u zasebnoj sobici hotela „Schwarze Elefanten". I onda ćete mi točno reći što ljudi zapravo žele od mene."

XXI

Uvečer, po zapovijedi, došao je Zenower u civilu u zasebnu sobicu. Izgledao je još ozbiljnije negoli u odori. Taittinger ga je prvi put vidio u civilu. Nije to više bio računarski dočasnik, nije to bio podređeni, ali ni pretpostavljeni, nije to bio ni civil, nego nekakvo biće između svjetova, između rasa, samosvojno, nerazumljivo, ali u svakom slučaju tmurno i odišuće bolešću. Morao je uzeti dubok gutljaj, makar je određeno pouzdanje postojalo. „Dragi Zenowere“, počeo je Taittinger, „pijete li konjak?“ – Ispalo je kao da dobro Taittingera ovisi o Zenowerovoj spremnosti da pije konjak. „Svakako, gospodine barune!“ rekao je Zenower. Čak se smješкао. Čudno, kako se ljudi mijenjaju. Zenower uopće nije bio dosadan, ni podčinjen, ni ravnodušan. Da nije bio tako snažan, čovjek bi ga čak mogao ubrajati u „šarmantne“. Pili su konjak. „A sada“, upitao je Taittinger, a točno je osjećao da ga konjak još nije učinio odvažnij im, „kakvo mi dobro imate za reći, Zenowere?“ – Iznenada je ugledao pravo Zenowerovo lice. Bilo je kruto i hladno, kruće i hladnije stršilo je iz civilnoga ovratnika, nego iz zelenoga posuvratka visoko zakopčanoga ovratnika bluze. Na visokome čelu imao je nebrojene bore, a još više nabora bilo je ispod vjeđa i na sljepoočicama. I kosa mu je, čini se, naglo posjedila. Bio je to stariji, krupniji, smotreniji gospodin.

„Gospodine barune“, rekao je smotreni gospodin, „nisam Vas, na žalost, dobro izvijestio. Želite li me podrobnije saslušati, gospodine barune?“

„Dakako, dakako!“ rekao je Taittinger.

„Dakle: prva točka odnosi se na gradonačelnika. On priopćuje da se Alexander Alois Schinagl, nakon što je utekao iz zavoda u Grazu i nakon što ga je uhitila žandarmerija, javio njemu. Mladi Schinagl ima četrnaest godina. Došao je u pratnji vlakovođe žandarmerije Eichholza kod gradonačelnika. Već šest mjeseci ne plaća se zavod u Grazu. Voditelj zavoda saznao je da se njegova majka, gospođica Schinagl, trenutno nalazi u kaznenom zavodu Kagraan. Na njegov izravan upit ona mu je napisala da je biološki otac mladića gospodin barun Taittinger, da ju je posjetio u zavodu i da će se zacijelo pobrinuti za dijete. Jamačno je mladić to pismo ukrao. Nalazilo se u njegovu odijelu. On je to ipak zanijekao i raspitivao se za majčin

smještaj. Njegov je staratelj otac gospodice Mizzi Schinagl. Trenutno se nalazi u staračkome domu u Lainzu. Pritisnut je s obje strane, njegov je dućan u Sieveringu pod sekvestracijom. On je gradonačelnika obavijestio da barun Taittinger, mladićev otac, do sada nije plaćao nikakvu alimentaciju. – U međuvremenu gradonačelnik je, s obzirom na okolnosti, mladića predao svomu ekonomu kako ne bi izbio veći skandal. Čeka se na Vašu odluku, gospodine barune!"

„Pa Mizzi alimentaciju nikada nije ni tražila", rekao je Taittinger. „Šteta! – što sad ja trebam, Zenowere?"

„Ako smijem savjetovati, mladića bi trebalo vratiti u Graz i tamo zasad podmiriti dug. Iznosi oko tri stotine forinti."

„Tako je, dragi Zenowere, to ću i učiniti."

„A sada, druga točka, gospodine barune", rekao je Zenower. Trenutak je zastao. „Druga je točka vrlo neugodna. Upravitelj se ispričava, ali drži svojom dužnošću gospodina baruna obavijestiti da bi, nakon posljednjega slanja dviju tisuća forinti u Beč, moguće dodatno podizanje gotovoga novca moglo biti opasno. Gospodin barun u posljednje je četiri godine potrošio otprilike dvadeset pet tisuća. U gotovu novcu ostalo je još otprilike pet tisuća. Trinaest tisuća plaćeno je podmirivanje mjenica Vašega gospodina bratića baruna Zernuttija."

„Kako dosadan čovjek, taj Zernutti!" rekao je Taittinger.

„Moglo bi se to i tako nazvati", uzvratio je Zenower. Simpatizirao je konjičkoga kapetana, takvoga kakav je bio, sa svom njegovom živahnom bezdušnošću, s bijednih nekoliko misli za koje se lubanja činila odveć prostranim boravištem, s njegovim sićušnim sklonostima i djetinjim strastima i besciljnim zamjedbama, koje su bez povezanosti sa svijetom nasumice izlazile iz njegovih usta. Bio je prosječna časnik, ravnodušan prema drugovima, vojnicima, karijeri. Zenower nikako nije razumio unutarnji mehanizam koji je gonio živo biće poput baruna na posve besmislene, isprazne i po samoga njega štetne radnje. Za Zenowera, koji je o svijetu i čovjeku razmišljao više nego cijela pukovnija, uključujući i pretpostavljene, Taittinger je ostajao zagonetkom prirode. Kada bi barem bio izrazito glup! Kada bi barem bio izrazito zao! Kada bi bio strastveni igrač ili ljubavnik! Kada bi barem osjetno trpio zbog premještaja! Pa ipak, rekao je

Zenower samomu sebi, sigurno je nesretan. Vjerojatno je doživio tako veliku nesreću da mu je svaki način ljudskoga mišljenja i osjećanja zapriječen! Vjerojatno i na nj čeka takva nesreća i on, u konačnici, već zna za to i klizi mu ususret. Kako bi inače čovjek mogao, čuvši takve vijesti, ostati ravnodušan? Samo ovdje sjedi, kaže jednomu odraslomu čovjeku da nema više novaca – i odgovara samo: „Kako dosadan čovjek, taj Zernutti!”

„Stvari loše stoje, kada je u pitanju imovina”, nastavio je Zenower. „Hipotekarno opterećenje iznosi trideset tisuća – koliko mogu razabrati – a dijelom upravo bratić krivnjom. On je, kako ja razumijem, njemu pripadan dio već odavno prekoračio. Vaš je pokojni ujak očito odredio da vaš gospodin bratić bez vaše suglasnosti ne bi smio skidati ili posuđivati gotov novac. Je li tako, gospodine barune?”

„Da, tako bi trebalo biti!” rekao je Taittinger. „Uvijek sam govorio da je on odveć naporan. Sve potrošiti na karte! Recite Zenowere, poimate li Vi, kakvo zadovoljstvo čovjek može imati od kartanja?”

„Ne, gospodine barune”, odgovorio je Zenower tvrdo, „ali to nije ni važno. Važnije je da Vaše imanje već tri godine više nije upisano. Prije dvije godine dali ste posjeći smrekovu šumu. Trgovac drvom otišao je u stečaj, stvar je ostala na kapari. Prije godinu dana veliki zapad snijega u svibnju uništio je usjeve. Ove godine žetva je bijedna. Stambena kuća je trošna jer već preko deset godina u njoj nitko ne živi. O stanju životinja ne treba ni govoriti. Potrebno je dvoje kljusadi, a novca nigdje.”

„Čisti peh!” reče Taittinger, pljesne rukama i naruči još dva konjaka.

Popio je u dva velika poteza. Šutio je. U njemu je već počela narastati svojevrсна lagana ogorčenost na Zenowera. Ali osjećao je i veliku osamljenost i ujedno tračak zahvalnosti. Ovdje se, ipak, nalazio jedan koji je sve uzeo na se, čitanje pisama, razmišljanje i promišljanje. Bio je Zenower pametan čovjek. Vjerojatno je s njim postupao kako su to običavali činiti svi pametni ljudi, počevši od profesora matematike Hauptmanna Jellineka u školi za kadete: najprije te isprepada dosadnim stvarima, smekša te, da bi te potom opet podigao dobrim i zdravim savjetima. Nije bilo potrebno biti stvarno smekšan, moralo se s njim postupati samo kao s čovjekom, i onda je sve opet bilo dobro.

Ovaj se put, međutim, Taittinger preračunao. Jer kada je, primijenjujući obrazac koji je uvijek koristio za pametne, upitao računarskog dočasnika: „Što mi je, dakle, činiti?“, Zenower je odgovorio: „Nema Vam pomoći, gospodine barune!“ – Kakvo izopačenje pameti, taj Zenower.

Dugo su obojica šutjela. Potom je Taittinger naručio bocu bijeloga Bordeauxa. Pogledao je na zidni sat, bilo je još sat do večere.

Kada je otpio od prve čaše, Zenower je počeo: „Gospodine barune, dopuštate li mi da sve iskreno kažem?“ – Taittinger je kimnuo. – „Onda ovako: Mogli biste u tili čas prodati bjelaša!“

„Koga? Pyladesa?“ zavikao je Taittinger. „Radije Wally!“

„Ne, ona ne nosi dovoljno, a onda će se još morati i bjelaš. Potom se mora imati novac za dvoje kljusadi, morate otići na dopust, odvesti se na imanje, dati da se kuća obnovi, razgovarati s davateljima hipoteke, s gradonačelnikom, malom Schinaglu naći novoga skrbnika. Mislim na dopust od tri mjeseca, gospodine barune! Razumije se da svomu bratiću više ne smijete ništa potpisivati. Ako sve to ne napravite, nazirem mračnu budućnost. Morat ćete pristati na transfer u pješadiju!“

„Landwehr, je li?! Ali dragi Zenoweru, ja ne mogu marširati!“

„To je sve“, rekao je Zenower. I on baci pogled na sat. „Dopustite mi da se oprostim, gospodine barune!“ – „Ne, Zenower, ostanite!“ rekao je Taittinger, a pritom je imao molećiv pogled dječaka, kojega se želi ostaviti u mračnoj sobi. „Molim!“ rekao je Zenower.

Konjički kapetan ode do vješalice, na kojoj mu je visio ogrtač, i uzme šarene Lazikove knjižice. „Je li vam ovo poznato, dragi Zenoweru?“

Zenower prolista sveščice, napreskokce nešto pročita i opet ih zatvori, kazavši: „Užasno, gospodine barune!“ – „Naprotiv!“ povikao je Taittinger. Rekao je da su sve osobe koje se tu javljaju „sjajno pogođene“. Osobno je upoznao pisca Lazika. Posljednjih dvije tisuće forinti dao je upravo piscu.

„To je gore od svega drugoga!“ rekao je Zenower.

Već je na osnovi samoga naslova slutio o čemu je riječ. I njemu su bile poznate priče, koje su se plele oko Taittingera otkako se vratio u pukovniju. Kao dugoslužeci, iskusan dočasnik dobro je poznavao onu posebnu izopačenost ljudske slabosti, kojom se odlikuju neki

pripadnici vojske, maštovita zloradost. Još dugo prije no što je Taittinger bio premješten natrag, neka su gospoda u pukovnici, bez imalo dobrohotnosti, o njemu pričali priče, čija je nevjerodostojnost bila tako očigledna. Zavidjeli su mu na položaju u Beču. Kada je, međutim, opet bio vojnik kao i svi ostali, počeli su se pitati, iz kojih je razloga razriješen s toga posebnoga položaja. Neke je ispričovijedao vlasnik kolodvorske restauracije. Konobar Ottokar iznio je te primjedbe nakon što su se pojavili članci u novinama „Kronen-Zeitung“. „Jeste li mu dali novac zato da vas ne dovodi u vezu?“ upitao je Zenower. „Ne“, odgovorio je Taittinger, „uostalom, što on zna o meni?“ – „Postoj i li onda nešto što bi moglo Varna štetiti, a njemu je poznato, gospodine barune?“ Taittinger nije odgovorio. Bilo je još gore nego jučer uvečer u čekaonici. Preko dana već je bio zaboravio na jučerašnju večer, usprkos pismima. Već je požalio što je Zenowera zamolio za informacije. Bilo bi bolje, u skladu s dugogodišnjim iskustvima, da se pisma nisu uopće primila na znanje. Nešto se, ipak, u posljednje vrijeme promijenilo, ali nije točno znao što. Još se mogao u sjećanje dozvati trenutak kada je preobrazba otpočela, točno se sjeća: ona je nastupila u trenutku kada je Taittinger ugledao obrijanu glavu Mizzi Schinagl. Da, tako je to bilo.

Sve je bilo tako teško i bezizlazno zbrkano! Naročito kada bi imao snage sve ispričati Zenoweru – i „aferu“ – u ovome trenutku to ne bi mogao, zbog nesposobnosti da i dvije rečenice poreda logički. „Ako dopustite, gospodine barune – udaljio bih se“, čuo je kako Zenower govori. „Ne!“ povikao je. „Ostanite, za miloga Boga!“

Samo je stvar u tome da u ovome trenu ne mogu govoriti. Moram porazmisliti, dragi Zenoweru!“ Ali uopće nije razmišljao. Oči su mu bile prazne, dvije plave staklene pikule. I nerazmišljanje bilo je veoma naporno. Pio je, pušio, pokušao se u nekoliko navrata uzaludno nasmiješiti, naprezao se da pronade nekakvu dosjetku, veselu riječ, anegdotu, ali ništa nije pomoglo, istodobno se sramio da mora tako smeteno šutjeti. U kasinu, s njemu sličnima, u svakoj situaciji padalo mu je na pamet nešto prikladno. S njemu sličnima! Na tu se riječ zgrčio jer mu je postalo jasno da je u ovakvu smetenost dospio zato što Zenower nije bio „njemu sličan“. Na trenutak je povjerovao da je opet pronašao ravnotežu, čvrstoću,

držanje, te uz nadutu ljubaznost kojom se moglo razgovarati s podređenim, reče: „Ispričajte mi, dragi Zenoweru, ipak, nešto iz svoga života, na primjer.“ – „Moj život uopće nije zanimljiv, gospodine barune!“ rekao je Zenower. „Ovdje sam na službi trinaestu godinu. Po zanimanju sam alkemičar. Već je tomu davno. Nisam oženjen. Svojedobno sam dragovoljno otišao u vojsku, s dvadeset i dvije godine, jer je djevojka koju sam volio otišla za drugoga.“ – „To nije lijepo!“ dobaci Taittinger. „Da, gospodine barune, bila je to jedina bol moga života, a i posljednja.“ – „Neobično!“ doviknu konjički kapetan. „Jesu li vam roditelji još na životu?“ – „Nemam nijednoga! Majka mi je rano umrla. Bila je kuharica. O ocu ne znam ništa, izvanbračno sam dijete.“ – „Zanimljivo“, ponovio je Taittinger, „i tako ste posve sami odrasli?“ – „U gradskome domu za siročad, a onda sam sa šesnaest došao na nauk.“ – „Pametan ste čovjek, Zenowere“, rekao je konjički kapetan. „Zašto onda niste položili ispit iz financija?“ – „Hoću to“, rekao je Zenower. „Iako ne mogu dogurati dalje od računarskog satnika. Tu su i poteškoće, zbog izvanbračnoga rođenja. Imam, međutim, prijatelja, financijskoga savjetnika u Ministarstvu rata.“ – „Eto, ići će to!“ tješio ga je Taittinger. „Život vam je zanimljiv, Zenowere! Vi ste, napokon, kako se to kaže: dijete puka! Nikada to ne bih pomislio.“ – „Da“, rekao je Zenower, „dijete iz puka. Malo si toga mogu predočiti. Znam samo da sam dijete jedne kuharice!“ – Taittinger se spomene stare kuharice iz svoje očinske kuće. Zvala se Karoline. Bila je stara i plakala je kad god bi Taittinger došao kući, tri puta godišnje, za Uskrs, za ljetnih praznika i za Božić. Nenadano reče – a nije uopće bio svjestan da govori na glas: „Dragi Zenowere, prije sam bio mišljenja da s Varna zapravo i ne mogu slobodno razgovarati. A sada mi je poznato zašto: Stidim se, naime, pred Vama, zavidim Vam, i vrlo rado bih se s Varna zamijenio!“ I sam se uplašio te rečenice, njezine iskrenosti, prije svega, međutim, brzine kojom je mogao položiti račun o vlastitim mislima. Samoga je sebe zatekao u istini; i prvi put se nakon puno godina zacrvenio, kao što se nekoć, kao dijete, zacrvenio kada su ga uhvatili u nekakvoj laži. Zenower je rekao: „Gospodine barune, ne trebate nikomu zavidjeti i ni s kim se mijenjati, samo ako ste u svakom trenutku iskreni prema samomu sebi. – A danas i prema meni!“ dodao je. „Tako je, Zenowere“, rekao

je konjički kapetan. Istodobno je osjećao veliku žalost i snažnu radost. „Srest ćemo se nakon jela kod Sedlaka, gdje često sjedim, znate? Hoćete li doći? Za dva sata napustit ću kasino.“ Stisnuo je Zenowerovu veliku ruku, osjetio ju je kao jedan jedini, topao, veoma životan mišić. Osjetio je da je nešto dobro i snažno iz nje izašlo, nešto rječito i čujno. Bilo je kao da je Zenowerova ruka izrekla dobro.

XXII

Sedlakova gostinska soba nalazila se iza željezničke pregrade, nasuprot takozvanim Pješčanim brjegovima, a bilo je potrebno pola sata da se do nje dode. Tamo su se nalazili zakupnici imanja, trgovci žitaricama, uzgajivači konja i na povišenim položajima, samo povremeno, dva veterinara. Bilo je sigurno da se u toj gostinskoj sobi neće naići ni na kakvu odoru. Kada je Taittinger napustio kasino, počelo je lagano sniježiti. „Oprostite, imam dogovoreno“, rekao je na vratima natporučniku Zschochu. „Kako joj je ime?“ upitao je Zschoch, ali Taittinger to više nije čuo. Bio je to prvi snijeg ove godine. Taittinger, na koga ni uobičajene ni neočekivane prirodne pojave nikada nisu ostavljale nikakav dojam, prvi put osjeti dječjačko radovanje bijelim, mekanim, dobroćudnim pahuljama, koje su lijeno i sanjarski padale na njegovu kapu i na njegova ramena, a i na cijelu prostranu ulicu koja je vodila prema Pješčanim brjegovima. Učini mu se znakovitim što je baš danas pao prvi snijeg. Krijepko je hodao kroz gusti, bijeli veo. Željeznička pregrada bila je zatvorena, morao je dugo čekati. Svaki drugi dan željeznicu bi nazvao „dosadnom“. Ali danas je čekao čak s užitkom. Imao je osjećaj da bi čovjek bio jače zasut snijegom, ovako stojeći. Kotrljao se beskonačni teretni vlak. Što bi mogli sadržavati ti nijemi vagoni? Jesu li to bile životinje, drvo, škrinje s jajima, vreće sa žitom, bačve s pivom? Što mi se to danas mota po glavi!, rekao je samomu sebi Taittinger. Na svijetu ima toliko stvari o kojima nitko od nas ništa ne sluti! Ljudi poput Zenowera, čija je majka bila kuharica, a koji su odrasli u domu za siročad, znaju vrlo mnogo. Teretni vlak još nije došao do svoga kraja. Teretni vagoni mogli su sadržavati i prtljagu, kao onda mnogobrojne kovčege njegova perzijskoga veličanstva, koji su stigli uz toliko zakašnjenje. Taittingeru na pamet padne šarmantni Kirilida Pajidzani. Što sada radi u Teheranu? Možda i tamo sniježi. Baš je srećković taj Pajidzani. Na savjesti nije imao nikakvu aferu, ni Mizzi Schinagl, ni dosadnoga bratića Zernuttija, ni preporučena pisma, ni ekonomu, ni upravitelja imanja! – Vlak je prošao, željezničke pregrade podigle su se uvis kao da se polako, mučno bore protiv laganoga snježnoga tereta. Ispričovjedit ću mu, odluči Taittinger, u trenutku kada je kroz snijeg ugledao dva osvjetljena prozora gostinske sobe.

Zenower je već sjedio tamo, čitao je šarene sveščice, Taittinger ih je s ulaza prepoznao. Uhvati se za džep svoga ogrtača, nesvjesno, mislio je da su sveščići koji su počivali na Zenowerovu stolu bili njegovi. Ali nisu! Zenower je čitao druge knjižice! „Aha, obratili ste se?“ upitao je Taittinger. „Jesu li to isti kao i moji?“ – „Nisu, gospodine barune, naprotiv! U kratkom vremenu od vašega povratka pojavila su se već dva nova sveščića. Na žalost!“ – „Dopuštate li da pogledam“, rekao je Taittinger. „Kasnije, gospodine barune“, odvratio je Zenower, „nisu ugodni. Za vas nisu ugodni!“

Pili su Vöslauer; kako se brzo Zenower promijenio. Još poslijepodne izgledao je drugačije. Nije civilna odjeća ona koja ga je promijenila, još je uvijek nosio isto smeđe civilno odijelo. Bio je nešto mlađi od konjičkoga kapetana, ali njegova rijetka, svijetloplave kosa pod svjetlošću velikoga okrugloga žiška sivo se bjelasala, a jasan vojnički pogled u sivim očima je nestao, zaostao je u vojarni, sa sabljom, kapom, odorom. Oči koje je sada promatrao konjički kapetan bile su žalosne, zabrinute i ispitivalačke. Jedva da ih je mogao podnijeti. Nije se mogao odlučiti da ih nazove „dosadnima“. Uopće nije znao gdje bi zapravo trebao uvrstiti Zenowera.

Nije spadao ni u jednu kategoriju: ni u „šarmantne“, ni u „ravnodušne“. Ono što se nalazilo u tome Zenoweru za čovjeka je bilo jednako nepoznato, kao i sadržaj zatvorenih teretnih vagona od maloprije. Svejedno, bilo je dobro s njim zajedno sjediti, a sve ono užasno što je rekao zvučalo je u konačnici kao utješno.

„Vi ste prvi čovjek“, počeo je barun, „kojemu napokon mogu ispričovijedati ' aferu' .“

„Nije nužno, gospodine barune“, rekao je Zenower, „već mi je poznata. Nalazi se u knjižici, može je dokučiti svatko tko umije čitati. Niste prozvani imenom, ali ste detaljno opisani.“

Taittinger problijedi. Ustane, ponovno sjedne. Uhvati se za ovratnik bluže.

„Smirite se, gospodine barune“, rekao je Zenower. „U međuvremenu sam kupio sve knjižice u ovdašnjoj trafici.“ I izvuče veliko pakiranje iz torbe. „Mora se promisliti. Ali ne vidim nikakav izlaz. Da bude jasnije: taj Lazik nije bojažljiv. On piše: 'podvođenje' na primjer. Moglo bi se vjerovati da su visoke osobnosti, pa i Vi, gospodine barune, obični uživatelji. To je zastrašujuće.“

Dugo je šutio, Taittinger je pio naglo, ali u malim gutljajima. Imao je potrebu da mu barem ruke ne budu besposlene. Želio je nešto kazati, nešto čime bi, riječima, utekao daleko od onoga što je bilo pred njim. Ali je protiv svoje volje izgovorio groznu frazu, koja je bez prestanka odzvanjala u njegovu mozgu: „Propao sam, dragi Zenowere!”

Zenowerove žalosne oči sada je podnosio bez ikakva napora. One su bile njemu utjeha, jedna jedina. „Propali, gospodine barune, niste. Ne poznajete one koji su propali. Svijet u kojem živite, oprostite, nije svijet u kojem čovjek može doista propasti. Stvaran svijet veoma je velik i on nudi posve druge mogućnosti za propast. Ali još ništa, čak ni u vašem smislu, nije propalo. Samo ste u opasnosti. Taj je novinar svakako opasan, ali i vrlo glup. Mora biti lako učiniti ga neškodljivim. Ovakvi sveščići zacijelo ne dolaze u dobro društvo. Glede čitatelja, vrijedi isto. Ali opasnost je u tome da pisac sam može otići gospodi – kao što je došao i k vama. Ne vjerujem da će mu i drugi dati novac. Ali on gaji takvu nadu. On se s pravom može pozvati na vas.”

„Što mi je činiti, dragi Zenowere?”

Konjički kapetan izgledao je poput posijedjeloga dječaka. Grizao je vlastite usne. Promatrao je vlastite prste, kao da ispituje, jesu li još njegovi vlastiti ili su već tuđi, ruke izgubljenoga čovjeka.

„Dopustite mi da razgovaram s Lazikom”, rekao je Zenower. „Sutra ću zamoliti za tri dana dopusta.”

Svakako, sve se razjasnilo. Taittinger je ponovno zadobio staru vedrinu. Zenower, razborit i dobar čovjek, on će otputovati, razgovarati, sve dovesti u red. I druge stvari. Mali Schinagl bit će poslan u Graz. Sve će se okrenuti na dobro. Prodat će se Pylades. Sutra, odmah nakon vježbanja, skok na poštu, na poste restante vjerojatno se nalazi Mizzino pismo iz Kagrana. Više ne postoji strah ni od kakvih pisama, potpisa, ukratko, ni od kakvih događaja koji se odigravaju izvan vojarni, kasina, hotela „Imperial” u Beču i izvan „društva”. Taittinger je sada bio „pošteno” uvjeren da je od jučer postao mnogo godina stariji, za mnoga i gorka iskustva bogatiji te da je svladao mnoge zapreke; a sve zahvaljujući ovom Zenoweru. I zamisli, da je on dijete puka!

„Puk je dobar!” rekao je Taittinger na glas.

„Vi ne poznajete“, rekao je Zenower, „puk! Puk se sastoji od ljudi. A čovjek je dobar i loš.“ Pritom se ustao tako odlučno da Taittinger nije našao vremena da ga zamoli za još pola sata. U tome trenutku, dok je Zenower tako stajao, u civilnome ogrtaču sa samtnim, crnim ovratnikom, ukrućenim šeširom i rukavicama u lijevoj ruci, sa štapom obješenim preko ramena, po treći put Taittingeru nije podsjećao na Zenowera. Još se jednom bio promijenio, postao je tuđ, strog i mio i – doduše – malo opet dosadan. Njegova je ruka, međutim, bila snažna, topla i rječita, kao uvečer, a kada je već otišao, Taittinger je osjećao čežnju za njim. Bilo mu je krivo što je opet ostavijen sam. Popio je još jednu bocu, vidio kako odlaze posljednji gosti, a nada i utjeha opet su cvjetali u njegovu srcu. Sve će se dovesti u red, mislio je. I dalje je sniježilo, sve gušće, što sada? Studeni. Snijeg je podsjećao na Božić i Taittinger je pomislio: Do Božića će se sve dovesti u red!

Te je noći dobro spavao, bezbrižno i bez snova.

Sutra je snijeg već bio dubok, čvrst i smrznut. Kopita Pyladesa, kojega je danas jahao, sentimentalno i bolno zbog rastanka, opasno su se sklizala po očišćenom pločniku. Trube su svirale prigušeno, zastrto i omamljivo. „Pylades“, rekao je konjički kapetan, kada je sjahao na vježbalištu, „Pylades, ovo je posljednji put!“ Pljesnuo je bjelaša po vratu, izvadio komad šećera iz pripojasnice, stavio ga životinja među zube i dugo držao udubljenu ruku pred toplim, vlažnim nozdrvama i zahvalnim, velikim, vruće-hladnim jezikom. Osjećao je da ne bi imao više snage još danas na Pyladesu vratiti se u vojarnu. Zapovjedio je naredniku da ga pošalje natrag. Četu je predao natporučniku Zschochu. Za stanke u 10 sati je otišao, odjavio se kod bojnika Festeticsa i brzo se dao prema gradu, sve brže, uz što veću buku, kako bi zaglušio tjeskobu i lagani strah pred pismima koja bi ga mogla čekati na šalteru poste restante.

Našlo se samo jedno pismo, staro već tri tjedna s gnusnim kagranskim žigom. Glasilo je:

„Veleštovani gospodine barune! Za me je bila izvanredna čast i moje je srce bilo iskreno radosno zato što je gospodin barun na me mislio. Dobro mi je, a i sestre su dobre, sada radim u krojačnici, gdje se smije i pjevati. Uskoro će me otpustiti, još u listopadu. Ispunjena poštovanjem i ljubavlju, preporuča se Mizzi Schinagl.“ Taittinger je

pismo pročitao dva puta, u poštanskom predvorju, jer je bilo napisano na sivom, poroznom papiru, od kojega se pravi lijevak, a rukopis je bio isprekidan i izobličen velikim mrljama. Taittinger je bio dirnut pismom, a još više snagom da ga uzme i dva puta pročita, najviše zbog rastanka s Pyladesom. U Tartakowerovoj 'zalogajnici' okrijepio se haringama i šljivovicom. Želio je još u uredu vidjeti Zenowera, prije njegova puta u Beč. Odlučio je da neće ručati u kasinu, nego vani kod Sedlaka. Zrak je bio svijetao poput stakla i skrućen te je ugodno hladnoćom zapuhivao slatke čeznutljive osjećaje konjičkoga kapetana. Sunce je grijalo leda kroz debelu litavku. Sve na svijetu činilo se dobrim i uređenim. Nema više iznenađenja. Bilo je kao da se je jučer sa Zenowerom ono najgore ne samo raspravilo, nego i pobijedilo. Bilo je, otprilike, kao nakon ispita.

XXIII

Na žalost, na jasnoga Taittingera nesreća se okomila takvom silnom žestinom da uopće nije imao vremena da se iz živahnosti, u kojoj se već osjećao udomaćeno, prebaci u očajanje. Nije uopće imao vremena da se uplaši. Na način svojevrsnoga prokletstva, bez riječi i bez razumijevanja, saslušao je u uredu Zenowerov prijavak. Bio je to opet onaj stari računarski dočasnik Zenower, u odori. Stajao je u položaju mirno, kada je ušao konjički kapetan, ponovno je imao onaj uslužan, svijetao, discipliniran pogled i uobičajenim, uslužnim glasom reče: „Gospodine konjički kapetane, pokorno javljam da sam od gospodina pukovnika dobio tri dana dopusta; pokorno javljam da je pukovnik zapovjedio da se gospodin konjički kapetan izvoli neodložno javiti u njegov ured; gospodin pukovnik čeka!”

„Voljno!” zapovjedio je Taittinger. „Možete sjesti, Zenowere!” On sam sjeo je na pisaći stol. „Što želi stari?” U Zenowerovim očima bljesnuo je na tren pogled samo izdaleka sličan civilnomu pogledu od jučer: „Gospodine barune, gospodin pukovnik veoma je uznemiren. Danas je dobio preporučeno pismo iz Ministarstva rata, vidio sam ga na narednikovu stolu. Gospodine barune – –” Dalje nije stigao računarski dočasnik Zenower. „Pa recite već jednom!” rekao je Taittinger. Još jednom Zenower skoči u položaj mirno: „Gospodine konjički kapetane, pokorno javljam da je gospodin pukovnik zapovjedio da se gospodin konjički kapetan izvoli neodložno javiti u njegov ured.”

„Aha, razumijem!” promrmljao je Taittinger, iako još ništa nije razumio. Izašao je van, prešao dvorište. Starac je na nj vrebao s prozora, iza zavjese. Dvorište je morao prijeći pomnim koracima i na svaki pozdrav vojnika koji su se nalazili na dvorištu uredno odgovoriti. Vjerojatno je čuo – rekao je Taittinger samomu sebi – da se želim riješiti Pyladesa. Bjelaš mu se oduvijek dopadao.

Ušao je u ured. Pukovnik Kovac jedva se mogao prepoznati. Bio je to nizak, zaobljen, pretio čovjek s okruglom lubanjom, crvenim nosom, sivim, kratkim brkovima i sićušnim, crnim očima, koje su zapravo izgledale kao da se sastoje samo od zjenica. Njegove kratke ručice, koje su se nalazile u još kraćim rukavima, neposredno su prelazile u crvene, pretile šake, koje su podsjećale na kožom presvučen čekić. Sada je, međutim, pukovnik Kovac izgledao upravo

suhonjavo. Nos mu je bio plavičasto blijed, a ruke gotovo bijele. Preko njegova niskoga čela, na koji je pao oštar trokutast pramen sive kose, nalazila se velika, nabujala, plava žila, vidljiva vjesnica prikrivene izvanredne ljutnje. Pukovnik je stao pred svoj pisaći stol, ruku stavio na bok i pažljivo promatrao konjičkoga kapetana, koji je bio nepokretan poput šarenoga spomenika! Pretpostavljeni nije rekao: Voljno, nego: Servus. Taittingeru je počelo bivati neugodno. Nije mogao razmišljati. Iskričave pukovnikove oči klizile su preko Taittingera gore i dolje, gore i dolje. Trajalo je to svojih dvije, tri minute. Bilo je tako tiho da je mogao čuti vlastiti džepni sat i pukovnikov sat kako kucaju.

Pukovnik je napokon rekao – a govorio je začuđujuće tiho: „Gospodine konjički kapetane, poznajete li Vi izvjesnu groficu W, šeficu odjela u Ministarstvu financija?” Taittinger je osjetio kako mu koljena postaju hladna, preko ruba sara širio se led, više uopće nije bilo koljena. Teško je bilo ostati uspravnim kada je bedro počivalo na gromadi leda. „Poznajem, gospodine pukovniče!” – „A poznajete li Vi jednoga, jednoga izvjesnoga urednika Bernharda Lazika?” – „Poznajem, gospodine pukovniče!”

„Znate li onda zašto ovdje stojite?” – „Znam, gospodine pukovniče!” – „Voljno!” zapovjedio je pukovnik. Konjički kapetan ispruži desnu čizmu. „Možete sjesti!” rekao je Kovac i pokazao na ogoljeli, drveni stolac. „Hvala, uz najveće poštovanje!” rekao je Taittinger. Čekao je. „Sjednite! rekao sam!” povikao je Kovac. Konjički kapetan sjedne. Pukovnik je hodao gore-dolje, tamo-amo preko velikoga tepiha. S vremena na vrijeme prekrizio bi ruke, ponovno ih oslobodio, stiskao bi šake, stavljao ih u džepove od hlača, zveckao ključevima, izvlačio ključeve, vrtio ih u krug oko palca i opet ih stavljao unutra. Činilo se da postaje sve tanji, blijedi i nestvarniji. Studenačko poslijepodne ubacilo je prvi sumrak u ured, a mogao ga je oslabiti samo svijetao odsjaj svježega snijega, koji je iz dvorišta prodirao kroz prozor.

„Onda, govorite, konačno!” povikao je pukovnik. Bilo je to urlikanje i kriještanje ujedno. „Objasnite, gospodine konjički kapetane!”

„Gospodine pukovniče!”, odgovorio je Taittinger. „Riječ je o fatalnoj aferi zbog koje sam i vraćen natrag u pukovniju.”

„Fatalnoj, fatalnoj!” povikao je opet pukovnik. „To je zastrašujuće, zlosretno, jedan D”, napokon je pronašao riječ: „jedan skandal! Da!

To nije fatalno, nego skandalozno! I meni! Naša, ne, gospodine konjički kapetane, moja devetnica! Ne Vaša, oh, ne! Ja neću trpjeti takvoga, takvu gospodu kraj sebe. Ja sam jednostavno časnik s bojišnice, da, jednostavno časnik s bojišnice! Nikada nisam bio detaširan. Nemam nikakve prijatelje u Beču. Ne poznajem nikakve ekscelencije. Da, ja sam doista pukovnik Joseph Maria Kovac, jednostavan pukovnik, razumijete li, gospodine konjički kapetane, platit će te za to! Evo, takvo pismo!" – Pukovnik je otišao iza pisaćega stola i počeo u visoko podignutoj šaci mahati pismom iz Ministarstva rata. „Znate li što se unutra kaže?" – „Ne, gospodine pukovniče!" rekao je Taittinger. Sada mu je znoj već bio na čelu. Stopala su mu gorjela u čizmama, ali iznad sara, u koljenima mu je vladao led. Srce mu je kucalo tako jako, da se njegovo udaranje po svoj prilici moglo vidjeti kroz debelo sukno bluze. „Dakle, kada ste se s posebnoga zadatka vratili u pukovniju, znao sam, dakako, da ste počinili nekakav faux pas. Priča je bila pokopana. Ali sada! Ne možete otići od toga, od tih priča o podsuknjama, Vi ste, Vi ste – Dakle, smete u društvo jednoga individuumu, jednoga individuumu, kažem – i date mu dvije tisuće forinti, i uzmete udjela u njegovoj prljavštini, u njegovu sranju, sranju, kažem – a momak ode kod šefa odjela W. i želi i od njega novac i kaže koliko ste Vi već platili, a šef odjela je, na žalost, ukočen, paraliziran, kažem, ima tomu dva mjeseca, i gospoda grofica se nade u usranim knjižicama, a on se ne može s njom tući i učini to ne kao Gesunder, te piše svom prijatelju, gospodinu ministru rata, njegovoj ekscelenciji osobno – osobno, kažem – a ja, a ja! Otkako postoji naša armija – ništa više neću kazati! Stojim Vam na raspolaganju, gospodine konjički kapetane."

Taittinger skoči. „Gospodine pukovniče", povikao je. „Pozor!" zapovjedi Kovac. A onda: „Voljno! Sjedite!" Taittinger ponovno sjedne.

Pukovnik je vikao tako glasno, da su ga čuli u svim hodnicima lijevoga krila. Ađutant, natporučnik von Dengl na trenutak je stajao pred vratima, s nekoliko spisa u ruci i današnjom dnevnom zapovijedu, spreman u svakom trenutku kazati da je upravo namjeravao pokucati. Voditelj matičnoga ureda, narednik Steiner i njegova dva pisara čuli su kroz vezana vrata svaku riječ, iako su se

sva trojica pravili da su udubljeni u registar osoblja, prijave dezertiranja, prijave žandarmerije i konduita. Na galamu su čak u dvorištu, u kantini, zanijemili niži časnici koji su kartali. Svijetao poput stakla, leden zrak studenačke večeri prenosio je razgovijetno svaki zvuk pukovnikova urlikanja. Bio je to ljutit glas boga vojarne, prvorazredni prirodni događaj. Odmah se znalo da je riječ o Taittingeru; ali ne samo zato što je viđen kako odlazi kod pukovnika; ah, ne! Ljudi su čitali Lazikove sveščice, Zenower ih nije otkupio iz svih trafika! Svima je ovladao strah i velika ožalošćenost, iako su oduvijek prema Taittingeru bili ravnodušni. On nije spadao u pukovniju, on nije spadao u vojarnu. Svi ljudi sa sela u pukovniji, koji su potjecati iz Bukovine, Slovačke, Bačke i nikada nisu vidjeli nikakav bečki salon, stekli su, čim su ugledali baruna Taittingera, uvjerljivu predodžbu da on spada u salon. Ali tek su sada mogli točno sebi predočiti koliko je on trpio zbog vojničke solidarnosti, koja od konjičkih eskadrona i pukovnije u konačnici čini obitelj, od pretpostavljenih oce ili stariju braću, od podređenih sinove, od novaka unuke, od narednika ujake i stričeve i od kaplara bratiće. U kantini je vladala tišina, a karte su na stolu ležale nepokretno, sjajeći se poput zrcala.

Pukovnik je u međuvremenu zašutio, a njegova je šutnja bila još strašnija od prethodne vike. On je iscrpio svoj glas i svoje govorno blago. On je, i on, osjećao koljena kako mu zebu i klecaju, morao je sjesti. Utonuo je glavom među obje ruke i kazao više svojim papirima na pisaćem stolu negoli Taittingeru: „Otpust, gospodine konjički kapetana! Otpust, kažem! Ne želim nikakav sud časti! Čujete li! Reći ću da ste dali ostavku. Liječnik pukovnije, doktor Kallir, već sam s njim razgovarao, točno zna kako loše stojite sa zdravljem. Živčani slom, izgubili ste razum. Otpust! Ne želim nikakvo transferiranje kroz konduitu, razumijete li, gospodine konjički kapetane?”

Konjički kapetan Taittinger ustane: „Razumijem, gospodine pukovniče! Sutra ću se oprostiti!”

Pukovniku je došlo teško oko srca. Želio je ustati, ali se osjećao odveć slabim. Pružio je Taittingeru ruku preko stola i kazao: „Svako dobro, Taittingeru!”

XXIV

Cijelu noć sjedili su kod Sedlaka, Taittinger i računarski dočasnik Zenower. I Zenower je bio ožalošćen brzinom sudbine. I on, sin kuharice, bio je dijete vojske. I on, iako je izvan vojarne upoznao pravu patnju svijeta, nije bio u stanju podcijeniti Taittingerovu bol; i on je bio ožalošćen, kao i svi danas, od pukovnika do novaka. Na zemlji zasigurno ima puno nesreće. Ali ovdje je bila vidljiva, dohvatljiva nesreća vojarne, u kojoj se spava i jede i živi. Još je jučer konjički kapetan mogao nešto kazati, savjetovati, pomoći. Danas je bio nijem. Taittinger je bio nijem. Samo bi s vremena na vrijeme kazao: „Zamislite to, Zenowere! ...“ Ali on nije znao što je zapravo Zenower mislio. Zidni je sat kucao, njegove su se crne kazaljke neumorno okretale, ravnomjerno su klizile preko brojki i nisu se zadržavale, kao da su postojale samo oznake za minute, a oba su muškarca istodobno bacala pogled na sat i obojica su prilikom gledanja na nepromjenjiv zakon vremena jednakom razvidnošću osjećala ljudsku bespomoćnost, ali i u odnosu na druge zakone, poznate i nepoznate. Sati su prolazili, dijelovi života. Jedan, dva, tri ili deset sati svoga života Taittinger je protratio ili pronevjerio; više se nije imalo što popraviti.

I posljednji su gosti otišli, petrolej oko staklenoga okrugloga žiška osjetno je opao. Naručili su svijeće i vino i ostali su sjediti. Kada se lampa posve ugasila, vidio se srebreni sjaj snijega pod prozorom. Ledeni je vjetar slabo i zvonko pjevao kroz noć, a stakla su lagano zveckala. Iako jedan drugomu nisu rekli ništa određeno, obojica su, ipak, znala da vrijedi dočekati osvit. Usred noći nije mogao jedan drugoga napustiti. Čekali su.

„Otpratit ću Vas, gospodine barune“, počeo je konačno Zenower. „Sutra ćete uzeti dopust. S vama ću otputovati u Beč. Ionako sam već odavna morao do svoga prijatelja, savjetnika u glavnom nadzoru. Uvjeran sam da ću u siječnju moći još položiti ispit.“ – „Da, svakako!“ rekao je Taittinger.

Domaćin Sedlak spavao je iza kutije. Katkada bi kroza san progovorio nešto nerazgovijetno. Zenower reče: „Blažen je njegov san!“ Ali Taittinger, koji ga uopće nije slušao, odgovori: „Da, sasvim mu je dobro vino!“ – „Ja najradije pijem dobro pivo!“ rekao je Zenower. Potom je opet nastupila tišina. Uzaludno su se trudili da

uteknu u ravnodušan razgovor. Nisu mislili na ono što su govorili, govorili su samo da ne čuju sat, bilo je to besmisleno zaklinjanje, nesuvisle fraze, budalaste, sitne neiskrenosti. Dvije svijeće bile su izgorjele već do posljednje trećine, kada je vani, pred prozorom snijeg počeo postajati plavičast, pjesma mraza žešća, nebo bljeđe. Zenower je otišao do kutije, probudio Sedlaka, platio.

Polako su hodali prema gradu, u vojarnu. „Sutra sam civil, zauvijek!" rekao je Taittinger kada su stupili u vojarnu i salutirali straži. „Posljednji put salutira!" nastavio je govoriti. Kako je to veliko!, mislio je Zenower, kada čovjek više ne salutira! – Ali ujedno je osjetio da je to razmišljanje nepravedno. Bio je to jedan život, koji je ovdje došao svomu kraju. Kao što umirući odlaže tijelo, tako vojnik svlači odoru. Civil, civil: to je bila nepoznata, možda zastrašujuća onostranost.

U devet sati je bio časnički raport. „Dopust zbog zdravstvenih razloga" dobio je Taittinger odmah. Kartica liječničke službe pukovnije doktora Kallira govorila je izričito o opasnom živčanom rastrojstvu. Ona je Taittingera oslobodila dužnosti da se oprašta s pukovnijom. U dva i četrdeset poslijepodne ušao je u vlak, u civilu, sa Zenowerom. U šest sati su stigli. Zenower je napisao molbu za otpustom. U sobi za pisanje hotela „Princ Eugen" Taittinger je prepisao, svojim službenim, vrletnim rukopisom, četiri prsta razmaka od vrha, tri prsta razmaka od ruba. Potpisivao je veoma polako: „Alois Franz barun von Taittinger, konjički kapetan." Nije uopće nalikovalo njegovu uobičajenom potpisu, tako su polako i oprezno bila oslikana njegova slova. Bilo mu je kao da to i nije njegovo ime. Potpisao se nekim tuđim imenom.

U holu je čekao Zenower. Uzeo je molbu, dugo je pokušavao čitati i izazvati privid kao da mora oprezno provjeriti, samo da ne moradne uskoro opet vidjeti konjičkoga kapetana. Napokon ju je previo.

Taittinger reče: „Sada više nisam pretpostavljeni, Zenowere!"

Izvadio je sat iz džepa prsluka, zlatni sat, potjecao je iz draguljarskoga dućana trgovačkoga savjetnika Gwendla, na poledini su bili ugravirani Taittingerovi inicijali i inicijali njegova ujaka. Bio je to ujakov dar, u prigodi premještanja u Mährisch-Weißkirche. „Uzmite sat!" rekao je Taittinger. Prvi je put nešto darovao – ne računavši novac i cvijeće, nikada nije ništa darovao. Zenower ga je dugo

gledao, izvukao vlastiti, povelik srebrni, i rekao: „Uzmite Vi ovaj, gospodine barune!”

Potom, kada je vidio da je Taittinger čekao srebrni sat u dlanu, doda: „Ako Vam je potreban prijatelj –”

„Danas odlazim na imanje!” rekao je Taittinger. Pustio je da sat sklizne u džep prsluka. Djelovao je veoma promućurno. „Zar ne? Riješili ste se molbe! Prodajte oba konja. Ne volim ih. Pišite uskoro. Hvala Vam puno, dragi Zenowere! Moju adresu imate!”

„Sretan put!” rekao je Zenower i digao se.

„Moj paket!” povikao je barun. Odvezao se na istočni kolosijek.

XXV

Nije bilo lako doći do Taittingerova imanja. Nalazilo se u okrugu Ceterymentar, zatvorene Karpatima zapalima u duboki snijeg. Dva puta moralo se presjedati. Od kolodvora u Ceterymenteru imalo se još šest i pol kilometara voziti uvis, a onda se još spuštati jedan i pol. Zvalo se Zamky, ali Taittinger ga je uvijek nazivao „mišolovke“, još kao dječak, kada ga je ujak pozivao za vrijeme praznika. Gradonačelnik Wenk bio je Nijemac, jedan od malobrojnih raspršenih saskih kolonista koji su stanovali u okolici. Ekonom je potjecao iz Moravske, seljaci su bili karpatski Rusi, već nagluhi lakaj Mađar, koji je međutim sasvim zaboravio iz kojega kraja, kada i s kojim je ciljem stigao. Ono posljednje što mu je bilo sačuvano u sjećanju bio je ustanak u Budapestu i smrt njegova gospodara, staroga baruna. Šumar je bio Ruthene iz Galicije, narednik žandarmerije prešburgerijanac: jedini čovjek nadaleko i naširoko s kojim im je Taittinger, s vremena na vrijeme, mogao povesti koji razgovor u krčmi.

Bio je početak prosinca. Led se udomaćio naokolo po vrhovima, ali i dolje po imanju. Gavranovi, neuredni i crni, visjeli su po zasnježenim jelama. Kada ne bi iznenada uzlijetali i počeli silovito graktati, moglo bi se katkada pomisliti da su začaran voće. Kuća se mogla samo površno obnoviti (tako je brzo stigao Taittinger, a osim toga, bilo je tako malo novca). Ekonom je platio obrtnike samo polovicu od onoga ugovorenoga – a oni su ga poznavali dovoljno da znaju kako ostatak obećan „nakon Božića“ nikada ne bi vidjeli. Uostalom, postoje dva Božića, za Rimokatolike i za Ruse! Krov je dobio nekoliko novih komada šindre, ali ostale su na njemu stare rupe. Kada se nakon tako puno godina ponovno počelo grijati, savile su se vratne letvice, prozorski okviri, nijedan zasun više nije odgovarao, nijedna Brava, u velikim, teškim ogradama čuli su se uzdisaji i praskanje, od iskrivljenih letvica i lepezastih dasaka. Na polurasklimanim kukicama u sobi za pisanje visjele su naherne, stare, tamne slike predaka obitelji Zernutti. U prevelikoj ostavi bujale su gljive. Velikom smeđom, plavom i bijelom ljepenkom bili su ispunjeni prazni prozorski okviri verande. U kuhinji su se ugniježdile dvije prastare krastače, koje je lakaj Joszi branio slabim zimskim muhama, koje su izmilile kada se naložilo ognjište, a Joszi ih isti tren

spazio. Kada je barun stigao, bilo je to neugodno iznenađenje. Mislili su, međutim, da bi mogao ostati najviše tjedan dana, da će otpremiti izvanbračnoga sina, malo se osvrnuti oko sebe i ponovno otputovati. Kada se, međutim, od narednika saznalo da Taittinger ima namjeru ostati, štoviše da je napustio službu, počelo se baruna mrziti, posebnom mržnjom izazvanom strahom. Nisu ga dobro poznavali. Do sada je bio lakomislen, to je bilo sigurno: raž i pšenicu i šumicu i novac je protratio. Ali sada, kada je očito bio svjestan svoga siromaštva, nije li postao oprezan? Nije li stoga napustio vojsku? Kada je to želio – zahtijevao je polaganje računa o svemu. Što je ispalo od vinskoga podruma? Tko je izmislio sad skakavce, sad slabu žetvu, bankrot kupca šume?

Jednako je s noćenjem prve večeri, spavaća soba tobože još nije gotova, Taittinger mora spavati u svratištu. Nekoliko seljaka još je tamo sjedilo za velikim, prostranim, smeđim stolom, pokraj ogoljele, goleme glinene peći. Janko, domaćin, vrtio se oko baruna, iako mu je bilo jasno da Taittinger niti želi bilo što reći, niti je radoznao da bilo što sazna. Seljaci su navikili govoriti glasno ili šutjeti. Tihi govor ne mogu razumjeti. Glasno govoriti ne mogu zbog baruna. Mogu s vremena na vrijeme istresti lulu, ali ne kao inače, o rub stola, nego o sare ispod stola. Kako sada ulazi narednik, pred barunom ostaje ukočeno stajati, a barun ga poziva da sjedne i pruža mu ruku i s njim čak pije, zavladat će savršena tišina oko seljaka i u njima. Pogurenih glava samo prigodice bacaju kriomice pogled prema gospodarovu stolu. Barun i narednik razgovaraju na njemačkom, razumije se svaka deseta riječ, ali javio bi se i strah od slušanja, posebno kada bi obojica govorila slovački ili rusinski. Taittingeru je samorazumljivo to što su seljaci tako nijemi. Otkako je u posjedu imanja, ali i prije, ovdje je sveukupno bio možda deset puta, a seljaci su uvijek bili tako bezglasni. Ali narednika je poznato kako oni ropotaju, i kaže barunu: „Oni tako šute od straha pred gospodinom barunom!” Strah – od mene!, misli Taittinger. „Pa ništa im ne činim!” kaže. „Da, upravo stoga, gospodine barune!” misli narednik. „To je bolesno!” uzvratio je Taittinger. Narednik prelazi preko i kaže seljacima na slovačkom da gospodin barun ne bi želio da oni zbog njega šute. To je gotovo zapovijed. Govore nešto, udvoje, utroje, stvari koje uopće nisu htjeli

kazati. Potom opet padaju u šutnju. Domaćin donosi gulaš i puvo. Taittinger i žandar jedu.

Odjednom se otvaraju vrata i ulazi mladi čovjek i prilazi ravno Taittingeru. Braun prekida s jelom, još uvijek drži nož i vilicu i gleda mladoga čovjeka vjerujući da ga ne poznaje. „Servus, Xandl!“ kaže narednik. Svi seljaci znaju da je to barunov izvanbračni sin, i podižu pogled. Oni koji su sjeli ledima okrenuti Taittingeru, osvrću se. S barunom, doduše, nisu prisni, ali radoznanost je jača od straha; i obilato nadoknađuje zloradost. Sada bi morao doći još jedan od mnogih vjerovnika. Seljaci znaju da je vlastelin zadužen. „Vaš sin?“ pita Taittinger narednika. „Ne“, kaže mladi čovjek. „Ja sam Vaš sin, gospodine barune!“ – „Aha“, kaže Taittinger, „Vi ste Schinagl!“ – „Da!“ odvrati mladić. Taittinger ga pomno promatra. Nosi odijelo od samta, ima kratke rukave i prevelike, crvene, ispucale ruke i nekusne nokte. Glava bi mogla proći, Taittinger se trudi otkriti bilo kakvu sličnost između sebe i mladoga čovjeka. Ne ide, uz najbolju volju ne ide. Mladić ima crveno zaokružene oči od plavoga porculana, stalno razvlači usta, uši su mu žarkocrvene, glava obrijana na nulericu tako da mu se nije mogla raspoznati boja kose, mastilom umrljanu kapu s otrcanim, naboranim zaštitnim lakom gnječi bez prestanka gadnim pesnicama. Ni trenutak ne može biti na miru. Premješta se s noge na nogu, katkada se ljulja stojeći. Taittinger još nikada nije vidio slično živo biće. Već pomišlja na to da sutra otputuje.

„Da, gospodine Schinagl“, kaže, „što biste Vi izvoljeli?“ Ima svoj uobičajeni, stari glas baruna i konjičkoga kapetana, lagan, mlak, ali ipak oštar trubeći glas. Mladić se zaljulja korak unatrag. „Želio bih znati kako je majka!“ Govori vrlo glasno, Taittinger osjeća kako je glas u neku ruku crven, pocrvenio poput šaka i poput ušiju. Momak je nesnosan, misli i gura gulaš od sebe i pije pivo. „Sto želite?“ pita barun još jedanput. „Znati kako je majka!“, ponavlja Xandl. Barun razmišlja, ali ne o tome gdje je Mizzi Schinagl, nego o tome treba li kazati: Vaša gospođa majka ili Vaša gospođica majka! Ne pada mu na pamet da bi mogao jednostavno kazati: Vaša majka.

„Dugo nisam čuo ništa o gospođici Schinagl“ napokon kaže. „Ali, njezina adresa?“ pita mladić.

„Pa Vi ste u Grazu u školi?“ na to barun.

„Da, ali izbacili su me. Moja majka nije plaćala. I ja sam nešto zabrljao i ne želim više uopće natrag!”

Narednik je odlučno pojeo svoj gulaš, popio svoju kriglu, sada naručuje još jedno pivo, napadno proguta jedan gutljaj, iz nenada postaje plavocrven i posušuje si brkove gotovo jednako plavocrveom džepnom maramicom. Potom se ustaje, posprema maramicu i udara Xandla u lice. Mladić posrće. Narednik sjeda i mirno kaže: „Xandl, s gospodinom barunom razgovarat ćeš kako to dolikuje ili ću te odvesti pa ćeš izaći dvije godine poslije iz zatvora. Jesi li svjestan kako si se ponio?”

„Razumijem, gospodine naredniče!”

„Dakle, zamoli gospodina baruna za oprost!”

„Molim gospodina baruna da mi oprost!”

Seljaci se nasmiju na glas i u glas, pljeskajući se pritom po bedrima.

„I onda, gospodine domaćine”, poviče barun, „podajte mladiću da nešto pojede. Preko!” doda. „Kada budete pojeli, idite kući gospodinu ekonomu i recite mu da se sutra vraćate u Graz!”

„Hvala lijepa, gospodine barune, želio bih još nešto zamoliti!”

„Da?”

„Smijem li za Božić opet doći?”

„Da”, kaže barun.

„Dopustite mi slobodu, gospodine barune”, kaže narednik, „odatle nikakvo dobro.”

„Krivica nije na njemu”, odgovori barun.

„Već mi je poznato”, pomisli narednik, „visoka gospoda uvijek misle dobro o takvoj čeljadi. Kapetan našega okruga, kad god mu navedem neke razaralačke elemente, ima običaj kazati da neće biti tako loše.”

„On je dijete iz puka”, kaže Taittinger, a pritom misli na Zenowera i na to da je i on izvanbračno dijete, vjerojatno također od nekakvoga Taittingera. Tko bi ga znao, sve je tako zbrkano.

Xandl je pojeo, podiže se, krene, još malo zastaje, kaže: „Molim za oprost!” pruži barunu kuvertu i napravi grozno neukusan naklon i otiđe. Taittinger kuvertu da naredniku: „Što bi on htio?”

Narednik pročita: „Veoma cijenjena gospodine barune, gospodin ekonom je nepošten, a to je gradonačelniku poznato. Žena ekonoma

ima sve stolnjake, salvete i plahte s krunom, a velike riblje zdjele od ilovače s portretom jedne carice. Ovo sam si dopustio da Vam saopćim iz zahvalnosti Xandl Schinagl." – „To je nažalost istina", rekne narednik. Taittinger odvrati: „Ništa se tu ne može učiniti!" On strši u zraku. On već zna da za ovaj svijet nije učinio ništa.

Od toga prvoga susreta s vlastitim sinom Taittingeru je bilo jasno da mrzi svoje imanje, cijelu okolicu, kuću, uspomenu na preminuloga ujaka Zernuttija, njegova sina, dosadnoga bratića, ukraden posuđe, čak i gluhoga Joszija. Nije se dovoljno grijalo. Usred noći, kada se vatra u spavaćoj sobi pogasila, iznenada je, bez postupnosti, postalo ledeno i vlažno, iz jastuka i plahta iznojavala se hladna vlaga i zaudarale su na gnjilo sijeno. Božić se bližio, nesnosan blagdan ispunjen prijetvornim željama svih zlih ljudi, požudno ispruženim, pohlepnim rukama, zaodjevenim seljačkim dječacima i anđelima od papira – a Božić je ovdje, zahvaljujući ruskom kalendaru, trajao otprilike tri tjedna. A sada je još i mladi Schinagl zaprijetio svojim dolaskom. Bez narednika bilo je i nemoguće ugledati mladića. Oba su konja prodana, plaćen je sljedeći semestar za Schinagla, barun Taittinger napokon je imao dovoljno novca da nekoliko tjedana proživi u Beču. Doduše skromno, a ne u hotelu „Imperial". Svake noći, otkako je Taittinger napustio prenoćište Jankos, kako bi studenim mukotrpnim putem stupio kući, popio je toliko šljivovice da je bio uvjeren da bi se mogao još danas spakirati, sutra rano upregnuti i otputovati. Ali kada je prestupio kućni prag i upalio najprije svijeću, a onda i svjetiljku, uhvatio ga je strah i gnušanje od noćnih sjena namještaja, od gljivica po zidovima, od pucketanja vratiju i prozora. Brzo je legao, dok je vatra u peći još gorjela, pao u nemiran san, kasno se probudio, popio kavu od cikorije, potom domaće slatko biljno vino, obukao se, bez misli i bez cilja tumarao okolicom, čeznuo za večeri, otišao u prenoćište, čekao na narednika, jedva koju riječ progovorio s gradonačelnikom i ekonomom, koji su prigodice upali, opijao se iznova dva bijedna sata, dok nije došlo vrijeme za povratak kući. Barun Taittinger spadao je u one ljude, koji nisu rijetki, koji su odrasli u vojničkoj disciplini i koji su od sudbine očekivali zapovijedi i upute jednako kao i od pretpostavljenih.

Jednoga dana došla je jedna takva uputa. Konjički kapetan Taittinger imao se četrnaestoga prosinca u 9 i 30 prijepodne pojaviti

pred arbitražnim povjerenstvom u drugoj bečkoj garnizorskoj bolnici. Bila je to posljedica njegova pokušaja da dobije produženi dopust iz zdravstvenih razloga. Nije se žurilo da se riješi toga konjičkoga kapetana. Nalazi obično nisu tako brzo vodili do superarbitraže! Taittinger je, svkako, bio bolestan. Ojećao je tjeskobu, bol, samoprijezir.

Otišao je već desetoga prosinca. Pred odlazak rekao je ekonomu: „Onda, vraćam se ovamo opet u veljači! Tada će sve biti drugačije!” Naredniku žandarmerije je prilikom rastanka na kolodvoru rekao: „Uzdam se da ćete Vi toga dječaka, Schinagla, poslati natrag u Graz. Može ostati tjedan dana kod ekonoma!” – Kada je upravitelj postaje dao znak za polazak, Taittinger mu prijateljski namigne, sa zahvalnošću u srcu, kao da je službenik samo zbog njega pokrenuo vlak.

U veljači ću ponovno doći, mislio je – i ispunjen potpuno bezrazložnom sigurnošću, samomu sebi također je rekao: U veljači ću biti sasvim drugi čovjek; i: U veljači samo što nije proljeće.

Pomišljao je kako bi bilo dobro u Beču ponovno vidjeti dobroga, dragoga Zenowera, pa je brzojavio iz Preßburga: „Čekam Vas u Beču, 'Princ Eugen'.” Ispunjen nadom, išao je ususret superarbitraži.

Vaš „nalaz” glasi: proširenje krvnih žila, visoki stupanj neurastenije, oslabljenost srčanoga mišića, za aktivnu službu trenutno nije sposoban. Nisu ga nikako pregledavali. Liječnik glavnoga stožera u drugoj bečkoj garnizonskoj bolnici rekao je samo „Servus!” i potpisao papire.

„Svako dobro, konjički kapetane”, rekao je potom. Bio je to izraz sućuti.

I tako! Bio je to rastanak od vojske. Barun Taittinger hodao je uzduž ulice Währinger, išao je ne obazirući se na rastopljen, blatan snijeg, prvi put otkako zna za sebe nije vojnik, prvi put nije vojnik. Što je onda? Upravo civil. Eto pravih civila na ulici, ali oni su to već odavna. On je, međutim, takoreći, novak među civilima. Otpusnica se nalazila smotana u novčaniku.

Nije lako postati civil. Vjerojatno i civil ima svoje pretpostavljene, ali ne i uzvišene. Civil može ići kamo hoće i kada hoće. Civil nije bezuvjetno dužan svoju čast braniti oružjem u rukama. Civil može ustati bez sluge: civil ima sat. Ide kao da želi postati još više civil, ne

obazirući se na blatnjav snijeg, skreće ulijevo, na Schottenring i spustit će se u kavanu. Ne baca više usputni pogled kroz stakla kako bi utvrdio je li kavana primjerena njegovu stališu. Civil si smije sve dopustiti.

Taittinger, dakle, ulazi u bilo koju kavanu na Schottenringu, u blizini policijske uprave. To je mala takozvana Narodna kavana. Za jednim od malobrojnih stolova sjede šestorica muškaraca u šeširima. Svima su šeširi ukrućeni. Igraju tarok. To meni ne priliči!, pomisli Taittinger i gleda van u oblačan zimski dan, pijući kavu sa šlagom.

Dolazi još jedan gost. Taittinger je bio svjestan da je netko ušao, ali kao kad čovjek postane svjestan prisutnosti mušice.

Čovjek ne skida šešir, salutira jednim prstom, sjeda uz igrače taroka i počinje promatrati. U trenutku kada Taittinger poviče „Platiti!“, čovjek skoči i osvrne se oko sebe. Taittinger vjeruje da ga je negdje već vidio. Skida šešir. Dolazi bliže i kaže: „Gospodine barune, ne prepoznajete li me? Gospodine barune, ovdje?“

Pa da, bio je to gospodin od knjižica, Taittinger to zna od prve. „Smijem li sjesti?“ upita Lazik, i već sjedne. I već pripovijeda: „Ovaj svijet današnjice! Posve sam ga prozreo, te kukavice, te ništarije! Tu plemenitu gospodu! Svatko od njih ima barem jedan ljudski život na savjesti, to su ubojice, povlašteni ubojice. Imaju odlikovanja i novac i čast. Pogledajte, gospodine barune, kako sam nisko pao.“ Lazik ustane, potegne hlače, zaklopi kaput i pokaže izgríženu postavu, podigne nogu i pokaže razdrtu gornju kožu, dotakne ovratnik i kaže: „Već tjedan dana nisam se presvukao.“

„To nije dobro!“, na to će Taittinger. „Gospodin barun je jedan anđeo. Gospodine barune, vi ste jedini koji je prema meni bio dobar“, rekao je Lazik. „Želio bih vam poljubiti ruke, gospodine barune. Ukažite mi tu milost, da vam poljubim ruke.“ Lazik se sagne, ali Taittinger spremi ruke u džepove. „Ne, ja razumijem, nisam toga dostojan“, reče Lazik. „Ali smijem li vam ispričati do u nebo vapijuću nepravdu?“ – „Da“, odgovorio je barun. „Tada sam, dakle, sa svojim knjižicama otišao grofu W, sada je oslabio, Bogu neka je hvala, pravednost nebeska još uvijek postoji. I s njim razgovaram, kao što sam svojedobno razgovarao s gospodinom barunom. Ali ruka gospodina grofa na žalost je još uvijek zdrava i on je ispruži i zazvoni te se pojavi sluga, a grof mu kaže: Tajnika' – tajnik se pojavi,

a grof reče: 'Postupite s gospodinom kako dolikuje.' I ja porazgovaram s tajnikom ne sluteći ništa, nedužno dijete – i došavši kući, tamo nađem Rothbuchera iz brigade kako stoji i kaže: 'Lazik, moram te uhititi!' – Sve u svemu, knjižice su zabranjene i zaplijenjene, iz novina su me izbacili, sada živim jedino od onih tamo mladića, oni su također iz brigade!"

„Nije dobro, gospodine uredniče", kaže Taittinger.

„Gospodin barun i dalje je tako ljubazan, da me tako oslovljava", rekao je Lazik. Suze radosnice mogle su se već čuti u njegovu glasu. „Ako smijem uzvratiti: Ovdje imam nešto kao malo zastupništvo za lijekove." Izvuče tubice i praške iz džepova. „Čovjek ne može spavati, katkada, poznato mi je to, gospodine barune, a liječnik to ne propisuje!"

U tome trenutku ustane šest muškaraca, pozdrave se s prvim, nabiju šešire, a posljednji reče: „Oprostite!", tubice i praške stavi u džep i zapovijedi Laziku: „Hajde!" – Lazik se ustane, nakloni i krene za muškarcima.

Za stol dode konobar. „Oprostite, gospodine barune, dužnost mi je da u ime gospodina višega inspektora Sedlaceka (gospodin barun nije ga prepoznao, reče) izvijestim da urednik Lazik trguje kokainom, a policija ga koristi i – i, rekao bih, gospodine barune, da ga ne biste trebali podupirati!"

„Hvala", reče Taittinger. Izađe van, mahne jednom fijakeru i naloži: „Kagran!"

Kada je stupio u kazneni zavod i najavio se ravnatelju, imao je osjećaj da je ovdje došao da se dragovoljno dadne zatvoriti. Ravnatelj je još uvijek bio onaj stari, odmah je prepoznao Taittingera. „Ovdje ostavljam gospodina baruna", rekao je kao i nekoć. „Nemojte, molim vas!", odvratio je Taittinger tako odlučno da je ravnatelj ostao sjediti. „S gospođicom Schinagl ne bih želio razgovarati nasamo!"

Otvorili su vrata, došla je Schinaglova, ostala je stajati na pragu kao i nekoć, držala je ruke na licu, a Taittinger joj pođe u susret. „Hvaljen Bog, Mizzi!", rekao je. Mizzi je spazila ravnatelja iza pisaćega stola, uplaši se i napravi jedan nespretan klecaj koljenima. „Dodite bliže, Mizzi", rekao je ravnatelj – a barunu: „Ona je veoma čestita! U ožujku će biti slobodna!"

„Što ćete onda?" upitao je Taittinger. „Oh, gospodin barun je tako dobar", rekla je Mizzi. Taittingeru je izgledala drugačije nego posljednji put. On joj turi kapu uvis, izbije joj plava kosa. Ravnatelj reče: „Mi nismo tako okrutni, gospodine barune!"

„Hvala lijepa! Gospodine savjetniče!" reče Mizzi i pokuša učiniti još jedan neuspjeh. Izvuče džepnu maramicu iz plave haljine i obriše si oči. Njezine oči, međutim, bile su suhe, a barun je to dobro vidio. Ništa se nije pokrenulo u njegovu srcu. Nije bilo kao posljednji put. Želio je biti dobar, a Schinaglova se vjerojatno tako izmijenila samo zbog ravnatelja ili zbog narasle kose. „Tvoj sin bio je kod mene", rekao je Taittinger. „Ja sam ga poslao natrag u Graz" – „Xand!!! povikala je Mizzi. „Kako izgleda?" – Na žalost, ne kao ja, želio je Taittinger odgovoriti, ali je rekao: „Sasvim dobro, baš dobro!" – Mizzi je doista počela plakati, ali ovaj put oči si je obrisala ručnim zglobom. Uostalom, s plakanjem je brzo završila. Tvrdim, ravnodušnim, metalnim glasom molila je za dopuštenje da se udalji. „Izvolite", rekao je Taittinger. Odveli su je.

„Osjeća se sasvim dobro, gospodine barune", reče uslužno ravnatelj. „Svakako, pa to se vidi", odvrati Taittinger. „Veoma ste ljubazni." – „Uvijek na usluzi, gospodine barune!" Ravnatelj ustane. „Uvijek na usluzi!" još jednom ponovi.

Fijaker je čekao. Taittinger je imao izraziti osjećaj da se nešto slomilo. Istodobno mu se učini da uopće nije u stanju, nikada i nipošto ne bi bio u stanju, pojmiti taj zbrkani svijet. Bilo je baš kao nekoć u Mährisch-Weißkircheu uoči matematičke školske provjere znanja. Više nije bio vojnik, ali još nije bio civil. Je li to povezano s tim? Nije znao je li neki čovjek dobar ili loš. Kada bi ga netko upitao, ne bi mogao kazati je li Lazik dobar, loš, neotesan, je li Mizzi odvažna, pokvarena, zla, niti je li njezin sin – njegov sin, mislio je pritom – sirotan ili onaj koji je izgubljen. – Da je barem Zenower već ovdje.

Bio je to očigledno dan bogat događajima, barunu padne na pamet riječ sudbonosno težak, koju je jednom negdje bio pročitao. U hotelu su mu rekli da je gospodin poručnik Zenower upravo stigao.

Po četvrti put bio je Zenower promijenjen u časničkoj odori, djelovao je u većoj mjeri strano nego u civilu. U ovome trenutku, budući da više nije nosio oznake narednika, nego mladalačko

obilježje poručnika, izgledao je starim, puno starijim nego što je u stvarnosti bio. To je mogao osjetiti i on sam. Više nije prilazio vojnički, izgledao je onako kako izgledaju u pričuvu: pomalo preobučeno. Nije to bila civilna odjeća, ali to nije bilo ni vojničko odijelo. Poručnik iz administracije nema ostruge. Nakon što je trinaest godina nosio ostruge, čovjek povjeruje da nosi civil ili da ga uopće nema. To je gotovo kao da uopće nema nogu! Sve to pripovijedao je Zenower s istinskom, gotovo ogorčenom ozbilj nošću. Taittinger ga je posve shvaćao. U paradnoj odori čovjek ne nosi vojnički tvrđi šešir, nego broćasti šešir, poput okružnoga povjerenika. Taittinger je imao razumijevanja za tu vrstu boli. Ona traje još dugo, prije nego što mogne prestati, a ujedno i osuditi duboku nepravdu koju računarskim doćasnicima uzrokuje smiješan pravilnik. Svekolika prirodna razboritost Zenoweru ništa nije koristila. Trinaest godina konjice bilo je snažno poput naravi. Bio je poručnik iz administracije. Bio je ostarjeli poručnik.

Nije moglo biti a da se ove noći ne pobratime. Ruku pod ruku okrenuli su se natrag prema hotelu. Raćunarski poručnik Zenower imao je sljedeći dan otići u jedan udaljeni garnizon, upravo tamo gdje je bio potreban jedan poručnik iz administracije. Bio je to petnaesti lovaćki bataljun, daleko od svijeta, u Brodyju, na ruskoj granici.

Probudili su se kasno, jedva da su imali vremena porazgovarati u obiteljskom ozračju jućerašnje noći u kojem su jedan drugomu govorili ti. „Tko će znati, kada ću te opet vidjeti!“, rekao je barun. „Tko zna hoću li te opet vidjeti!“ rekao je Zenower. Zagrlili su se i poljubili u oba obraza.

Barun je ostao napušten, kao siročće. Nije pazio na samoga sebe. Njegova napuštenost postupno je zadobila odrećeni ritam. Nije više zatekao stare prijatelje. Prepuštao se satima tuposti bez ikakve misli, šetnji bez ikakva cilja, brani bez ikakva teka, piću bez ikakve želje, ženi bez ikakve radosti, besmislenoj osamljenosti usred poslovne jurnjave i, katkada, pijanstvu bez ikakva veselja.

Katkada bi mislio na Mizzi i na ožujak. Jedne je večeri pisao ravnatelju zatvora. Saznao je da bi Schinaglova trebala biti otpuštena petnaestoga ožujka. Nije osjetio ništa naroćito u odnosu na Mizzi, baš kao ni u odnosu na petnaesti ožujak. Bio je to barem

jedan datum, čvrsta točka, granica. Nemirne misli ponekad bi zastale pred tim datumom; pred tom ogradom.

XXVI

Ova je godina sa sobom donijela rano proljeće. Već u ožujku grijalo je svibanjsko sunce. Naglom, prezasićenom snagom cvjetala je u vrtu žutilova trava. Kosovi su nadglasavali gradsku vrevu. Osjetno šire i krepkije bilo je svijetlozeleno lišće kestenova, a njihove svijeće mirisale su oporo, ponosno, bijelo i napadno. Čak su i okretne lastavice ove godine izgledale povjerljivije. Tik iznad glava prolaznika hujale su nebeske strelice. Od Kahlenberga pirio je u grad bez prestanka lagani dašak. Zidovi i pločnici sa zahvalnošću i nježno uzvrćala su mu vlastiti samosvojni dah. A kad bi nadošla večer, iz svake točke grada moglo se vidjeti kako sunčevo crvenilo miluje vrh zvonika sv. Stjepana. Mirisalo je na probuđenu bazgu, na svježi kruh iz pekarnice, čija su vrata bila otvorena, na zob u vrećama kljusadi koja je vukla fijakere, na mladi crveni luk i rotkvicu s tržnice.

Jednoga takvoga dana, u devet i četrdeset ujutro, Mizzi Schinagl otpuštena je iz ženskoga kaznenoga zavoda. Njezino otpuštanje tjednima je za Taittingera bio razlog da se odmah ne vraća na imanje.

Katkada, dok je tako samo sjedio, u rano dozorjelom i rascvjetanom vrtu gostionice u bečkome predgrađu, a vino ga je uči nilo žalosnim, zrak pak istodobno vedrim, vodio je nijemi razgovor sa samim sobom. Postavljao si je pitanja na koja nije znao odgovor. Nije ga progonila savjest! Je li Mizzi njegovom krivnjom bila dospjela u kuću Matzner ili nije, tim se nije zamario, jer nije mogao vidjeti ništa žalosno u sudbini jedne izgubljene žene. On je poznavao samo vesele, bezbrižne bludnice, kojima je život pružao puno više užitka nego, na primjer, ženama ministarskih savjetnika, šefova odjela, nego kiselim i zlobnim radnicama u trafici, nego kuharicama, građanskim kćerima koje su napustili muževi. Uostalom, zahvaljujući gnusnoj „ aferi " vezanoj za Mizzi, namaknuo si je nekoliko dobrih, štoviše bajoslovnih godina, a zahvaljujući istoj „ aferi " izgubio je sjaj, bezbrižnost, a za dlaku čast i ime. Zašto se još uvijek brinuo za Mizzi? Voli li je? – Ni to. Srce je spadalo u ogorčene Taittingerove organe. Nije znao nijedan odgovor. Osjećao je samo nekakav nepojmljiv i nerazrješiv odnos prema Mizzi, prema „ aferi ". Sve je to bilo, doduše, nepojmljivo, ali, kako mu se činilo, zaključeno i

zapečaćeno. Protiv onoga što je zaključeno i zapečaćeno jednostavno se nije imalo što učiniti.

Kada se ujutro petnaestoga ožujka odvezao u Kagran, nije se mogao suzdržati od određenoga svečanoga raspoloženja. Nije više bio svjestan da se sam zauzeo oko toga, da preuzme Schinaglovu. Činilo mu se da mu je nekakva ceremonija diktirala budalasto ponašanje. Uostalom, vožnja u fijakeru kroz raskošan trijumf toga jutra bilo je u potpunosti prikladna da razmišljanja koja su klijala u Taittingeru rastvori u vedriji zanos.

I tako je, kao da je to posve samorazumljivo, stigao u ured ravnatelja zatvora, da pokupi Schinaglovu. Ona je zato iz zatvorske ćelije izvedena pola sata prije. Na sebi je imala smeđi ogrtač, u kojem je dovezena prethodne jeseni. Zgužvani šešir na kojemu je bila staklena trešnja držala je u ruci, iz straha da je možda u međuvremenu izašao iz mode. Njezina još uvijek kratka, bujno narasla, lijepa kosa sjajila se svježim sjajem, a lice joj je izgledalo usko, upravo plemenito. Sada doista izgleda kao Helen!, mislio je Taittinger.

„Mogu vas poštediti uobičajene moralne prodike“, rekao je, smijući se, ravnatelj. „Mizzi Schinagl, gospodin barun se na tako plemenit način brine za tebe da sa sigurnošću znam da vas više ovdje neću vidjeti. Gospodine barune, uvijek ću vam biti na raspolaganju!“

Na Taittingera su vani čekala kola. „Kamo želite?“ upitao je. Mizzi se tek tada oko sebe zabrinuto osvrnula, bilo je očito da nekoga nije našla. „Moram još pričekati“, rekla je, „Lepi će doći. Rano ste me izveli!“ Bio je to prigovor. Sloboda, proljeće, otmjena kola i barun, izgledalo je, nisu u Mizzi izazvali radost. „Tko je Leni?“ upitao je Taittinger. „Moja prijateljica, gospodine barune! Obje smo bile u istoj ćeliji. Leni zbog pripomaganja u pobačaju, pristala ženska, Leni, bile smo dobre jedna prema drugoj, ona je još prije četiri tjedna oslobođena. Ona se drži riječi, sigurno će doći.“

U tom trenutku barun je ugledao nešto naočito, napadno, kako namiguje i već se približava. U tom se trenu pojava mogla i razabrati. Kreštav povik puhnuo je od nje prema ovamo. Sve jasnije moglo se razabrati da izvikuje ime „Mizzi“ i da je riječ o ženskom biću u žutom kostimu od sirove svile, sa svijetlozelenim šeširom velikoga oboda, s crnim uvojcima koji su navirali, u žutim čizmama na kopčanje, s

kišobranom, krznom oko vrata boa i pompadour-torbicom. Bila je to Magdalene Kreutzer, vlasnica koncesije na vrtuljke u Prateru. Žene su se prisno izljubile. „Vi ste gospodin barun, to mi je već poznato, meni ne trebate ništa više govoriti, sve mi je Mizzi rekla. A to su kola, ući ćemo i odvesti se tvomu tati, on je uzet, inače bi došao!" I prije nego što je Taittinger bio svjestan što se dogodilo, sjedio je već na stražnjem sjedalu, Mizzi i Leni nasuprot njemu, bojažljivo i krajnje neudobno, s visoko povučenim koljenima. On je pognuo glavu. Povrh njega na putu padale su nerazumljive uzrečice, tresli su se povici poput svijetlih munja, pljeskali grohoti poput veseloga pljuska, na dijalektu, koji on još nikada nije slušao tako intenzivno i u takvoj blizini i koji je istodobno podsjećao na kotrljanje kotača, mijaukanje i puhanje u rog. Napokon su stigli u Sieverineg.

Jednom je ovdje Mizzi veličanstveno dovezena, kao „priležnica" perzijskoga cara. Kućepaziteljica je još bila živa, frizer Xandl oženio se i preselio u Brno. Dućan je bio opet otvoren (trenutno je pripadao jednom mladom čovjeku). Samo za ovaj dan stari Schinagl pušten je iz doma u Lainzu, jer je želio da njegova kći ne sazna ništa o njegovoj „sramoti". Unutra, odmah uz otvorena vrata, sjedio je uzeti stari Schinagl. U mračnoj pozadini svjetlucale su bijele lule od stive poput kostiju kostura. Dućan je i u barunu probudio neka sjećanja. Ovdje je prvi put ugledao Mizzi. Stari Schinagl mogao je micati samo rukama. I njegov jezik bio je bespomoćan, mucao je, stenjao i na kraju se useknuo neočekivanom snagom. U svekolikoj zbunjenosti, Taittinger je kupio pet lula. Kućepaziteljica je upitala smije li otići po duhan. Iz smetenosti, rekao je: „Da, molim, puno zahvaljujem!" – Bi li Mizzi sada željela ostati ovdje?, promućao je stari. „Ne!" odlučio Magdalene Kreutzer. To je odavna gotova stvar. Mizzi je stanovala, dok se malo ne „obnovi", privremeno u kući Kreutzerovih, Klostemeuberger Straße. Imala je i otisnutu posjetnicu u pompadour-torbici, prevrtala je po torbici i dala jednu Taittingeru te rekla: „Neka vam ne promakne, gospodine barune, čekamo na vas sutra, u nedjelju, treći kat lijevo, vrata 21, ne zaboravite. Poslijepodne u pet. Nemojte kasniti, gospodine barune!" Time su se oprostite od Taittingera. On se naklonio, rekao fijakeru adresu Kreutzerovih, platio vožnju za gospođe unaprijed i izgubio se u sljedećoj sporednoj uličici, u kojoj mu je utješno domahivala terasa jedne kavane.

Nije mu promakla adresa, nije zaboravio ni dogovoreno vrijeme, pridržavao se svega dogovorenoga, kao i uvijek. S pomalo zebnje stajao je u nedjelju pred vratima 21, zaudaralo je na kiselo zelje, mačke i dječje rublje koje se sušilo, čuo je glasove iz svih soba, ispod, iznad i pokraj sebe, da bi sada razlučio i Mizzin glas. Odlučno je povukao za uzicu zvonca, stupio neposredno u sobu koja se sastojala od crvenoga pliša, zelenoga stolnjaka, žutih vaza, torta, naranči, pladnja za kavu i enormnoga naduvka. Tamo su sjedjele obje gospode kao sestre, u ljetnim, bijelim, crno istočkanim haljinama. Jedna crna, druga zlatnoplava. Učinio je sve što im se svidjelo: jeo je naduvak, lizao je ukuhano voće, pio kavu, potom malinovac, pušio je trabuko, iako je podnosio samo cigarete, slušao je, razumio nije ništa, na ništa nije ni mislio i dobio je žgaravicu. Odlučio je upitati za toalet, odveden je u kuhinju i zatvoren u nerazpoznatljivu prostoriju, zadovoljio se time da vodu iz limene kante saspe u školjku i opet izađe. Jedva da je i sjeo, kadli se opet oglasi zvonce. Ušla je nekakva grdosija, koja nije s ovoga svijeta. Podsjećao je na kočijaša, mesara i zaodjeveni spomenik. Bio je to Ignaz Trummer, prijatelj Magdalene Kreutzer. Tako se predstavio, a od svega što je još izgovorio u sljedećem trenutku, brzinom koja nije odgovarala njegovim tjelesnim razmjerima niti njegovom ljutitom glasu, Taittinger je razumio samo to da se on osjeća veoma počašćenim. Jeo je, pio, govorio, pušio, pio, jeo i govorio. „I di ste vi meni?" upitao je napokon. „I ka' ćete otale?" – „Misusovo!" uzvikivao je s vremena na vrijeme bez razloga, a onda opet: „Sptljaj se!" Nije to bio jednostavno bečki dijalekt. Bilo je to kao da medvjed pokušava govoriti talijanski.

Konjska željeznica bila je prepuna, Trummer, sptljaj se, inzistirao je da pješice idu u Prater, na „posao" – misleći na vrtuljke. Taittinger je poslušno koracao uz Ignaza, a žene su išle ispred. Kada se čovjek privikao na dijalekt, doskora je mogao nešto i razumjeti. Trummer je poznao veliki svijet, doista je jednom bio kočijaš, kod grofa Zimborskoga. Nakon starčeve smrti, postao je trgovac konj ima. Potom je počeo lakomisleno trgovati te je vojnomu povjerenstvu za novačenje, a u korist jednoga prijatelja, priredio poteškoće tako što je, „okolišajući", poslao drugu životinju namjesto one unovačene. Razumije se, gospodinu barunu poznata je i priča o državnoj imovini,

tako da je sada obaviješten na vrtuljku Magdalene Kreutzer, a bio je to dobar posao; sada se eventualno može jeftino kupiti kabinet voštanih figura. To je nešto otmjeno i prava visoka umjetnost, muzejska ...

Vrtuljak je zapravo bio naočit, sastojao se od konja, kola, saonica i čamaca. Vrtio se oko jednoga velikoga kipa od šarene ljepenke, djevojke s dvije žućkaste pletenice, divovskih ruku, frizurom visokom poput tornja i golemom krinolinom. I ta djevojka vrtila se oko vlastite osi. Iz njezine nutrine odzvanjale su orgulje. Vrtuljak je počivao na okrugloj, drvenoj podlozi. Vrata te drvene kružnice otvorila su se prema gore, žene su unišle, Taittinger ih je morao slijediti, grdosija se neobično provukla kroz malena vrata. I našli su se ispod, a povrh njih bili su ljudi, glazba orgulja, zveket lanca, na kojima se ljuljalo vozilo. Bilo je mračno i vlažno. Jedan magarac, siv poput sumraka u toj prostoriji, bez prestanka se vrtio u krug, prema zobnici koja se nedostižno klatila ispred njega. Životinja je održavala vrtuljak u pogonu, Schani ga je s vremena na vrijeme sokolio, koliko je bilo potrebno da počne galopirati, kao da je kljuse. „U me nema mista nečovičnosti“, objasnila je Kreutzerova, „tu je još jedan magarac, za minjanja!“ Ponovno su se stisnuli kroz malena vrata i izašli na zrak. Na Trummerovu zapovijed, morali su u kavanu „Zweite Café“. Svirala je vojna glazba, ljudi su se smijali, bijeli, radosni, uznojeni, u nekakvom neosviještenom zajedništvu. Zrak je svejedno bio lagan, mirisav, gotovo elegantan, zasićen, a ljudi su na poseban način svojom glasnoćom ostajali u svojoj diskreciji. Njihovi povici zvučali su poput bodrenja, usmjerenoga prema ožalošćenima, poput želje za nečim radosnim, da se unaokolo vidi sama radost. Taittinger se oraspoložio.

Kreutzerova ga je upitala je li ikada vidio panoptikum. Dakako, rekao je, i uzbuđeno ispriповijedao što sve je tamo vidio. Na primjer, Modrobradog, teškoga zločinca Zingerla, kapetana razbojnika Krasnika iz Siebenbürgena, komitadžiju iz Bosne, zajedno odrasle blizance. „Gospodine barune“, rekao je Trummer, ovaj put na književnom njemačkom i svečano, „vaša moć rasuđivanja je genijalna!“ Još nikada Taittinger nije čuo takav kompliment. Kada bi se opet pojavio u odori, želio bi da to Mizzi zna. Na carev rodendan, rekao je Taittinger. Znao je da laže. Ali želio je cijeli svijet učiniti

radosnim. U konačnici, sve ovo ovdje bio je puk. Bili su veoma šarmantni, „djeca iz puka“, čak i grdosija, Trummer.

Da se ponovno podigne razoren Mizzin život, bilo je nužno sada stvoriti jednu povoljnu priliku; bio je to panoptikum. Gospođa Kreutzer mislila je, da barun ne bi mogao imati ništa protiv. I Taittinger je rekao: „Ali, kako!“ Sada bi bilo jednostavno, dovoljno je ne dopustiti da te smotaju i postići pravu cijenu.

„To je prikoviše!“ povikao je Trummer.

Nije, ako bi barun želio nešto doprinijeti, umjesto takozvane alimentacije, dok je sama Mizzi odgojila dječaka i to tako otmjeno, kako i dolikuje djetetu takvoga oca.

Tako je mislio Taittinger. Na ovaj ću način napokon biti oslobođen dosadne alimentacije. „Samorazumljivo“, rekao je. „U okviru svojih mogućnosti“, izgovorio je frazu, ne iz opreza, jer je doista zvučila ozbiljno, „pomoći ću Mizzi!“

Na žalost, u sljedećem trenutku dogodilo se nešto mučno. Natporučnik Teuffenstein von den Elfer-Ulanen prolazio je zajedno sa svojom zaručnicom, gospođicom Hoffmann von Nagyföteg, i povikao: „Pa to je on! Taittinger!“ – Bila je to grozna situacija, ili točnije, „neugodna“: „Stanujem u hotelu 'Prinz Eugen'!, rekao je svome društvu za stolom. „Molim da se sutra raspitate za me.“ Zaboravio je čak i platiti, ustao je, pohitao ususret Teuffensteinu, koji ga je odvuкао za drugi stol, pio je vino, morao se smijati, slušati anegdote i ispričovijedati kako se ograničio na svoje imanje. „Znaš“, rekao je, „uvijek postoji neka mogućnost, inače bi sve bezizgledno propalo.“

U kasnu noć hodao je sam po Prateru. Prašina je još uvijek podrhtavala u zraku. Kroz glavnu aleju nježno su bubnjala elegantna kopita konja ispred bezglasnih gumiranih kotača. „Bez-izgledno-propalo, bezizgledno, bez-izgledno“, bubnjala su kopita. Iz grmova uz rub aleje dopirala su pohotna šaptanja zaljubljenih. Jedna cvjećarica ponudi mu ljubičice. Kupio je pet kitica i držao ih tupo sve dok mu nije na put došla jedna djevojka. Dao je maloj cvijeće i otišao s njom u hotel prema sjeverozapadnom kolosijeku. Jer uhvatio ga je strah od usamljene noći.

XXVII

Prater je prijepodne očitovao urednu ljupkost parka, tajanstvenu tišinu šume i živahnu pokrenutost dana uoči svetkovine.

U to se vrijeme baruna Taittingera moglo često vidjeti kako ide pješice glavnom alejom. Prije mnogo godina – cijeli svijet smjestio se u međuvremenu – na ovu stazu stupio je na leđima Pyladesa.

Katkada bi se barun kretao rubom jahaće aleje. Pokraj njega su u kasu i galopu prolazila gospoda. Neke je prepoznavao, a da ih nije pravo ni pogledao, po ritmu i koraku životinja, po načinu na koji su jahači sjedili u sedlu, na koji su držali uzde i bič, po povijenosti leđa. Ovo ovdje bila je kobila Glans-Ei-re pasz. Tamo jage Tibor von Daniel. Tamo preko upravo Emillio Casabona pozdravlja svoga zemljaka, grofa Pogaccija. Konj bankara von Goldschmidta bio je dorat iz ergele grofa Khuen-Héderváryja, vrijedio je dvije tisuće forinti. Nasuprot je užar jahao ružnu kobilu nezgrapna hoda i preširoke stražnjice. Temeljito ozbiljnošću Taittinger je svakoga prijepodneva pravio takve zamjedbe. Nikamo više nije odlazio, sve ih je još uvijek poznavao. Došlo je dotle da je kao svoju zadaću prihvatio, „držati ih u evidenciji”. Katkada bi ga uznemirila odsutnost nekoga konjanika, koji se već dva dana ne bi pojavio u aleji. Potom bi odlazio do vrha i sjeo u gostionicu gdje su mnogi jahači običavali sjahivati. Mnogi bi ga prepoznavali. Što se s njim dogodilo, pitali bi ga, a on bi odgovarao uvijek istom lažljivom frazom: „Postao sam pravi seljak!” – Tako bi kazao. Na imanju je bilo grozno, ali njegova prisutnost bila je nužna. Otudio se od svijeta i bojao se ljudi. Više se nije usudio otići u neki salon. Život je za nj izgubio svaki smisao. „Sada h se napokon trebao oženiti”, rekao je stari barun Wilmowsky, član vlastelinske kuće, a već je godinama strastveno revnovao da staru gospodu povezuje s mladim djevojkama iz zaduženih obitelji. Iskreno je priznavao da se ne bavi niti priznaje ikakvu drugu politiku, osim obiteljske politike. „Trebao sam svojedobno oženiti Helen”, rekao je Taittinger. „Ona je stvarno nesretna”, odgovorio je Wilimowsky. „Grof je paraliziram. Mladi Tschirschky joj vodi dvor. Njezin muž oduvijek je bio pomalo tupav.

Prijepodneva su na taj način većinom bila posvećena aristokraciji. Poslijepodneva je, međutim, barun posvećivao „puku”, također u Prateru. Često bi prolazio pokraj vrtuljka, zadržavao se s Mizzi, s

Kreutzerovom i gospodinom Trummerom, s njima rado odlazio na vojnu glazbu u 'Zweite Caféhaus', i bivao obaviješten kako teku rasprave o kabinetu voštanih figura. Inače je volio panoptikum. Voštane figure bile su sasvim simpatične; u svakom slučaju ljepše od vrtuljka. Trummer je rekao da uz to ide uredan iznos novaca, priču treba, svega ti svetog na nebesima, prijatelju moj, urediti kako valja. Uostalom, izgledi za zaradu bili su nesagledivi. Katkada bi se dogodilo da Mizzi Schinagl, kao da se sjetila odavno zanemarene dužnosti, s Kerutzerovom ili Trummerom zamijeni mjesto, čvrsto potisne baruna i lagano mu pogladi ruku. Prvi put on se uplašio i iznenada zašutio. Potom se navikao na izgovor: ništa je, Mizzi je odvažna; svi su ljudi uopće odvažni. Bilo je kao da se pridržava njezina „pučkoga običaja“. Postupno mu se taj običaj čak svidio. Od Mizi Schinagl dotjecala je nekakva prijateljska toplina u pro hladne proljetne večeri. Topla prisjećanja su razbuđivala, sjećanja na njezino tijelo, na neka njezina skrivena obilježja, na tajne njezine požude, na razbludne njezine darove. Mizzi je pravila i uznemirujuće kretnje. To je i sama primijetila i počela ih se postupno suzdržavati. Krotila je vlastitu živahnost, više nije rukama zaklanjala lice kad bi se smijala i više nije kričala kad bi se uplašila. Na sve to samu je sebe prisiljavala, s utjehom u srcu koju je nekoć u školi imala: trajalo je to, međutim, samo četiri sata. Njezinom glavom šuljale su se veoma zbrkane i proturječne trice. I u zavodu se osjećala kažnjenom, kao i nekoć u školi; ali nipošto lišenom dostojanstva. Ali sada na slobodi osjetila je da ju je neopravdano pratila poruga. Neopravdano! Jer, što je ona bila kriva? Naporno je razmišljala i korak po korak prolazila kroz svoj dosadašnji život preciznošću za koju je sposoban samo netko tko je povrijeđen i osramoćen, godinu za godinom, postupak za postupkom. Na početku, nalazio se Taittinger. Prije toga nije bilo ništa, do li neodređen sumrak očeva dućana. Odjednom dopre nekakva svjetlost. Imao je zvijezde na ovratniku, sunca na odijelu i srebrnu, tanku munju na bedru. Da nije došao blistav, došlo bi do udaje za čestitoga frizera Xandla! Ne bi se ni odlazilo Matznerovoj! Ne bi ni postala priležnica niti bi bisere dobila na dar. Biseri donose nesreću! Taittinger je bio kriv.

Nesposobna da dugo vremena šuti, takva joj je bila narav, svoje je misli izgovarala pred Kreutzerovom. Žela je odobravanje.

Kreutzerova je spomenula nezakonito dijete. Taittingerova dužnost bila je uzdržavati majku i sina. Došao je Ignaz Trummer. On je bio istoga mišljenja. 'Svi su li ti ljudi isti' – polazio je od te pretpostavke. „Take u nas 'pozivaju', ako ne plate alimentaciju – i da vidiš kako plešu!" – Trummer je mislio na svoje troje izvanbračne djece. Kakva neprilika! Majke su ga, dakako, tužile. U dva slučaja uspjelo mu je zaniijekati očinstvo. Treće dijete, djevojčicu, smjestio je kod svoje stare tetke u Krieglachu. Tamo je upalo u parni kotao i spržilo se. Takvomu otmjenomu gospodinu nisu se pravila nikakva 'okolišanja'. Bilo je samorazumljivo kada je barun kabinet voštanih figura dao Mizzi na poklon! A i za sve koji su pretrpjeli štetu, našla bi se umjerena odšteta.

„I dalje mi je drag", priznao je Schinagl. Ona ga je doista voljela. Katkada je bila uvjerena da bi još jednom mogla krenuti za Taittingerom, kao nekoć, od oca otići u Herrengasse i onda u kuću Matzner i dobiti dijete i nesretne bisere te još jednom biti zatvorena. Ni za što se nije kajala. Čežnja za njim, za njegovim rukama, mirisom, noćima, ljubavlju izjedala je njezino srce. Čeznula je za njim; i činilo joj se čudnovatim, u trenutcima prisebnosti, što joj ta čežnja ne nalaže ljubav, nego osvetoljubivost. Željela je vratiti milo za drago. Pripadala je Taittingeru. Zašto se drži na udaljenosti od nje?

Znala je da je običavao prijepodne šetati u Prateru; jednom je otišla ne bi li ga srela. Najprije ga je spazila iz daljine, puno prije nego što joj se približio, prepoznala je njegova leđa i njegov hoch. Vitko i nježno kretao se između snažnih stabala, to ju je ganulo do suza; mogla se rasplakati nad njegovim hodanjem. Bilo je zapravo prelijepo pratiti gospodara, vidjeti i voljeti samo njegova leđa i njegovu sjenu, dok je tu i tamo napuštao aleju i prelazio na sunčanu stranu ulice. U mislima ga je oslovljavala: gospodine, barune, konjički kapetane. Ni u sebi nije se odvažila nazvati ga Franz – zbog tjelesnoga straha. Kada je mislila „Franz", kroz srce joj je prolazio mač.

Dobro je bilo da ga nije bila slučajno susrela; to vjerojatno ne bi izdržala. Željela se već okrenuti kako je on danas, ne danas, još ne danas, ne bi sreo; ali za okretanje je moglo još biti vremena. Hodala je, nesvjesno, sve brže. Već je mogla čuti njegove korake.

On se iznenada zaustavi, brzo se osvrne i spazi je. Imao je osjećaj, da ga netko prati.

Pustio je da mu se približi. „Znaš, Mizzi, ne volim iznenađenja!" – Bio je iskren, mrzio je iznenađenja. Božićne darove koje sam nije bio poželio i istodobno naručio, mrzio je, uništavao ih je ili ih je istoga trena gubio. Iznenadenja je doživljavao kao vulgarna, baš kao i povike zastrašivanja, žensko glasno plakanje, bučno igranje taroka u kavani, prepirku muškraca na ulici. „Ovo je puki slučaj, oprostite gospodine barune", slagala je Mizzi. „Mislila sam da je barun na jahanju?" – „Nemam konja, Mizzi. A na unajmljenim konjima ne jašem! Kamo si onda pošla?" – Bio je već na granici nepovjerenja. „Nikamo, samo tako šetam", rekla je Mizzi. „Sada se vrati, sjedni kod Steinackera u vrt, popij jedno pivo. Ja ću doći za jedan sat!" Okrenuo se i otišao.

On ustvari nikada nije imao pravu volju za ovakvu šetnju. Jahače je također izbjegavao. Okrenuo se. Probudilo se u njemu nešto sućuti za Mizzi. Te sućuti također se sramio. Sve bi bilo dobro samo kada ne bi imao toga tuknutoga sina! Iznenada se sjeti da je to ipak bio njegov sin. Nije se osjećao krivim – nipošto. Ali to je bila jedna činjenica: Xandl je neporecivo bio njegov sin, a Mizzi s tim u vezi ne može ništa – ili veoma malo. Kada je stupio u gostionicu Steinacker, imao je već gotovo ljubazno lice. Bilo je to nešto kao unaprijed oduzeto barunovo poslijepodne. Mizzi je već oko jedanaest otvorila pučki odjeljak. Automatski se probudilo Taittingerovo zanimanje za voštane lutke.

Trebalo je puno novaca. Koliko? To bi znao Trummer. A koliko ima ona sama, upitao je Taittinger. Mizzi je priznala samo od pokojne Matznerove naslijeđenih 300 forinti. Prešutjela je ono što joj je ostalo od pozamanterije. Još joj je u ćeliji Kreutzerova savjetovala da o tim „groševima za slučaj nevolje" ne govori ništa nijednoj duši, ni Trummeru. A najmanje sinu. Ali nije to bio samo dobar Lenin savjet, koji je trenutno slijedila, nego je to bio i glas njezina srca. Od svoga uhićenja strahovito se plašila starosti i bijede. Bilo je tako kao da bi se svekolika lakomislenost za koju je bila sposobna istrošila i rastopila zajedno s novcem; a potrošila svekolika bezbrižnost, lakomislena povjerljivost, nestašnost i velikodušnost. Na du njezine duše zaostali su prirodni, samo mladošću prikriveni, strah od

nezgode gorkoga života, čežnja za zajamčenom sigurnošću, topla ljubav prema posjedu i imanju, ljubomorna nježnost prema onom ostavljenom po strani, ušteđenom i skrivenom, ukratko, vječno, ženama prirodno uzdanje u štedionicu i osiguranje. Nije osjećala nikakav sram. To prešućivanje bilo je moralna dužnost. Moral je zapovijedao jednako i to da pusti Taittingeru da podmiri račun. Novac koji je on trošio na nju hranio je njezinu ljubav prema njemu. Dvije tisuće forinte položeno je u pošti, a štedna knjižica, umotana u džepnu maramicu, nalazila se na dnu kovčega. Ključ od kovčega visio joj je o vratu, pokraj križića i medaljona s likom svete Tereze. „Tri stotine svakako je premalo“, mislio je Taittinger, kojemu je strahopoštovanje prema voštanim figurama bilo usađeno duboko, kao i to da nije znao cijeliti novac. Takve voštane figure uopće nisu mogle biti jeftine. Svakako, svakako, on to shvaća. „Bit ću toliko slobodan da ti malo pomognem“, rekao je. „Oh, hvala lijepa! To je tako ljupko, tako otmjeno, baš u skladu s Vama, gospodine barune!“ – I ona već svojim obima rukama dohvati njegovu desnicu: i prije nego što je stigao učiniti kretnju obrane, ona se nadvila nad njegovu ruku i prisno je poljubila. Bio je zaprepašten, očajan i bespomoćan.

Iznenada iz Mizzi provale suze. To je povećalo Taittingerovu nevoljkost, ali i ganulo njegovo srce, gotovo kao i onda kada je Mizzi bila počela plakati u uredu ravnatelja zatvora. „Još me barem malo volite?“ upitala je Mizzi. „Da, da, sigurno“, rekao je Taittinger, s čvrstim uzdanjem da bi suze mogle stati. Dogodilo se, međutim, suprotno: potekle su još vruće i gušće. Nisu, doduše, trajale dugo. Mizzi pridigne lice. Njezina raščupana kosa, povijen šešir, zgužvana maramica, iskreno plavetnilo očiju koje su među uplakanim vjeđama izgledale upravo djetinje, sve se to konačno svidjelo barunu i učini mu tu ženu prisnom. Odmah je to osjetila i brzinom kojom se orao, nakon dugačkoga, vrebalačkoga kruženja, obara na plijen, čim je dao do znanja da je nastupio njegov trenutak slabosti, upitala: „Smijem li danas doći do vas – navečer?“

„Danas ne“, rekao je Taittinger. Nije volio ništa nepripremljeno. „Sutra? Prekosutra? Kada?“

„Dobro, sutra“, odvratio je Taittinger, „to znači, kada nisam iznenada zatečen!“

XXVIII

Doista je još gajio neodređenu nadu da će se zbiti nešto što bi je moglo zadržati na odstojanju. Ali tako nešto nije se zbilo i Mizzi Schinagl došla je kako je dogovoreno. Brzo se na nju navikao, kao i općenito na većinu njih, na dobre, na loše, na „šarmantne" i na „dosadne", na koje bi naišao. Pronašao je kod Mizzi ponovno prisnu toplinu i otkrio je njezine dobro poznate tajne. Mizzi je dolazila sve češće. Marljivo je hranila ponovno probuđenu naviku. Žarko je ljubila, kao nekoć, kada je sve bilo počelo. Prepuštala se katkada, kao nekoć, onim opasnim sanjarijama, za koje je znala da su bile budalaste i da buđenje iz njih donosi veliku gorčinu. Smiješni snovi, dobroćudni u nj ihovoj površnosti i usrećujući u razočarenju, koje su sami nagoviještali: barun će ostarjeti, a vjerojatno će se malo i razboljeti. Oh, ne previše! Možda posve mala, prolazna uzetost kojoj je potrebna njega. Onda će ga njegovati, posve mu pripadati, ne samo tako, nego kao žrtva. Onda će postajati sve stariji, trebat će Mizzi – i tada će postati njegovom ženom. Jednu cijelu noć već je jednom bila grofica. Posljednjih deset godina svoga života mogla bi biti sasvim dobrom barunicom.

Jednoga takvoga dana dobio je stari Schinagl – budući da je on bio skrbnik svoga unuka – od ravnatelja zavoda iz Graza obavijest kako više ne postoji mogućnost da se Xandl zadrži; morao bi odmah u Beč majci ili negdje drugdje. Ni njegovo ćudoredno vladanje, ni njegova marljivost, ni njegova obdarenost ne bi mu dopustili da potraži drugi zavod, barem ne u Steiermarku. Starac je poslao pismo kćeri. Kako Magdalene Kreutzer, tako je i Trumer bio mišljenja da dijete pripada mjacu, a kopile nikako zavodu. Trebalo bi ga dati na pouku kako bi od njega moglo nastati nešto pristojno. Bio je to znak s nebesa, prst Božji, kako stoji napisano i kako je vjeroučitelj oduvijek govorio. Otac je bio tu, na mjestu i položaju. Njemu se ništa ne govori. Mladić će jednostavno doći ovamo. Potom će ga se poslati gospodinu barunu, najbolje sutradan. Evo me, što mi je sada činiti? Evo me, gospodine oče! Možda će ga poslati na imanje, tko bi to znao? Barun je katkada ćudljiv, svega ti svetog na nebesima, prijatelju moj!

Tjedan dana kasnije, izjutra, dok se Taittinger spremao napustiti hotel, najavili su mu mladoga čovjeka, Schinagla. Strašan mladić

ostavio je na ubogoga Taittingera snažan dojam. Sada je znao, posve protivno njegovoj naravi, u tren oka, o kome je bilo riječ. „Dovedite ga“, naložio je. „Ali ako dode još jednom, izbacite ga van!“

Da, bio je to zastrašujući mladić, veći nego prošli put, još naherenije gubice, još crvenijih očnih rubova. Njegov vlastiti sin! Njegov vlastiti sin izgledao je točno tako kao da se priroda htjela narugati barunu. Čelo je bilo slično, raspored kose, brada, obrve, očni prorez. „Dobro jutro!“ rekao je mladić. U ruci je držao kapu. Promijenio se, značajno se poružnio, ali bilo je gotovo kao da ga je čovjek tek jučer vidio. „Gospodin Schinagl?“ odvratio je Taittinger. „Majka je rekla da bih trebao poželjeti dobro jutro!“ – „Hvala, pozdravite gospođicu Schinaglovu!“, odgovorio je Taittinger i mahnuo fijakeru. Svanuo je zastrašujući dan. Kamo voziti? – „Prema Badenu!“ povikao je Taittinger, ali već se Kärntnerovoj ulici predomisli i reče: „U policijsku upravu!“ Izašao je, platio, nije imao hrabrosti potražiti policijskoga liječnika, s kojim je zapravo želio raspraviti o slučaju Schinagl. Besciljno je lutao ulicama. Kada je s tornja odbilo dvanaest sati, upravo je prolazio pokraj zamka, sekundu prije izmjene straže. Poručnik Deutschmeisterkompanie je zapovjedio: „Kraćim korakom!“, jer sat s dvorca još nije bio počeo odbijati podne. Bubnjar je podigao svoje žezlo, posljednji zvuci koračnice Radetskoga tjeskobno su zamukli i već izazvali slab odjek ispod svoda ulaznih vrata u zamak. Čas je brujao sat u dvoru, čas je bubnjao lagano kao kada samtne šapice udaraju po telećoj koži, čas se orio unutar „puške“ prema van! Čas se negdje iza zavjese pojavljivao sam car. Neizreciva žalost šćepala je Taittingera. Prvi put nakon dugo vremena osjetio je ponovno čežnju za odorom i patnju za vojskom. Kapela je svirala valcer o Dunavu. Puk u dvorištu dvorca bio je uvjeren da je na jednom prozoru ugledao cara. Podigoše se šeširi i ruke. U poviku 'Hura' gotovo da je i glazba zamrla. Proljetno sunce počivalo je blago na dvorcu i smiješilo se: mlada majka. „Bože sačuvaj“ odjekivalo je, Taittingera prožme dobro poznata jeza, vojnička jeza, himnička jeza. Stajao je sa šeširom u ruci; najradije bi salutirao.

Na povratku u 'Deutsche Haus' gdje je danas želio ručati, ozbiljno je razmišljao o tome ne bi li opet trebao stupiti u vojsku. Nije više imao novaca. Imanje! I kopnena vojska bila mu je draga. Nalaz bi se opet

mogao promijeniti. Njegov prijatelj Kalergi sjedi u Ministarstvu rata. Tijekom jednoga ili dvaju satova, prozreo je konjički kapetan a. D. posvemašnju uzaludnost vlastitoga života. Imanje, Mizzi, puk u Prateru, Kreutzerova i taj Trummer! – Ni voštane figure više u njemu nisu budile ni najmanje zanimanje. Jednom je bio kupio pozamanteriju, sada bi dakako morao namaknuti jedan panoptikum, ali to je onda to. Smiješni ostatak imanja prodati! I natrag u domovinu! Kući u vojsku! Želio je u hotelu još malo porazmisliti. Pođe kući, sjedne u predvorje.

Došao je portir i najavio kako je mladi čovjek od danas izjutra opet ovdje, u pratnji dame koja svaki dan dolazi i čovjek više ne zna što učiniti. Neka oboje dođu, rekao je Taittinger. – Došli su. Taittinger je naumio da se ne ustaje, ali se uspravio: visoko se podigao sa stolca. Nije bio sposoban ostati sjediti pred bičem zaodjevenim u žensku odjeću. (Kad bi mu se približavala haljina iz bilo kojega modnoga izloga, on bi se odmah ustajao.) Čak se tomu smijao. Zamolio je da sjednu. Mizzi Schinagl izvukla je pismo ravnatelja škole iz vrećice i pokazala ga Taittingeru. Potom je uzela i džepnu maramicu u ruku. Već se pripremala za plakanje. Taittinger pročita nekoliko redaka i odloži pismo na stol. Mizzi je maramicom već dodirnula oči. I već naglašeno jecajućim glasom iscijedi rečenicu: „Momak nimalo nije uspio!” Bio je to neskriven prigovor. Taittingerovo djelo nije uspjelo.

„Draga gospođice Schinagl”, rekao je Taittinger, „koliko je godina vašemu sinu?”

„Baš će mu sutra biti točno osamnaest!”

„Oh, čestitam!” rekao je Taittinger Xandlu.

„Sto sada namjeravaš?”, upitao je Taittinger.

„Mislim, a i gospodin Trummer tako je rekao, trebao bi poći ocu, da mu pomogne u poslu, a onda će vjerojatno naslijediti posao, jer otac je već bolestan!”

„Ne sutra”, rekao je Xandl, „sutra je moj rođendan!”

„Nešto ću ti odmah pokloniti”, na to će Taittinger, „da ne moraš sutra opet ovamo dolaziti!” Izvukao je novčanicu od sto forinti iz novčanika, Xandel novčanicu previje i zadrži je u šaci. „Hvala!”, rekao je. „Reci: Hvala lijepa, gospodine barune!”, doviknula je Mizzi. „Tako je”, rekao je Xandl, „hvala lijepa, gospodine barune!” – Za

trenutak je zavladao tišina. Onda Xandl nenadano reče: „Idemo mama, Mizzi!“ i podigne se.

„I ja moram dalje“, odvratio je Taittinger, baci pogled na sat i ustane. Uzme šešir i izađe prvi.

„Daj mi novac!“ rekla je Mizzi svomu sinu na ulici. „Baš sam to i mislio!“ viknuo je Xandl. „Stotica nije za ženu poput tebe!“ Hodao je uz nju još malo dalje, ali na sljedećem križanju skrene, ne rekavši ni riječi. „Xandl! Xandl!“ povikala je Mizzi. Nije se ni osvrnuo. Išla je pješice ulicom Rotenturmstraße, a došavši na zidani žal Franz-Josef-Kai morala je sjesti. U to je doba vladala tišina. Mogao se čuti žubor Dunava iza gustoga pozlaćenoga grmlja. Kosovi povjerljivo dođu Mizzi na obalu. Došli su da ih se nahrani, nalik na ulične svirače, koji idu u prikupljanje priloga, nakon čega sviraju svoje pjesmice. Mizzi ustane, željela je otići u obližnju kavanu po kiflu kako bi nahranila ptice. Prema pticama je gajila nježnost kao i sve žene, iz ganutljive zahvalnosti za povjerljivost životinja. Polako i štedljivo drobila je kiflu kako bi kosove što duže zadržala u blizini. Danas nije mogla biti sama. Željela je i brzo vratiti se do Kreuzerove i Trummera. Tiho je govorila kosovima. Govorila im je kako je Xandl loš, od samoga svoga dolaska. („A tako je zlatan bio kada je došao na svijet – i kasnije, kada je još imao uvojke. I tako me znao obradovati, kada mi je govorio 'mama'. A sada mi nikada ne kaže mama, govori mi 'Mizzi' i 'ženo', 'ženo!'“) Počela je gorko plakati. Imala je osjećaj da je poniženje prvi put doživjela tek kada je muškić došao na svijet. U kući Josephine Matzner bila je, dakako, iskorištavana, ali nikada ismijavana. Ni prilikom obvezatnih tjednih posjeta liječniku, po „običaju“, nikada nije doživjela uvrjedu, a ni kasnije, ni tijekom istrage ni u zatvoru. Moralo je doći njezino vlastito dijete da bude osramočena. U tome trenutku osjećala je svu težinu riječi: osramotiti. Ta riječ – kako je to čudno – spadala je, otkako je počela misliti, u njezin svakodnevni rječnik – ali tek sada pojmila je snagu njezina značenja. Podigla se, osvrnula oko sebe, u blizini nije bio nikakav stražar. Odvažila se na ledini, stupila na ogradu dunavskoga kapala i pogledala dolje prema riječnoj struji. Prije nekoliko godina crvenokosa Karolina bacila se u Dunav, malo naviše, kod mosta Augartenbrücke; nikada je nisu pronašli. Tada je Matznerova rekla da Dunav nerado predaje svoje leševe. Odnosi ih

do mora. Mizzi je spopadala jeza od takve smrti; što je dulje promatrala vodu koja je jurila, to je jeza bila veća; ali istodobno je počela voljeti vlastiti strah. Voljela je vlastiti strah od vlažne smrti. Kada je dolje na obali doka ugledala kako se svjetluca kaciga jednoga stražara, vratila se natrag na obalu.

Počela je čeznuti za zatvorom. Tamo nije bila tako usamljena, ćelija je bila malena. Ali ovdje vani svijet je bio velik, malena žena bila je beskrajno sama. Samoća je bila tako velika kao sam svijet. Kreutzerova joj je bila prijateljica, ali ona je imala svoga Trummera. Gdje je prijateljica na koju bi se čovjek mogao osloniti ako ona ljubi svoga čovjeka? Baruna nije bilo moguće posjedovati. Ono jedino što se od njega moglo dobiti bio je Xandl – a on je trčao svojim putem, za njega ona nije bila majka. Kada bi samo mogla zaboraviti kako je nekoć bio zlatan. Možda mu je već žao i čeka na svoju majku, kao i svakoga poslijepodneva u Karussellu. Krenula je u Prater, hodala je polako. Što kasnije dođe, to je bilo sigurnije da će Xandl već biti tamo. Xandl je, međutim, došao kasno, navečer, zaudarao je na pivo i rakiju. Bio je tiši nego inače. U njegovim očima odsijevala je mala, nepoznata svjetlost. Dugo je oklijevala dok ga nije upitala za stoticu. Na kraju predodžbe kako bi mogla spasiti barem sedamdeset forinti bila je nesvladiva: „Evo!” rekao je Xandl. Izvukao je svežanj novčanica od po deset forinti. „Dvadeset sam forinti potrošio. Zakapario sam bicikl, sutra ću ga podići.” – „Daj mi što je preostalo!” Xandl ponovno pospremi novac. Sišao je dolje, da malo potjera magarca i porazgovara sa Schanijem. Želio je pokazati svoje bogatstvo. Schaniju je novac bio potreban. Imao je srebrni prsten s plemenitim kamenom, ali Xandl nije vjerovao ni srebru ni draguljima. Jedinu predmet od vrijednosti, koji je Schani posjedovao, bio je revolver. Prodao ga je Xandlu, zajedno s dvadeset patrona, za pet forinti. Sutra bi se trebao revolver isprobati, na umjetno natapa noj livadi, gdje vojnici imaju vježbe i gdje pucnjevi ne mogu izazvati sumnju stražara. Gospodin Trummer provukao se kroz maleni ulaz upravo u trenutku kada je trgovina bila sklopljena. Ugledao je novčanice, upitao odakle potječu, nazvao baruna tupanom, luđačkom izraslinom, zapovjedio Xandlu da novac odmah preda njemu ili majci. Jer da će inače dovesti stražara; pa će obojica zbog revolvera biti zatvoreni. Zadržao je revolver, ali predao novac.

Trummer je rekao Mizzi da će ga spremi čim dječak bude kod kuće. Njemu ga ne bi mogao ukrasti, kao majci. Mizzi je znala da je novac izgubljen i bila je još žalosnija.

Nekoliko dana tražila je Taittingera. Više se nije pojavljivao u Prateru. U hotelu ga nije sretala. Otišla je u slastičarnicu Schaub, u Petersgasse, gdje se povremeno sreću otmjena gospoda. Tamo je i on sjedio s dvojicom časnika. Nije se odvažila pristupiti mu, ali ni sjesti za neki drugi stol. Ostala je vani. Pred vratima je šetala tamo-amo. Napokon je došao Taittinger, bio je sam: „Oprostite, Mizzi“, rekao je, „ovih dana imam puno za obaviti. Još jedan tjedan. Bog!“

Požurivao je, energijom koje do tada nije bio svjestan, svoj povratak u vojsku. Za tjedan dana želio se pojaviti pred liječničkim povjerenstvom. Da bi bio prebačen u pješadiju, potreban mu je bio još jedan šestomjesečni tečaj. Bio je mladalački uzbuđen, poput kadeta. Bio je, kao što je već rečeno, vruće zagrijan, ali imao je i djetinje predodžbe o revnosti vojnik administrativnih vlasti. On je bio uvjeren da u Ministarstvu rata stvari idu jednako kao i u pukovnji, pretpostavljeni zapovijedaju, a podređeni slušaju. Poslijepodne se čitaju zapovijedi za pukovniju, a sljedeći dan izvršava se sve baš onako kako je stajalo u zapovijedi. Tako, međutim, nije bilo u uredima Ministarstva. Ljudi međusobno nisu razgovarali, samo su se dopisivali. Taittingerovu molbu nije ni potpukovnik Kalergi mogao spasiti od zamršenoga lutanja, kroz koje su morali proći svi spisi u staroj k. u. k. Monarhiji. „Spis Taittinger“ narastao je i bujao, dok je on tumarao. Još zadugo nije dosegao onu bujnost koja bi mu zajamčila da bude vraćen potpukovniku Kalergiju. I ako je ovaj želio pažljivo nadgledati tu plovidbu uzduž i poprijeko spisa, on bi uvijek umakao, baš u trenutcima u kojima je bio uvjeren da ga je uhvatio.

Ne, barun Taittinger još zadugo nije došao pred liječničko povjerenstvo.

XXIX

Jednoga takvoga dana imao je u najvećoj mjeri mučan posjet svojih „prijatelja iz puka“. Ovaj put došli su zajedno, gospodica Kreutzer i gospodin Trummer. Taittinger je sjedio u sali i promatrao ih s blago nadolazećim strahom. Prvi je došao Trummer i pitao za baruna. U istome trenutku ugledao je već i Taittingera za njegovom šalicom kave. Mahnuo je svečanim, crnim šešikom. Izgledao je kao da daje signale crnom zastavom. Odmah se okrenuo prema izlazu i mahnuo Magdaleni Kreutzer. Bio je obučen dostojanstveno u crninu, a Kreutzerova u ljetno šarenilo. Pokraj mračne ozbiljnosti muškarca ona je podsjećala na hodajuću vrtanu lijevu, koja se osobno čuva od smrti. Ona je ovdje bila samo jednom, Taittinger se u nekoliko sekundi s tim složio. Nije mogao lagati da je i sam već pomišljao na to da je potraži jednoga dana kakav je ovaj.

Odmah su posjedali, dugo su se međusobno gledali, istodobno očima razmišljali tko bi od njih prvi trebao progovoriti. Napokon su oboje otpočeli istodobno, na književnom njemačkom, i te istom rečenicom: „Dogodila se velika nevolja!“ – „Što se dogodilo?“ upitao je Taittinger. „Nevolja!“ ponovila je Kreutzerova – i odmah je zaplakala. „Spokojno, Leni!“ zapovjedio je Taittinger. Uzeo je riječ, a nakon dviju rečenica na književnome njemačkom ponovno je upao u dijalekt, postao je nesiguran, stalno je pitao: „Razumijete?“ – i morao je napokon zastati. Gospođa Kreutzerova počela je priču opet ispočetka. Plač joj je još uvijek bio u grlu, nadavao je boju njezinu govoru, podsjećao je istodobno na mijaukanje mačke i brušenje noža, a povremeno i na prodoran krik vilice koja se omakla niz tanjur. Omamila je Taittingera u toj mjeri da deset minuta nije ništa poimao. Došlo je dotle da je izgledalo da ni ona sama u svakome trenutku ne zna što je upravo ispriopovijedala jer je s vremena na vrijeme svoj govor prekidala pitanjem: „Što sam ono maloprije rekla?“ – na što je Taittinger šutio, a gospodin Trummer opet počinjao ispočetka. Sada, kada je odlučio posve ostati pri dijalektu, pošlo mu je za rukom priču suvislo povezati. Prošlo je ipak četvrt sata dok Taittinger nije shvatio da je Xandl priredio nešto strašno – doduše, zbog barunove krivnje.

„Krivnje, to sam i ja rekao“, ponovio je Trummer.

„Uza sve dužno poštovanje, gospodine barune“, dobacila je Kreutzerova, „ali ne daje se imovina dječaku u ruke!“

„Pa što je on priredio?“ upitao je barun.

Sve što činim, krivo je, mislio je u sebi. Dao sam mu novac da imadnem mir, a ispalo je posve suprotno.

„Dao se na ubojstvo!“, rekao je Trummer. „Ali Bogu neka bude hvala: mene. I još sam živ! I živjet ću još dugo!“

„Ma kakvo ubojstvo?“ upitao je Taittinger. „Pucao je!“ rekla je Leni. I još jednom ispriča kako je Trummer ostatak novca od stotice uzeo od Xandla; ali revolver je Xandl zadržao. „Prekjučer uvečer, nakon što je Trummer zbrojio novac od vrtuljka kao i obično i oko ponoći bio na putu prema kući, došao mu je ususret Xandl i zatražio ne samo svoj novac, nego cijelu stoticu. Trummer je zamahnuo rukom da ga udari. Uto Xandl izvuče revolver i rekne: 'Ruke uvis'. Ali Trummer, koji se nikada nije bojao jadnih pljačkaša, udari Xandla, momak padne i hitac ode uprazno, ali Xandl poput divljaka opali još jedan metak, ležao je ravno na zemlji, a pucao je uvis, uto eto ti i policije. I sada smo svi 'u govnama'.“

„Zar uopće ne čitate novine?“ upitao je Trummer. Bio je povrijeđen. Jučer je cijeli događaj opširno donijet u novinama; uključujući i njegovo saslušavanje u policiji Leopoldstadta. Danas ga je čak jedan novinar nacrtao, a sutra će njegov portret izaći u javnost. Tako ti je to bilo. Mizzi je cijeli dan sjedila na policiji. Bit će veliki sudski postupak, rekao je gospodin komesar, i velika krivnja – „Krivnja“, rekao je Trummer – znači: pokušaj pljačke i pokušaj ubojstva. I Mizzi je saslušana, pa je i rekla i ispričala tko mu je otac. – I to stoji crno na bijelom u novinama – Trummer izvuče novine i pokaže na jednu rečenicu. Taittinger pročita: „Mladi je ubojica izvanbračni plod istinskoga romantičnoga ljubavnoga odnosa između mlade Mizzi Schinagl i jednoga konjičkoga časnika plemića, koji spada u sam vrh bečkoga društva, baruna ...“ Slijedile su tri zvjezdice.

Jadni Taittinger, ostao je sjediti kao skamenjen. „Samo da mu niste dali te grješne novce, gospodine barune!“ rekla je Kreutzerova. Čvrsto je nakanila budalastom barunu kazati istinu. Predočila je sve strahotnim, tako da je ne samo dječak, nego su i Mizzi pa i sam Taittinger čekali kada će otpočeti sudski postupak. Odvjetnički pisar Pollitzer, poznanik Kreutzerove, sve je rekao, kako mora biti. „U

drugim zemljama, na primjer u Americi", tako je rekao Pollitzer, „s mladima se na Budu postupa drugačije. Ali kod nas u Austriji sve je zaostalo. „E pa tako je!" zagrmí Trummer. „Jer gospoda mogu biti premazana svim mastima. Svega ti svetog na nebesima, prijatelju moj!"

Taittinger je razmišljao, ali već je odavna znao da ga razmišljanje još nikada nije dovelo do nekakvoga razboritoga cilja. Sada se valja, prije svega, riješiti obojega. Poslužio se, dakle, metodom koja je nekoć u vojsci u mnogim slučajevima bila od pomoći, barem u postizanju privremenoga smirivanja. Ustao se i rekao: „Naložit ću ono što je nužno!" U uvjerenju da su sve postigli i da su porazili baruna, Kreutzerova i Trummer napuste hotel.

Tijekom sljedećih dana Taittinger je, međutim, morao spoznati da uopće nije u stanju „naložiti nužno". Kada je Taittinger posjetio policijskoga liječnika, predmet Schinagl-Trummer već je bio povjeren sucu istrage. „Znaš", rekao je doktor Stiasny, „kod nas, u policiji, uvijek se da nešto učiniti. Kod nas, znaš, ima pobačaja, a događaji su još embriji. Ali ti si došao prekasno! Kod suca istrage plod dozrijeva polako, ali sigurno i nezadrživo. I ništa se ne može učiniti. Ti još možeš spriječiti da se u sudskome postupku spominje tvoje ime, izravno ili neizravno. To ću rado uzeti na se: doktor Blum, zadužen za sudsku prepisku, moj je prijatelj. Ako bi se o tebi trebalo govoriti tijekom sudskoga postupka, ništa od toga neće doći u novine. Dragi barune, to je sve što za tebe mogu učiniti."

Potpukovnik Kalergi bio je istoga mišljenja da je afera nepovratno izgubljena. Taittingeru nije bilo posve jasno zašto bi kod suda bilo teže nešto ishoditi negoli kod policije. „Sudac, znaš", tako ga je poučio Kalergi, „to ti je nešto drugo od činovnika policije. Oni ti dođu nešto kao anđeli među činovnicima. Ali tebe se cijela priča dotiče samo ako bi mogla štetiti tvojoj molbi da te se ponovno primi u vojsku. Daleko od toga! Zasad! Pobrinit ću se za to da sve prūde dobro."

Ne, Taittinger se nije kretao naprijed. Čudnovata tjeskoba gurala ga je natrag. Bio je već blizu nemirne savjesti. Već se osjećao krivim i nerazdruživo povezanim s tuđim sudbinama i stvarima. I sam je osjećao da se u njemu zbila velika preobrazba, ali nije točno znao kada je počela. Vjerojatno u trenutku kada mu je na stubama ususret

došao Sedlacek. Možda još i prije, u Schinaglovu dućanu u Siveringu. Možda poslije, kada je u zatvoru posjetio Mizzi. Možda tek nakon otpusta iz vojske. Sada je čak bio u stanju objasniti ravnodušno raspoloženje svojih ranih godina: nije slutio ništa. Katkada pomisli da je mnoge godine zavezanih očiju tumarao pokraj strahovitih i opasnih ponora, u koje ne bi propao samo zato što ih nije bio vidio. Prekasno je naučio gledati. Sada posvuda vidi velike i male opasnosti. Nepromišljeni postupci, glupo izvedeni, glupe dosjetke, lakomisleno nabačene fraze i iz čiste ravnodušnosti propuštene mjere užasno su se osvećivali. Već odavna svijet više nije bio tako jednostavan kao prije; pogotovu to nije bio od trenutka u kojem je odložio odoru. Već odavna nisu postojale samo tri jednostavne kategorije ljudi: šarmantni, ravnodušni i dosadni, nego su tu prije svih: nerazpoznatljivi. Godinama ima tomu kako je pristao odnos s pristalom Mizzi izgledao lakim, kao jedna od ugodnih epizoda, beznačajna kao vrijeme za obrok, kao ugodan običaj, kao poziv u lov, kao boca šampanjca, kao dvotjedni dopust. Doživljaji, kada su dolazili ususret, izgledali su šaroliko, vedro, lebdeće. Čovjek ih je držao na koncu poput zračnoga balona, sve dok su mu pričinjali radost. A onda, kada bi počeli bivati dosadni, bilo je dovoljno samo pustiti konac. Oni bi ljubazno odlebdjeli u zrak, čovjek bi ih zahvalno još na tren promatrao, a onda su se mogli negdje u oblacima rasprsnuti. Ali neki se uopće nisu rasprsnuli. Nevidljivi su se podmuklo, mnoge godine, zadržali negdje, sve samo da prkose prirodnomu zakonu. Ispunjeni balastom, sada se obaraju, golemom težinom, na ubogu Taittingerovu glavu.

Više se nije branio od besmislenoga osjećaja dužnosti, koji ga je svakodnevno gonio da odlazi u Prater i Mizzi, Kreutzerovu i Trummera obaviještava o neuspjesima svojih „demarševa“. Nije mogao ništa protiv svijesti koja ga je mučila, da je svima on bio kriv: zbog Xandlova postojanja, zbog sto forinti, zbog groznosti dječaka. Tonuo je – dobro je to osjećao – u poštovanje „puka“ (jer tri osobe za nj su bile „puk“). „Da sam glavonja, mogao bi i ja tako“, rekao je Trummer. „Za to je potrebna samo kuraža“, mišljenja je bila Kreutzerova. „Jadni moj dječak!“ povikala je Mizzi. Zaplakala je lagano, brzo i pakosno. Nije zabrinutost, nego je mržnja hranila njezine suze. Svetroje je predstavljalo neprijateljsku bojišnicu protiv

Taittingera. Čak i on, koji je bio nesposoban osjetiti bilo kakvo nepovjerenje jednako kao što ne bi mogao trčati za konjskom željeznicom ili se sagnuti za nepoznatim predmetom koji se našao na njegovu putu: čak je i on otkrio tu i tamo svjetlucajuće poglede, koje su međusobno, povrh njegove glave, kriomice razmjenjivala tri predstavnika puka. Povremeno je „puk“ postao izravan. Progovarao je nedvosmisleno kroz usta Magdalene Kreutzner: „Da, kad biste uvijek plaćali alimentaciju!“, i: „Zadovoljiti se takvom pozamanterijom, a zavedena je čestita djevojka!“ – Njih troje u omalovažavanju išlo je tako daleko, da su rijetko i sve rjeđe zanosili u dijalekt. Tako su između sebe i baruna stvorili određenu književnonjemačku distancu. On više nije bio dostojan da razumije dijalekt.

„Sebi ću već sama pomoći“, rekla je značajno jednoga dana Kreutzerova.

Imala je veličanstvenu zamisao, kako se to njoj činilo. Uz pomoć Politzera, koji je za dvije forinte i pedeset spreman sastaviti svaku željenu i potrebnu molbu, osobno će se obratiti njegovu veličanstvu: molba za pomilovanjem. Na dvoru – i u uredu ministarstva – kaže Pollitzer – sve će biti brižno provjereno. Bit će napisano kako je uboga Mizzi od baruna Taittingera zavedena i s djetetom bez alimentacije prepuštena samoj sebi. Mladić je odrastao bez oca u lakomislenosti. U pitanju je njegov život, koji je u cvatu. Jedino preuzvišena milost Cara može dječaka, građanina, budućega vjernoga vojnika, spasiti od nemilosrdne strogosti zakona. Politzer je najprije mislio da bi se takvom molbom zadobilo na vremenu, dok ne dode do sudske rasprave. Mislio je samo na dvije forinte i pedeset – te je samo rekao: „Ja ću napisati – ali na vašu vlastitu odgovornost!“ I napisao je.

Četvrt sata prije nego što je njegovo veličanstvo car krenuo na svoju šetnju kolima ulicama grada Beča, pojavili su se na križanjima i uglovima ulica tajni agenti – ali ne da pomno paze na sumnjivce, nego naprotiv, da upozore svoje uniformirane kolege, stražare u službi na ulici.

Careva šetnja kolima slična je uobičajenom i poznatomu blagdanu: ljudima je već odavna poznata, ali uvijek je očekuju kao nešto nepoznato. Tako, na primjer, ljudi poznaju proljeće, a svake

godine pozdravljaju ga istom požudnom radošu. Poslovni ljudi zatvaraju svoje dućane i izlažu se na rubovima ulica. U velikim robnim kućama, koje se protežu na nekoliko katova, mlade prodavačice, švelje, kitničarke, vječno radoznale, vječno nestašne, željne promjene, djeca Beča koja se naslađuju proljećem, otvaraju sve prozore širom. Pola sata je praznik: car prolazi u kolima.

Već se mogu uti njegova kola s dva vitka dorata, koji okretno i nježno, osjetljivim kopitima kao da miluju pločnik dok njime stupaju. Postrance sjedi lakaj u malom svečanom odijelu, a kočijaš drži bič samo kao znak svoga dostojanstva i svoje službe. Carskim konjima nije potreban nikakav bič. Carevi konji u svakome trenutku znaju što im je činiti kao i koga zapravo voze. Kao da i nije nužno uprezati ih u carska kola: sami su od sebe stavili sebi uzde i hamove. Oni kočijašu nadaju smjer i ritam; a ne on njima.

Toga dana, dok su konji s Ringa skretali u ulicu Mariahilfer, probila se neka žena iz guste mase uzvikujući „Uzdravlje!“ i „Živio!“, u sekundi se našla u podnožju kola i ubacila pismo, koje je palo ađutantu u krilo. Slični su se slučajevi već često događati, caru je to već bilo poznato. Bile su to molbe za pomilovanjem, pozivi u pomoć koje su napisali njegovi podložnici. Već je mnoge pročitao, mnoge odobrio, mnoge odbio. Koliko je god on takve događaje želio držati uobičajenima, samorazumljivom pratnjom svoje službe, njegovim službenicima takve su žestoke i iznenadne molbe za pomilovanjem nalikovale na krajnje opasne simptome anarhističke i prijeteće slobode. Tajni agenti su sišli, dva, tri, četiri, pet; previše ljudi za jednu jedinu ženu. Šešir joj je pao s glave, pompadour-torbica iz ruke. Jedan policajac podigne obje stvari. Car je već bio daleko uznapredovao. Žena je odvedena u stražarnicu u Neubaugasse, podrobno su je ispitali, kako to i nalažu propisi, uzeli njezine osobne podatke. Bila je to Mizzi Schinagl. Pustili su je. Rekli su joj da će nadalje biti pod posebnom policijskom prismotrom i morala bi biti spremna u svakome trenutku odazvati se na poziv. Sve to nije zabrinulo Mizzi. Znala je, kao i svekoliki svijet, da joj je dobiti dva dana zatvora i pet forinti kazne. Kreutzerova i Trummer, koji su s Mizzi i došli, kako bi je sokolili, pratili su je u trijumfu u Prater.

„Svomu barunu ništa ne govori“, naložio je Trummer. Barun je bio već dokazani neprijatelj, stavljen, takoreći, izvan zakona. Kada bi on

prerano saznao za Mizzinu molbu za pomilovanjem, bio bi u stanju uskratiti novac za kabinet voštanih figura.

Mizzi Schinagl progonili su mučni osjećaji zbog podataka koje je navela u molbi. Sve, tako je govorila samoj sebi, samo da spasim svoga sina, svoje jedino dijete, svoje „sve na svijetu“. Majka sam!, rekla je samoj sebi. Odlučila je o svome činu obavijestiti Taittingera tek poslije, vjerojatno za dva dana. Tek poslije: čim bude plaćen panoptikum. Za dva-tri dana treba se odlučiti; u kavani „Zirrnagl“, u kavani „Artisten-Café“ u Praterstraße, kako to onima koji su u savezu i nalaže stara predaja.

XXX

U pet sati poslijepodne trebao je Taittinger doći u kavanu „Zirrnagl“. Već od četiri sata na nj su čekali Schinaglova, Kreutzerova i Trummer. Svakim od njih ovladao je strah da bi se barun u posljednjem trenutku mogao predomisliti i izostati ili, što je bilo još gore, mogao je još jučer oputovati. Moralo ga se čvršće vezati!, mislila je Kreutzerova.

Ali on je već pristizao u fijakeru. Bila im je poznata njegova navika. Nije volio dovesti se na mjesto na kojem je trebao izaći. Imao je dovoljno vremena da prijeđe široku ulicu i još uvijek pravovremeno stigne.

„Ne kasnim li, slučajno?“ upitao je Taittinger. „Jesi li na mene ovdje čekala?“ Bacio je pogled na sat, bio je točan kao i uvijek. „Morala bih nešto najprije brzo ispričati“, rekla je Mizzi. Više je nije držao strah od barunova protivljenja žustrim i intimnim kretnjama. Bila je uvjerenjena kako u ovom trenutku osjeća da je on jedini, jedini od svih ljudi na svijetu, koji joj je blizak. On je bio njezin ljubavnik. Voljela je njega više nego sina i oca. To je sada znala sa svom sigurnošću. „Sto ima nova, što ima nova?“ upitao je on. Pošao je za njom u sporednu uličicu.

„Ja i ne želim da ti kupiš kabinet“, počela je. Rekla je ti, činilo joj se to samorazumljivim, prvi je put s njim tako razgovarala danju, kako je to inače činila samo u tami prisnih noćiju. Novca je još imala dovoljno, a ni pomoć joj njegova nije bila potrebna. Samo je slijedila savjete Kreutzerove, ali to je bilo loše po nju. Nije više željela sudjelovati u namještanju ničega što je loše. Osim toga, još je podnijela i molbu za pomilovanjem, za Xandla, razumije se ...

„Ne, draga Mizzi“, rekao je on, glasom koji joj nije bio poznat. Oslobodio je svoju ruku. Glas mu je dopirao iz daljine, svaki je slog bio poput zalupljenih metalnih vrata. Rečenice su škljocale kao što su nekoć izvana škljocali zasuni vrata na ćeliji. „Ne, ja u platiti svoje dugove. Ti ćeš imati sigurnu egzistenciju, a mladić također, kada jednom izađe van! – Hajdemo!“ rekao je – a ona ga je slijedila, pola koraka iza njega, iako je sada morala požuriti, glava joj je bila prazna, izdubljena, pa ipak teška. Poput nepoznatoga tereta sjeo je na njezin vrat.

Samo da se brzo završi, mislio je Taittinger kada je ulazio u kavanu „Zirrnagl“. Tamo su već sjedili vlasnik panoptikuma i meštar i još jedan, kojega Taittinger još nije upoznao. Bio je tu i pravni savjetnik Pollitzer, koji je trebao utanačiti ugovor. Taittinger se uopće nije naprezao da shvati pojedine faze razgovora. Nastojao je samo potisnuti smetenost, koja nije dolazila iz njega samoga, nego se sa svih strana na nj sasipala, prodirala je poput vjetra, vijavice, prašine i ledene kiše ujedno.

Jedva da je i dobio svoju kavu, a Pollitzer je već podsjećao na polazak. Taittinger je upitao je li napokon svršeno. „Na žalost, nije, gospodine barune“, rekao je Pollitzer, koji je tu vodio riječ i sve je oslovljavao s „gospodin doktor“. „Moramo razgovarati sa starim Percolijem, on stanuje samo dvije kuće dalje. Bi li gospodin barun više volio da nas ovdje pričeka?“ Ne, naprotiv, nešto se u Taittingeru počelo braniti. Nije mogao ostati ovdje sam, iako je osjećao nešto kao neugodu od Pollitzerove kravate lavaljerke, njegova klapava šešira, šarolike samtno veste i mnoštva papira u džepu njegova kaputa. Pošao je dvije kuće dalje. Slijedio je gomilu, poslušno poput kućne životinje i s nestrpljivošću koja, je, budući da je mukotržno ukroćena, bila udvostručena. Popeo se tri stube uvis. Stupao je za drugima kroz mračnu kuhinju u svijetao atelier prekriven staklenim krovom. Stari Napolitanac ostao je sjediti.

Pollitzer je donio ugovor, a stari Tino Percoli obvezao se u njemu da će aktualnosti posljednjega mjeseca poslati naknadno, predujam od oko sto forinti. On ne smije u granicama monarhije ponuditi isti model, a Berlinskomu panoptikumu tek nakon dva mjeseca. Izuzet je bio Musée Gervin, i uopće inozemstvo. „Ugovor u zadržati do sutra“, rekao je Percoli. „Sutra poslijepodne! Sam u ga pročitati.“

„Molim vas, budite ljubazni, pročitajte ono što se dotiče gospodina baruna“, rekao je Pollitzer. Taittinger je morao još jednom u kavanu.

Ispostavilo se da je on imao položiti sedam stotina forinti u gotovini, a za ostatak – okruglo osam stotina – ona jamči. Donijeli su mu tintu i pero. Potpisao je snažnijom i žustrijom rukom. Učinilo mu se kako je zbacio sa sebe velik teret, oslobodio savjest, umakao brigama, svim mogućim zapletima i mučnostima. Sa svima se upravo srdačno oprostio. Obećao je da će doći u nedjelju na novo otvorenje panoptikuma. On je trebao nositi i novo ime. Pollitzer je predložio:

„Svjetsko kino". Ime se svidjelo svim sudionicima. Otišli su zaliti. Nisu nijednom ni pokušali pozvati i baruna. Mizzi je iznenada počela plakati. „Zašto?", pitali su. „Ah, od radosti", uzvratila je.

Otvaranje novoga „Velikoga svjetskoga kino-teatra" dogodilo se pod navalom publike iz glavnoga grada i prijestolnice Carstva koja je bila željna spektakla.

Jadni Taittinger nije imao nikakvu mogućnost biti daleko od svega. Pustio je da cjelokupni program prijeđe preko njega.

Zavjesa se lagano škripeći podigla, a Taittinger ugleda neizmjereno preplašenu Mizzi na crvenome prijestolju. U stvari, nije bilo moguće raspoznati je li bila voštana ili živa. Težak, žut, srebrni i ujedno plavičasto svjetlucajući, trostruko ovijen lanac od teških, velikih bisera krasio je njezin voštani vrat i voštani izrez biste. Veliki dijamanti visjeli su na njezinim ušnim resicama. Čarobna svjetlost dopirala je iz okrugloga žiška, koji se sakrio iza plavoga vela na stropu. Na glavi nosila je „miljenica šaha" turski polumjesec, koji su podupirala i držala dva srebrna, tanka stupa, između kojih se dizala kosa u zlatnome obilju. Mizzi je sjedila nepomično – je li bila stvarna? – na svome crvenome prijestolju.

Da, bila je to Mizzi. Sada je počela govoriti svojim uobičajenim glasom: „Njegovo veličanstvo šah od Perzije prema meni je veoma dobar, nekoć sam bila ubogo dijete bečkoga puka. Vladam svim ženama harema i ja sam mu najdraža. Kanim još mnogo godina vladati i pozdravljam Beč, bečki grad i bečki puk i staroga Steffla!"

Svi zapljeskaše. Uz velik štropot zavjesa se zatvori. „Vizija je došla svomu kraju!" objavio je Trummer.

Svijet je navalio prema zavjesi. Taittinger iskoristi metež. Otišao je. Pobjegao je.

XXXI

Najprije polako i oprezno, a onda sve žešće počele su novine, nakon dugih godina, opet govoriti o Perziji, o prijateljskom kraljevstvu u blizini Orijenta i o Njegovu Veličanstvu šahu, čiji je posljednji posjet Beu još uvijek zasigurno u pamćenju austrijskoga naroda, štoviše narodâ cijele Monarhije. O ruskim aspiracijama, engleskim smicalicama, francuskim intrigama izvještavali su dopisnici iz Petersburga, Londona i Pariza.

„Fremdenblatt“ je poslao jednoga novinara u Teheran. On je pripovijedao o perzijskim običajima, perzijskim ženama, perzijskim vrtovima, o perzijskoj vojsci, perzijskim seljacima. Nakon nekoliko članaka stanovnik Beča bio je jednako udomaćen u Teheranu, kao i u Döblingu, Grinzingu, u Leopoldstadtu i Alsergrundu.

U novinama o Perziji nije bilo ničega što ne bi bilo od posebnoga političkoga značenja. Političari, diplomati, novinari to znaju: šah od Perzije doći će još jednom u Beč.

U sjedištu vlade pretresali su protokol. U dvorskim i ministarskim uredima njegova veličanstva preispitali su i najsitniji događaj koji se svojedobno zbio prigodom posljednjega posjeta šaha od Perzije. Prelistavale su se i psimohrane Bečke sigurnosne službe.

Tih je dana Lazik sjajnu, da ne kažemo: neprocjenjivu zamisao novoga „Svjetskoga kino-teatra“ u Prateru obogatio jednom novošu. On je još uvijek bio u posjedu svih crteža, skica i portreta iz novina „Kronen-Zeitung“, a koji su se odnosili na posjet perzijskoga veličanstva. Deset forinti platila je Mizzi Schinagl za ideju.

Nije bilo nimalo sumnje: glavni grad i prijestolnica carstva pripremao se na doček perzijskoga veličanstva. Svi su urednici znali za to. Duskora su znali i svi podvornici, dvorski lakaj i, svi ko svi sluge, svi stražari. (Na posljetku, saznali su to, kao što je to i uobičajeno, i strani diplomati.)

Tino Percoli zgotovio je za pedeset forinti „goruću novost“: šah od Perzije, veliki vezir i njegovi ađutanti i glavni eunusi. Haremske žene bile su suviše. (Za nevolju, mogle su se one iz već pripremljenoga sultanova harema preuzeti u novouspostavljenu „perzijsku sobu“.) U dvorskim uredima i uredima ministarskih vijeća, u Ministarstvu unutarnj ih poslova i u Ministarstvu za promet i trgovinu, u Bečkoj policiji i onoj tršćanskoj, u tršćanskoj luci i u upravi Južne željeznice:

posvuda se bilo pripravnim. U siušnim, nerazumnim kotačićima, u nerazumljivom pogonu raznovrsnoga Carstva, počeli su mali činovnici, s besmislenom revnošću, zujati, tražiti, pisati, zvrndati, dostavljati i primati izvješća. Sjetili su se i toga kako su kovčez njegova perzijskoga veličanstva nekoć pretrpjela neoprostivo, gotovo nenadoknadivo zakašnjenje. Svega se prisjećalo. Sve se prekopavalo: ceremonijal, imena, program dvorskoga bala, dočeci, časnici koji su svojedobno na kolodvoru Franje Josipa postrojili počasnu pukovnicu, odore perzijske elitne pukovnije u čijem je posjedu bio car. Sjetilo se i konjičkoga kapetana baruna Aloisa Franza von Taittingera, koji je svojedobno, za posebne namjene, premješten iz svoje pukovnije. A jedan od posebno revnosnih službenika, orude sudbine, ne sluteći da treba biti oruđe sudbine, savjesno je slijedio tragove koje su za sobom ostavila Taittingerova djela i nedjela, i o svemu što je saznao vjerno je izvijestio policiju. I tamo se našlo revnih oruđa sudbine, koji su izvješće prosljedili Ministarstvu rata.

U svoje vrijeme našao se spis o Taittingeru u rukama savjetnika u Ministarstvu rata Sackenfelda. Već se spremio odrediti povjerenstvo za pregledbu i datum kada se konjički kapetan imao javiti njemu, kadli do njega dode izvješće s natpisom: „Strogo povjerljivo, odnosi se na Taittingera“. Sa spisom i izvješćem otišao je potpukovniku Kalergiju u lijevi trakt. Obojici je bilo jasno da se sada, u ovom trenutku, ne smije misliti na Taittingerovu molbu.

Moralo se to priopćiti barunu. Potpukovnik Kalergi pripasao je sablju i pošao.

Sreo je Taittingera u hotelu; ogorčenoga, preobraženoga i, kako se Kalergiju učinilo, vrlo brzo ostarjeloga Taittingera. Okrugli stolić u hotelskome predvorju, za kojim je on sjedio, bio je prekriven golemim, četverokutnim plakatom, koji je barun zabrinuto proučavao. Tromo se pridigao. Iako Taittinger nije imao nikakav štap, činilo se Kalergiju, kao da se oslanjao na neki nevidljivi štap. Kalergi sjede. Taittinger preskoči uobičajeno pitanje o poslu, zdravlju i ženi.

„Tebi je poznat čitav moj život, Kalergi“, počeo je odmah. „Tebi je poznata glupa priča sa Schinaglovom kao i sama afera. Pričao sam ti i o svome sinu. – Sada sam to, prije dva tjedna, sve uredio. Platilo sam Panoptikum, znaš, onaj novi „Svjetski kino-teatar“. Njezin sin,

znači: moj sin, zove se Xandl – i to ti je poznato, zatvoren je, vjerujem, zbog pokušaja pljačke i ubojstva."

„Aha, cijela priča!" reče Kalergi. „Čitao sam o tome."

„Da, dakle", nastavi Taittinger. „Bio sam, evo, odlučan, naravno, prije nego što ponovno odem u vojsku, učiniti kraj starim glupim pričama. A sada mi je, upravo prije petnaest minuta, Trummer, odvelo bi me odveć daleko da ti tumačim tko je on ali on je Mizzin prijatelj – donio ovaj plakat – a sutra će to biti u svim novinama, prilijepljen na svim zidovima." Taittinger turi plakat potpukovniku Kalergiju, koji je čitao:

„Novi 'Svjetski kino-teatar', povodom ponovnoga dolaska Njegova Veličanstva šaha od Perzije, vjemo prikazuje:

1. dolazak velikoga šaha s njegovim ađutantima na kolodvor Franje Josipa (umanjen dvorski vlak)
2. barem i glavnoga eunuha Teherana
3. prilježnicu Beča, dijete puka iz Sieveringa, koju su šaku podvele najviše osobnosti, a otada je ona vladarica harema u Perziji
4. ostatak svite šaha od Perzije."

Potpukovnik Kalergi brižno, veoma polako, ne dižući pogled, previje veliki plakat. Bojao se susresti se s očajnim Taittingerovim pogledom. Došao je, međutim, reći mu istinu. Htio je početi. Još je kratko vrijeme gladio savijeni plakat i razmišljao o prvim riječima.

„Nestrpljiv sam", reče Taittinger. „Razumiješ li ti to? Cijeli sam svoj život djelovao lakomisleno, sada to vidim, ali je prekasno. Pogledaj – danas sam se pogledao u zrcalu i vidio da sam ostario. Danas mi je, upravo suočivši se s plakatom, palo na pamet, da sam oduvijek bio glup. Možda sam trebao oženiti se s Helen. Sada za me ne preostaje ništa više osim vojske. – Jesi li saznao išta nova o mojoj stvari?"

„Upravo sam zato i došao", rekao je potpukovnik.

„I?"

„Eto, dragi prijatelju! Stara priča, afera, kao što i sam kažeš! Upravo sam o tome porazgovarao sa Sackenfeldom. Moraš čekati, dolazi nam u međuvremenu glupak iz Teherana. Policija prekapa stare spise i sada si opet ti na redu. Mogu kazati samo: čekati!"

„Dakle, ne mogu sada –?"

„Ne“, rekao je Kalergi. „Tvoja glupa priča opet je tu. Bolje je ne dirati uto.“

Taittinger je rekao samo „Aha“ i „Hvala“. A onda je ostao na trenutak u tišini. Bila je već kasna večer upalili su svjetla u predvorju. „Propao sam“, reče Taittinger. Za trenutak je ušutio, a onda piskutavo upitao, glasom koji nije dolazio iz njega samoga: „Ništa, dakle, od molbe?“

„Zasad ništa“, uzvratila Kalergi. „Pričekat ćemo dok perzijska priča ne splasne. I, da prijatelja opet povrati u normalan život, Kalergi doda: „Hajdemo jesti u 'Anker!'“ – i baci pogled na sat.

„Dobro, moram se samo oprati“, rekao je Taittinger. „Pričekaj trenutak! Idem u sobu.“ Ustane.

Pet minuta kasnije zauo je Kalergi jedan hitac. Dugo je odjekivao na stubama i u hodnicima.

Baruna su pronašli mrtva pokraj pisaćega stola. Revolver je još bio u njegovoj desnici. Lubanja mu je bila razmrskana. Oči su mu bile iskolačene. Potpukovnik Kalergi s mukom ih je zatvorio. Ukopali su Taittingera uz uobičajene vojne počasti. Jedan vod ispalio je počasni plotun. Na sprovodu su bili: ravnatelj hotela „Prinz Eugen“, Mizzi Schinagl, Magdalene Kreutzer i Ignaz Trummer, potpukovnik Kalergi i ministarski savjetnik Sackenfeld.

Kad su se vraćali, ministarski savjetnik upita: „Zašto je počinio samoubojstvo? Vi ste bili, takoreći, pokraj?“

„Teško je to“, odgovori Kalergi. „Vjerujem da je u životu zabasao. Katkada se takvo što događa. Čovjek izgubi oslonac!“

To je bilo jedino posmrtno slovo o bivšem konjičkome kapetanu, barunu Aloisu Franzu von Taittingeru.

XXXII

Ovaj je put Nechwal, kapelnik kapele pukovnije 'Hochund Deutschmeister', perzijsku nacionalnu himnu sa svojim ljudima kako valja uvježbavao jedva tri dana. Zapovijed je došla tako iznenada. Vježbalo se, dakle, i izvan službenih sati.

Dan u koji je perzijsko veličanstvo stiglo bio je blag, plavi-čast proljetni dan; jedan od onih bečkih proljetnih dana koji su utjecali na djetinje raspoloženje puka, koje je jedino njihov grad umio izazvati. Propisane su tri počasne kompanije, jedna postavljena na peronu, a dvije preostala ispred kolodvora poredane u špaliru, ispred mase znatiželjnika, onih koji su mahnito klicali i onih koji su pomno promatrali, a na njihove plave odore svi su gledali kao na sastavni dio specifično bečkoga proljeća. Bio je to proljetni dan sličan onomu koji je zamakao daleko, a u koji je šah prvi put stigao u Beč; sličan tako kao što kasnije rođeni brat slični starijem.

Ovaj put šaha na okcident nije dovela uzavrela krv, ali ni znatiželjnost ni zagonetna čežnja za promjenom. Već je nekoliko mjeseci, naime, živio u savršenoj blaženosti s novokupljenom četrnaestogodišnjom Indijkom Jalmanom Kahinderi, bićem nježnosti i slasti, smeđom srnom, dobrom životinjom s dalekih obala Gangesa. Ovaj ju je put sa sobom uzeo sam šah, a zbog nje i glavnoga eunuha. Već je odavna tu bio novi vezir (prijasnjega je Njegovo Veličanstvo u iznenadnoj srditosti poslalo u osrednju mirovinu). Ali ađutant je ostao isti; lakomisleno živeći Kirilida Pajidzani, koji je tijekom godina postao šahov miljenik, razmjerno još mlad ali promaknut u generala s počasnim naslovom zapovjednika cjelokupne konjice.

Jadni Taittinger počivao je već deset dana u grobu i crvi su već počeli nagrizati njegov lijes. Namjesto njega, za posebne namjene u Beču je postavljen drugi konjički časnik, ovaj put ulan, Poljak imenom Stanislaus Zaborski, koji se svoje službe prihvatio samo da vlastima dokaže kako glas o poljskoj nepouzdanosti nipošto nije opravdan. Potpukovnik Zaborski nije, kao nekoć šarmantni Taittinger stajao za bifeom kolodvorskoga restorana, nego na peronu pokraj ternih vagona. Prtljaga je ovaj put stigla uredno. Uredno se predstavio Njegovoj Visosti, ađutantima velikoga vezira, generalu Kirilidu Pajidzaniju. Pajidzani, na čijim se sljepoočicama i tankim

zaliscima već svjetlucalo mat srebro, sjetio se veseloga konjičkoga kapetana Taittingera i upitao je li još uvijek u Beču. „Visosti“, uzvratilo je potpukovnik Zaborski, „gospodin konjički kapetan je prije deset dana iznenada preminuo!“ Pajidzani se odlikovao površnim srcem i tvrdom čudi, ali i strahom od smrti, pogotovu od one iznenadne. Rekao je: „Pa gospodin konjički kapetan bio je još mlad?“ – i odmah pomislio na to kako je i on još mlad. – „Bila je to iznenadna smrt, Visosti!“ ponovio je Zaborski. „Srčani udar?“ inzistirao je Pajidzani. „Ne, Visosti!“ – „Znači, samoubojstvo?“ – Zaborski nije odgovorio. Pajidzani uzdahne.

Već je nekoliko godina Pajidzani s glavnim eunuhom održavao gotovo bratske odnose. Obojica su žestoko radila na tome da onemoguće velikoga vezira. Uspjelo im je, i sada su bili povezani na smrt i život. Pajidzani, doduše, nije postao velikim vezinom, ali ipak jest generalom. Glavni je eunuh bezazlenoga Kirilida Pajidzanija zavolio. Bio je on čovjek po njegovu srcu. Bezopasan, poslušan, lakomislen, katkada bespomoćan i zahvalan na svakome savjetu; u svako doba pripravno oruđe. Izniman prijatelj!

Dva dana nakon što su pristigli, obojica su u europskoj civilnoj odjeći vrludali svijetlim proljetnim ulicama. Promatrali su šarolike dućane, kupovali besmislene predmete, štapove za šetnju, kazališne durbine, čizme, veste i panama šešire, kišobrane i poramenice, pištolje, strjeljivo, lovačke noževe, novčanike i kožne kovčege. Dok su prolazili ulicom Kärtner, glavni je eunuh stao kao ukopan, zbunjen, gotovo preplašen pred izlogom dvorskoga dobavljača Gwendla. Na širokom, tamnoplavom samtnom jastuku svjetlucali su opalni poput oblaka koji nose tuču, bijeli poput snijega na vrhuncima domovinskih gora i ujedno plavičasto roza poput olujnoga neba, u tri reda, teški veliki biseri, koji su eunuhu bili bliski poput sestara. Njegovo oko za drago kamenje nije se moglo ni s čim usporediti. Rubine, smaragde, safire, bisere, koje je on jednom rukom, štoviše samo očima, opipao, nije mogao nikada zaboraviti. Ove bisere – znao je odakle su. Ove je bisere jednom, na zapovijed svoga gospodara, odnio u posve određenu kuu. „Jučer si mi“, obratio se glavni eunuh generalu, ne dižući pogled s bisera, „pričao o konjičkome časniku, koji je samomu sebi oduzeo život!“ – „Tako je“, rekao je Pajidzani. „Pa, to je vrlo dobro“, rekao je glavni eunuh.

„Dođi. Moraš mi prevoditi. Želim o tome porazgovarati s trgovcem.“
Pošli su u dućan i potražili vlasnika. General ga je oslovio imenom i činom. Dvorski draguljar Gwendel dostojanstveno je sišao niz stube.

„Mi smo iz pratnje Njegova Veličanstva šaha“, rekao je glavni eunuh. – A general je prevodio. „Odakle su biseri iz vašega izloga?“

Gwendl je odgovorio istinu, kako ih je najprije dobio od banke Efrussi, a onda prodao u Amsterdam. Sada su mu opet vraćeni u komisiju prodaju. „Koliko koštaju?“, upitao je glavni eunuh – a Pajdzani je preveo. „Dvije stotine tisuća forinti!“, rekao je Gwendl. „Ponovno u ih kupiti“, odvratio je eunuh. Izvuče tešku, plavu, kožnu vrećicu, odveže polako debelu uzicu, oslobodi vrat vrećice i saspe sadržaj na stol, čiste zlatne kovanice. Bilo je tu pedeset tisuća forinti. Zatražio je da biseri sutra budu spremni za njega i da se odmah, još istoga trena, maknu iz izloga. Nije mu potrena potvrda, koju se Gwendl spremao ispisati. Na sekundu bacio je pogled na cedulju, razderao je i pustio komadiće papira da padnu na crvenkaste dukate. „Sutra u ova doba bit u ovdje!“ rekao je glavni eunuh – Pajdzani je preveo.

„Zašto si to učinio?“ upitao je general.

„Dragi su mi ti biseri“, odgovorio je glavni eunuh.

Pajdzani je ostao stajati na uglu ulice Kärtner i Stephansplatz. Tu se nalazio drveni zidni plakat. Šareni, perzijskim zastavicama uramljen crveni natpis na crnoj pozadini, glasio je:

„Šah, Njegovo Veličanstvo, Gospodar vjernih Perzijanaca i obožavatelj Muhameda. Harem Teherana. – Tajne Orijenta. – Sve u 'Svjetskom kino-teatru', glavna aleja u Prateru!“

„Hajdemo!“, rekao je Pajdzani.

XXXIII

Po starome običaju, šah je zapovijedio da mu pozovu glavnoga eunuha.

Veličanstvo je srkalo svoj uobičajeni karlumačaj. Lulu je naslonio na stol, počivala je poput putnoga štapa; izgledala je kao da se sama od sebe puši.

„Jučer si vidio svijet“, počeo je šah. „Na što misliš? Je li se promijenio otkako smo posljednji put bili ovdje“?

„Sve se promijenilo, gospodaru“, odgovori eunuh. „I sve je, svejedno, ostalo isto. To je moje mišljenje!“

„Jesi li se ponovno vidio sa starim znancima?“

„Samo jednoga, gospodaru, jednu ženu!“

„Kakvu ženu?“

„Gospodaru, ona je bila tvoja ljubavnica, za jednu noć. A ja sam imao neizmjernu čast odnijeti joj poklon.“

„Misli li još na mene? Je li govorila o meni?“

„Ne znam ništa o tome, gospodaru! Nije mi o tebi govorila.“

„Što si joj tada poklonio?“

„Najljepše bisere koje sam pronašao u škrinji. Bio je to dostojan poklon. Ali ...“

„Ali?“

„Nije ih zadržala. Jučer sam bisere spazio u izlogu jednoga dućana. Ponovno sam ih kupio.“

„A kako je žena?“

„Gospodaru, ona nije vrijedna da se o njoj govori.“

„A tada? Je li tada bila više vrijedna?“

„Tada, moj gospodaru, bilo je nešto drugo. Vaše Veličanstvo bilo je mlađe, i tada sam vidio, tko je ona bila. Uboga djevojka.“

„Prema običajima zapada, potrošna roba.“

„Tada mi se, međutim, dopala!“

„Gospodaru, nije to bila ta; bila je njoj samo slična!“

„I tako sam ja, dakle, slijep?“

„Svi smo mi slijepi“, reče glavni eunuh.

Šahu postane neugodno. Turi med, maslac, plodove postrance. Razmišljao je, odnosno pravio se da razmišlja, ali glava mu je bila prazna, izdubljena budneva.

„Tako, dakle, tako“, reče. I onda: „Pružila mi je radost!“

„Dobro, dobro, to je to“, potvrdi eunuh.

„Reci mi još“, poče šah opet, „reci mi iskreno: Vjeruješ li da se ja varam, da se varam – i u ostalim – važnijim stvarima, jednako?“

„Gospodaru, ako moram biti iskren: To je sigurno! Ti se varaš, jer si čovjek!“

„Gdje je onda sigurnost?“ upita šah.

„Tamo“, reče glavni eunuh. „Tamo, nakon što čovjek umre.“

„Bojiš li se smrti?“

„Već je dugo iščekujem. Čudim se da sam još uvijek živ!“

„Idi“, reče šah, ali u sljedećem trenutku poviče: „Donesi mi bisere natrag!“

Eunuh se nakloni i otklizne van, ugojena sjena.

XXXIV

Tjedan dana kasnije šah je napustio glavni grad i prijestolnicu Carstva. Kapelnik Nechwal dirigirao je kapelom pukovnije „Hochund Deutschmeister“ na peronu. Počasna kompanija predstavljala je oružane snage. Potpukovnik Zaborski srdačno se oprostio od generala Kirilida Pajidzanija. Mala Jalmana Kahinderi uspela se diskretno u pridodani vagon, u pratnji staroga, ugojenoga, još uvijek vedrinom odsijevajućega gospodara. Njegovo veličanstvo car oprostio se uz uobičajenu srdačnost od tuđega monarha. Iza prozora u uredu glavarova željezničke stanice ilustrator novina „Kronen-Zeitung“ nacrtao je scenu rastanka, moguu temu za maestra Tina Percolija ili nekoga njegova nasljednika.

Što se tiče „Svjetskoga kino-teatra“, nakon što je njegovo veličanstvo otputovalo, mogao se opet otvoriti. Mizzi Schinagl katkada je sjedila za blagajnom, s obješenim biserima. Ponekad bi pomislila na sudski postupak, koji je predstojio njezinu Xandlu. Ponekad je odlazila u istražni zatvor da mu odnese neke jače stvari, sira, salame i, iza dobrohotnih leđa nadzornika, cigarete. Nikada se nije vratila s osjećajem da je Xandl njezin sin, a ona njegova majka.

Sve je rjeđe, ali zato sve snažnije, mislila na ljubljenoga Taittingera. Tada bi se ožalostila. No budući da njezinoj naravi nije pristajalo da i ostane žalosnom, samu je sebe primoravala da uz radosnu prisilu misli na dvije tisuće forinti koje su ležale na sigurnome u poštanskoj štedionici kao i na dobar posao koji je razvila sa „Svjetskim kino-teatrom“. Bila je zdrava, vedra, katkada i raspuštena. Spadala je u one žene koje čovjek, zbog njihovih zakorjelih osjećaja, naziva „reš“. I ponekad bi pogledom tražila nekoga muškarca.

Stari Tino Percoli, koji je „Svjetskom-kinu“ još uvijek dostavljao voštane figure i koji je poznavao priču o Mizzi Schinagl, običavao je ponekada kazati: „Mogao bih proizvesti lutke koje imaju srce, savjest, strast, osjećaj, udoređe. Ali u cijelome svijetu za takve nitko ne pita. Svi žele samo kuriozitet; samo udovišta žele!“

Table of Contents

[Priča o 1002. noći](#)

[O knjizi](#)

[I](#)

[II](#)

[III](#)

[IV](#)

[V](#)

[VI](#)

[VII](#)

[VIII](#)

[IX](#)

[X](#)

[XI](#)

[XII](#)

[XIII](#)

[XIV](#)

[XV](#)

[XVI](#)

[XVII](#)

[XVIII](#)

[XIX](#)

[XX](#)

[XXI](#)

[XXII](#)

[XXIII](#)

[XXIV](#)

[XXV](#)

[XXVI](#)

[XXVII](#)

[XXVIII](#)

[XXIX](#)

[XXX](#)

[XXXI](#)

[XXXII](#)

[XXXIII](#)

XXXIV